

Baltarusijos išsilaisvinimo spalva – balta	p. 2
Japonijoje – net septynios nykstančios kalbos	p. 4
Prie ežero išvartydavo kišenes, o tai reišk, kad iškrat savo nuodmes	p. 14

P s i o m i s p o P a r y ž i

Amžinatilsi Monmartras

Supratau, neseniai sakė man vienas anglas, kodėl paryžiečiai nekeliauja: jie turi Monmartrą. Juk keliaujama aplankyti Monmartrą. Keliauninkai kanadiečiai, pietų amerikiečiai, vokiečiai arba slavai perka lagaminus ir išsirūpina pasus, kad atvyktų į Monmartrą, naktinių Tėvynių Tėvynę. Vienas didis romanistas yra sakęs, kad Vakarų pasaulis turi keturias tvirtoves: Vatikaną, anglų Parlamentą, vokiečių Generalinį štabą ir Prancūzų akademiją. Jis pamiršo Monmartrą, penktąją tvirtovę, gal net labiau neįveikiamą už kitas ir atlaikysiančią visas pervartas. Negana to, kai pasaulis, kaip šiandien sakoma, pasikeis, Monmartras, žinoma, išpės naudoti iš poezijos atgimimo. Vos tik bus mažiau kalbama apie politiką, bus rašomi eilėraščiai ir tapomi paveikslai. Pastaraisiais metais teptoriai ir poetai buvo priversti tapti aktyvistais ir lankyti revoliucinėse kuopelėse. Rašytojų kongrese kultūrai apginti knibždėjo bohemos atstovų. Jie dvasiškai apleido Lepiko gatvės aukštumas, kad įsitrauktų į šiandienos šurmūį. Ir Monmartrui nutiko tai, kas nutiko mažoms prieškarinio valstybės, pavyzdžiui, Bosnijai ir Hercegovinai, kurios dabar prisimenamos tik kuriant operetas. Monmartras miršta kartu su nerūpestingumu. Greitai turėsime prisigalvoti visokių šimtmečių, kad paryžiečių atmintyje prikeltume nykstančius kvartalus. Šansonjė ir karikatūristų žemė darosi bevaisė; joje jau gimsta tik suteneriai ir buržuai. Merginos, kurios dar neseniai vienus vyrus įkvėpdavo, o kitiems pozuodavo, šiandien tenori balsuoti, prasimušti į Operą arba ištekėti už autoserviso savininko masono, galinčio laimėti Nacionalinėje loterijoje. Dėl to spaudžia širdį seniesiems paryžiečiams, kurie, nors pažinodami Monmartrą tik iš jo gatvių ir sodelių, gyveno šios pažadėtosios žemės legendomis ir žinojo, kad juos supa nesavanaudžiai menininkai, linksmi gyvenantys, linksmi geriantys, linksmi mirštantys. Senajam paryžiečiui, itin retai rūšiai, kuriai greisia išnykimas (pažinojau vieną tokį, netgi garsų, kuris teigė, kad *french-cancan* yra prancūziškas žodis), senajam paryžiečiui Monmartras, tikrasis Monmartras – tai kabaretai ir poetai, pradedant „Žilio triušiu“ (*Lapin à Gill*) – tik vėliau bus rašoma „Vikrusis“ (*Agile*), – kur dainavo ir „pasakojo“ Delmet, Hyspa ir Montoya. Apie Pjero, Mimi Penson, Gražiąją Žvaigždę ir Riterį Pavasarį¹ buvo kalbama be galo rimtai, visai taip pat, kaip šiandien kalbama apie komunizmą, stratosferą ir taksometrų radiofoniją. Buvo gyvenama pasaulyje, panašiam į Watteau paveikslą ir karnavalą. Studentai su monokliais, apsirengę kaip notari, kartais lakstydavo po gatves šaukdami: „Šalin bulanžizmą!“ O siuvėjukės, glostydamos prusnas fiakro arkliams, atsakydavo: „Tegyvuoja Komoda!“ Meiluziai nešiojo katiliukus. Pavalgyti galėjai už dyka, kaip vieną vakarą man pasakojo Forainas, ar netgi dar pigiau. Willette'as, vienas iš Monmartrą kalvos (Paryžiaus spenio, pasak Rodolphe'o Saliso) šulų, niekada nepamiršdavo žurnalistams, klausinėjantiems apie jo meną, paminėti, kad Švč. Jėzaus Širdies bazilika, kaip Jėzus tarp dviejų plėšikų, iškilusi tarp „Galetės malūno“ (*Moulin de la Galette*) ir „Mulenružo“. Elgeta dainuodavo, namsargis dainuodavo, paukštis, medis, gatvės žibintas dainuodavo. Pas skalbėją ar palūkininką tave pasitikdavo vienas iš tų romansų, kuriuos perimdavo Eugénie Buffet. Tik kai kurie tų laikų biržos makleriai ar pabūklų pirkliai savo vaikams sakydavo, kad Monmartras neišmaitina savo gyventojų, ir vesdavosi juos žiūrėti operos „Luiza“, topografijos šedevro, į muziką perkeltą karinio štabo plano, apimančio viską, ką Monmartras turi sentimentalus, žavingo, nykaus, lengvabūdiško, juokingo, moteriško ir iškrypėliško. Aš mačiau „Luizą“ vienoje suprefektūroje, dainuojamą autobuso platformos tenoro ir žavios panelės, kuri niekad nebuvo regėjusi Monmartrą. Charpentier, didis muzikas, puikiai suprato savo uždavinį. Čia atsispindi visa Monmartrą panorama su jo savitumais, posakiais, vaiduokliais ir šmėklomis. Niekas taip sėkmingai neprikelia atmintyje Monmartrą kaip ši vykusi opera, taip lengvai galėjusi tapti fiasko: Kankinių gatvė, Tardjė gatvė, taškai, kur smulkioji buržuazija susitikdavo ir vis dar susitinka su aukštąja bohema, Lepiko gatvė, viena iš garsiausių

LÉON-PAUL FARGUE

Léonas-Paulis Fargue'as (1879–1947) – prancūzų poetas ir prozininkas, Stéphane'o Mallarmé ir Henri Bergsono mokyns, Alfredo Jarry bendramokslis, bendravęs su André Gide'u, Pauliu Claudeliu, Maurice'u Raveliu (pastarasis sukūrė dainą pagal Fargue'o eilėraščių „Svajos“). 1924 m. kartu su Pauliu Valéry ir Valery Larbaud įsteigė literatūros žurnalą *Commerce*. Gimęs ir miręs Paryžiuje, aistringai jį mylėjęs, Fargue'as buvo puikus šio miesto kronikininkas. Čia spausdinamos ištraukos iš knygos „Pėsčiomis po Paryžių“ (*Le Piéton de Paris*, 1939), sudarytos iš reportažų, 1935–1936 m. spausdintų žurnale *Voilà*.

Chaïm Soutine. Gladiolės. 1919

pasulyje: tas, kas dirbo mėsos gaminių pardavėju Lepiko gatvėje, gali tai laikyti lygiai tokiu pat garbingu ar net istoriniu įvykiu kaip tas, kas vertėsi paveikslų prekyba Sent Onorė Priemiesčio gatvėje arba filmų rodymu Eliziejaus Laukų prospekte. Lepiko gatvė – tai lyg kokia Monmartrą upė, drėkinanti šį kraštą, išsišakojanti intakais kvartalo gilumoje, maitinanti jo florą ir sukurianti vietas, kurios Trečiosios respublikos istorijoje turi daugiau reikšmės negu visi ministrai ar dekretai. Toložė gatvės viršuje pasirodo „Galetės malūnas“, gana davatkiškas balių muziejus, nors ir turi kilnojamų kojyčių reputaciją. „Galetės malūnas“, kur ne taip jau seniai buvo kepamos galetės (ruginiai papločiai), ir „Mulenružas“, kol jų nebuvo kolonizavę negrai be egzotikos, rusai be Rusijos, tapytojai be talento, be paletės ir be molberto, politikai be partijos ir aferistai be progos pasireikšti, iš tikrųjų buvo apgyventi menininkų, į kurių pirmąsias gretas reikia iškelti Lautrecą ir Maurice'ą Utrillo, vieną iš autentiškiausių Kalvos tapytojų, pavaizdavusių jos istoriją, kuri šiandien prieš nustebusias būsimųjų abiturientų akis atsiskleidžia su visu faraonų laikotarpiu Egipto žavesiu ir paslaptingumu. Tačiau ištreniruota akis, jautri atmintis nepasiduoda aplinkos pokyčiams. Esama Monmartrą, kurį sunaikins tik dinamito galia: tai Tertro aikštė ir „Gegutė“ (*Le Coucou*), kur kitados rinkdavosi Prancūzų tėvynės lygos² nariai; restoranai ir terasos peizaže, meniniame, alpiname, politiniame, katalikiškame, vergiliškame ir buržuaziniame tuo pat metu, kur visi garsieji europiečiai be išimties yra išgėrę bent po vieną taurę. Léonas Daudet ne veltui rašo, kad Monmartras – tai Paryžius Paryžiuje, kurio meras – Clemenceau. Kartą, pėdinamas Lamarko gatvę, iš kur matyti visa sostinės dėlionė, su Tigro³ draugu, kuris dalyvavo gatvės mūšiuose Komunos laikais, susidūrė su vienu iškilium Prancūzijos veikėju, atvykusiu į Monmartrą oficialaus vizito.

– Oficialus vizitas? – paklausė Clemenceau bičiulis. – Atidengėte statulą, sukūrėte masonų ložę ar apdovanojote ordinu po mirties kokį nors dailininką?

– Visai ne, aplankiau vietinį gyventoją, kuris nepasijudina iš vietos. Monmartras turi šį tą bendro su Olimpu, ir aš kaip tik čia užmezgiau gražiausius ryšius: su Zola, Donnay, Capus, Picasso, Utrillo, Maxu Jacobu ir netgi Vaillant'u...

Ir aukštasis asmuo nusitempė mus į Monmartrą pas Steinleną, kuris gyveno beveik su tieka kačių kaip Léautaud. Steinlenas atvyko į Paryžių su rekomendaciniu laišku nepažįstamam tapytojui, apie kurį žinojo tik tiek, kad jis gyvena Monmartrą. Fiakro vežėjas galų gale išsodino jį „Galetės malūno“ šešėlyje. Sužavėtas aplinkos, apsvaigęs nuo gyventojų žavesio, Šventojo kalno spalvos, Steinlenas jau nebeįsitraukė jo „nultipti“. Po kurio laiko, dar prieš susikuriant Kalvos laisvajai komunai, „Iniršusiai karvei“ ir kitiems aštuonioliktosios apygardos valdymo organams, Steinlenas buvo įšventintas į Monmartrą piliečius. Kitados jis nakvodavo „Juodajame katine“ (*Le Chat Noir*) kartu su Bruant'u ir Jules'iu Jouy, nes „Juodasis katinas“ tais laikais labiau garsėjo kaip nakvynės namai negu kaip kabaretas.

Šiandien tapęs naktinių barų sostine, Monmartras ilgą laiką buvo pati žaviausia kavinių kolonija, kokią tik galėtum įsivaizduoti. Prancūzų apgyventa kolonija, pridurdavo Jeanas Lorrainas, kuris eidavo į „Negyvą žiurkę“ (*Le Rat Mort*) susitikti su draugais iš savaitraščio *Le Courrier Français*, tarp kurių, suprantama, būdavo Raoulis Ponchonas, nepaisant nieko, likęs kavinių žmogumi. „Juodasis katinas“ ir „Negyva žiurkę“ daugiausia priimdavo tokius žymius paryžiečius kaip Forainas, Chéret, Hermannas-Paulis, o tikrieji bohemos atstovai burdavosi ne tokiose garsiose knaipėse, kur buvo galima netgi jais gėrėtis apsilvikiusiais taip, kaip juos aprašo Murger⁴: *Le Mirliton*, *Le Carillon*, *L'Ane Rouge*, *Le Clou*, *Adèle*, jau minėtame Frédéricio „Vikrijame triušyje“, *Le Clairon de Sidi-Brahim*, žadinančiame svajones Mac Orlanui, *Le Billard en Bois*, kavinėje *Guebois*, *Chez le Père Lathuille*, savotiškoje dailės akademijoje, kuriai vadovavo Manet, „Naujuosiuose Atėnuose“ (*La Nouvelle Athènes*) ir nesuskaičiuojamose užteigėlose, kur mirė iš bado menininkai, tokie paslaptingi, kad niekas taip ir nesužinojo, kas jie tokie buvo: tapytojai, skulptoriai, graveriai, šansonjė, poetai ar filosofai.

Monmartras tebeegzistuoja todėl, kad jis daugeliui mūsų amžininkų yra jų jaunystė. Tą puikiai žino Marie Laurencin, Derainas, Mac Orlanas, Salmonas ir galybė kitų, kurie „ten aukštai“ užmezgė savo tvirčiausias draugystes. Bet metai bėgs. Kavinės viena po kitos turės užleisti vietą bankų skyriams, autoservisams. Teptoriai bus išvaryti kaip žydai, nes tarp jų dar pasitaiko tokių, kurie nepajuto permaitinimo. Pozuotojos filmuosios kine. Poetai nusipirks baltinius išsimokėtinai ir plušės reklamos agentūrose. Nieko nebeliks. Jaunystė, ypač prancūzų, praeis kitaip. Naktibaldos greičiausiai bus fašistai...

Neseniai lankiausi vienoje įtartinoje dvyliktosios apygardos kavinėje. Ten buvo du jaunuoliai – tokie, kokius gamina mūsų 1938 metai: sporto, politikos, seksualinio santūrumo ir intelektualinio įmantrumo mišinys. Vietoj alkoholio – *Vittelio* buteliukai, besaikė panieka moterims, neįsivaizdavimas nė iš tolo, ką reiškia laisvė, klajokliškas gyvenimas, stebėjimas ir dykinėjimas. Vienas, turintis automobilį, paklausė antrojo, ar galėtų jį nuvežti į kokią nors Paryžiaus vietą. Į Monmartrą, nuskambėjo atsakymas. Aš, žinai, esu truputį menininkas...

Nukelta į p. 5 ►

¹ Kafešantano personažai (čič•[•]jæ•cæà[•]•.âç^ic b[•]).

² *La Ligue de la patrie française* – 1898 m. įsteigta antidreifusinių organizacija, kuriai vadovavo rašytojas ir literatūros kritikas Jules'is Lemaître'as.

³ Georges'o Clemenceau, 1871 m. Monmartrą mero, pravardė.

⁴ Henri Murger (1822–1861) – prancūzų romanistas ir poetas. Garsiausia jo knyga – „Bohemos gyvenimo vaizdai“, pagal kurią buvo sukurta G. Puccini opera „Bohema“, I. Kálmáno operetė „Monmartrą žibuoklė“ ir kt.

TATJANA ŠČITCOVA

Baltoji d m Europos žem lapyje: paradigmos kaita

Šių metų rugpjūčio 9 d. Baltarusijoje įvyko prezidento rinkimai ir iškart prasidėjo protesto akcijos prieš jų falsifikavimą ir laimėtoju pasiskelbusį Aleksandrą Lukašenką. Taikias protesto akcijas nuolat lydi omono ir kitų galios struktūrų prievarta. Rugpjūčio 17 d. portale „Mūsų nuomonė. Ekspertinė Baltarusijos bendruomenė“ (<https://nmbny.eu/>) filosofė, Europos humanitarinio universiteto profesorė Tatjana Ščitcova pradėjo skelbti straipsnį „Baltoji dėmė Europos žemėlapyje: paradigmos kaita“, analizuojantį rinkimus ir protestus. Skaitytojų dėmesiui siūlome pirmąją jo dalį.

I dalis. A Political Virgin

Protesto judėjimas plečiasi ir įgauna vis įvairesnes formas: nuo mokyklos diplomų, sugražintų negarbę užsitraukusiems pedagogų kolektyvams, iki MTZ [Minsko traktorių gamyklos] eisenos sostinės prospektu, nuo feisbukinio lėšų nukentėjusiems rinkimo iki atviro laiško dabartiniam prezidentui, nuo baltų apyrankių pyrimo iki narsios pagalbos nukentėjusiems susidūrimu su omonu vietose.

Įvyko – tebevyksta – totalus pilietinės visuomenės mobilizavimas. Išstarti „tokio niekad nebuvo“ reiškia konstatuoti Baltarusijos – baltarusių tautos – suvokimo kaip politinio subjekto paradigmos pokytį. Toliau paminėsiu kelis struktūrinius veiksnius, tapusius esminiais mūsų protesto raidos sėkmei. Dėl visa ko (tiems, kas prisimena lozungą „struktūros neišeina į gatves!“¹) pabrėšiu, kad struktūriniai veiksniai, apie kuriuos kalbėsiu, negali pakeisti žmonių valios ir ryžto, bet jie padeda suvokti visuomeninių procesų logiką, socialinės dinamikos pobūdį¹.

šVw- kcu"ukipkŁmcpvcuō."ctdc"rqnkvecn"xktikp

Mėgindamas paaiškinti Svetlanos Tichanovskajos fenomeną, Jurijus Drakochrustas² pateikia nežinomo kareivio kapo pavyzdį: nežymėdamas nieko konkrečiai, jis būtent todėl geba atminti kiekvieną.

Pagal analogiją Svetlanos Tichanovskajos kaip kandidatės į prezidentus sėkmę gali paaiškinti, mano Drakochrustas, tai, kad, neturėdama jokios konkrečios politinės programos (neatstovaudama jokiam konkrečiam politiniam tapatumui), ji būtent todėl sugebėjo suvienyti pačias įvairiausias socialines-politines grupes. Tai reiškia, kad pilietinės vienovės paslaptis išvelgiama tam tikro struktūrinio principo, leidžiančio skirtingiems politiniams aktoriams susisiekti kooperacijos būdu, veikime. Man atrodo, kad baltarusių analitiko pasiūlytas aiškinimas apytiksliai užčiuopia vw- kq"ukipkŁmcpvq"struktūros veikimą, kaip ją konceptualiai aiškina Ernesto Laclau ir Chantal Mouffe politinė teorija.

Laclau ir Mouffe domina hegemonijos įsisteigimo visuomenėje logika, t. y. koku būdu tam tikras socialinis elementas (charizmatiškas lyderis, partija, judėjimas, klasė) tarpininkaujant tam tikram diskursui ima atstovauti socialumui kaip vieniui [" "] (nustatyti santykius tarp socialinių aktorių, socialinių veiksmų prasmę ir t. t.). Išsikėlimas į šalies prezidento postą – tai pretenzija į hegemoniją.

Rinkimų kampanija – laikotarpis, kai vyksta kandidatų konkuruojančių diskursų (politinių programų, retorikos) agonas. Diskursai skirtingi, o visuomenei kaip vieniui galiausiai atstovaus kuris nors vienas. Taip vyksta politinis socialumo struktūravimas. Tačiau hegemonijos reikia siekti vėl ir vėl, nes joks diskursinis visuomenės kaip vienio atstovavimas nesutampa su aktualia visuomenės būkle: Socialumo elementų daugybė, santykiai tarp jų niekada nesudaro jokio užbaigto totalumo, hegemono diskursas niekada negali apimti jų visų. Ir visgi pati pretenzija į hegemoniją neišvengiamai remiasi visuomenės kaip tam tikro totalumo idėja.

Ši idėja neturi jokio turinio, ji tuščia: ji numato ne konkretų visuomenės vaizdinį, o gryną Socialinio vienio idėją. Šis vaizdinys neturi referento, jis nenumato jokios turiningos nuorodos ir vadinasi vw- kw"ukipkŁmcpvw. Judėjimas hegemonijos link – tai judėjimas nuo tuščio signifikanto prie diskursinio Socialumo kaip vienio konkretumo. Politinė kiekvienos visuomenės intriga – kas išsiverš į priekį ir atliks šį judėjimą, kas tuščią Socialumo kaip vienio idėją išvers į konkretų diskursinį šio vienio pavidalą. Arba: kas įgis hegemoniją?

Šios teorijos terminais Svetlanos Tichanovskajos fenomenas yra tai, kad ji įgijo hegemoniją (ėmė atstovauti visai visuomenei), nepasiūlydama jokio konkretaus diskurso. Tai reiškia, kad jos politinė misija tapo tuščio signifikanto kaip tokio įkūnijimas. Visą rinkimų kampa-

niją ji nuosekliai priešinosi tam, ką Laclau ir Mouffe teorija vadina tuščio signifikanto įtrūkiu, būtent – perėjimui prie konkrečios diskursinės visuomenės reprezentacijos ir šio diskurso hegemonijos steigimo. Jos politinį *modus vivendi* sudaro priešingas dalykas: savotiškos politinės skaistybės išsaugojimas, kad patys įvairiausi Socialumo elementai galėtų sietis su ja ne kaip su konkretais diskurso vieta (nes tuomet neišvengiamas skirtingų diskursų konfliktas), o kaip su visos visuomenės *icnko{d u}* politiškai transformuotis *u n f i c*. Viktoro Cojasa daina *Peremen* tapo šiame kontekste naujai aktualiai kaip himnas socialinei užklausei vaduotis iš viešpatuojančio politinio režimo.

Čia verta pateikti svarbų teorinį paaiškinimą. Laclau ir Mouffe skiria hegemoniją ir viešpatavimą. Hegemonija – tai gebėjimas atstovauti Socialumui kaip vieniui, t. y. skleisti tam tikrą visuomeninio gyvenimo matymą, suvokimą tokiu būdu, kad kiti Socialumo elementai ima dalyvauti artikuluojant hegemoninį diskursą, vienaip ar kitaip seka jo logika. Viešpatavimas – tai galios vykdymas, kuris gali remtis hegemonija, tačiau pastaroji nėra privaloma viešpatavimo sąlyga. Lukašenkos autoritarinis režimas yra tokia galios sistema, kuri nors ir išlaiko viešpatavimą (pirmiausia dėl jėgos struktūrų ir artimiausių valdininkų baimės), tačiau jau seniai neteko hegemonijos.

Todėl politinis antagonizmas, susiformavęs rinkimų kampanijos metu, nėra diskurso tvarkių antagonizmas. Verta pažymėti, kad visavertės politinės programos neturėjo nei Lukašenka, nei Tichanovskaja.

Tačiau neturėjo dėl skirtingų priežasčių. Pirmojo programos neturėjimas rodė hegemonijos praradimą, pastaroji programos (klasikine prasme) neturėjo, nes jos hegemonija remiasi atsisakymu skleisti bet kokį konkretų diskursą. Tokiu būdu šiandien turime veidrodinių politinių dispozicijų antagonizmą: viename poliuje viešpatavimas be hegemonijos, kitame – hegemonija be viešpatavimo. Šios dvikovos objektas – baltarusių tauta kaip suverenų politinis subjektas.

Tuščio signifikanto įkūnijimas – paradoksali situacija. Todėl politinei Svetlanos Tichanovskajos dispozicijai aprašyti galbūt labiau tinka politinės teologijos žodynas. Prieš pat rinkimus esu analizavusi ypatingą padėtį, kurioje atsiderė mūsų šalis³. Antroje [straipsnio] dalyje rašiau apie prievartos ir jėgos skirtį. Galima matyti tiesioginę koreliaciją tarp prievartos ir viešpatavimo iš vienos pusės ir tarp jėgos ir hegemonijos iš kitos.

Politinis stebuklas, kurį iki šiol aprašėme pasitelkę struktūrinių mechanizmų žodyną, slypi atsakyme į klausimą: kaip įmanoma įveikti prievarta grįstą autoritarinio režimo viešpatavimą?

Politologinį atsakymą į šį klausimą žinome: tik visos tautos protestas, tik totali mobilizacija gali įveikti režimą (išorinio įsikišimo variantų šiuo atveju nesvarstau). Tačiau kaip pasiekti tokį solidarumą? Kaip paskatinti žmones totaliai mobilizuotis? Tie, kas bent kiek susipažinę su politinės opozicijos posovietinėje Baltarusijoje istorija, gali įvertinti užduoties keblumą.

Ir visgi tai įvyko – pirmąsyk per visą naujausią Baltarusijos istoriją. Egzistuoja daugybė veiksnių, vertų paminėti. Vienas esminių – susiformavo unikali politinė dispozicija, kuri paleido veikti hegemoniją be hegemoninio diskurso ir taip tapo visos tautos solidarumo galimybės sąlyga. Dabar turi paaiškėti, kad politologinis „techninio kandidato“ terminas, ne sykį vartotas Svetlanai Tichanovskajai apibūdinti, nekorektiškas, nes neapčiuopia politinės misijos, kurią ši oriai atliko ir tebeatlieka, esmės.

Tarp visų „spalvotųjų revoliucijų“ šiuolaikinė baltarusių revoliucija taip pat turi savo spalvinį simbolį. Vadovaujantis tuščio signifikanto, arba politinės skaistybės, struktūra, tai turi būti spalva, apimanti bet kurios kitos spalvos galimybę, netapdama nė viena iš jų.

Mūsų išsilaisvinimo spalva. Balta.

Xgtv "PvcnkŁc"Čtncwumckv

¹ „Struktūros neišeina į gatves!“ – žymus Paryžiaus grafitis, pasirodęs 1968 m. gegužės protestų metu ir reiškęs spontaniško ir įkūnyto protesto svarbą (*visos pastabos – c^A/c b/•*).

² Baltarusių žurnalistas ir politikos komentatorius.

³ Dviejų dalių Tatjanos Ščitcovos straipsnis „Ypatingoji padėtis“, publikuotas tame pačiame portale.

PATRICIJA GUDEIKAIT

personifikacijos

k" c o "ukem"vq"vjg"fgcvj"qh"vjkurctvkwncct"ugnh0"k"ycpv"cpqvjg0"

Xkt ikpkc"Yqqnh."šQtncpfqō"

henry darger

mažos mergaitės –
jos žaidžia „klases“ –
jos tyliai kikena –
mažos mergaitės –
mane nukryžiuoja –
įtariais savo žvilgsniais –
aš nežinau kas jos tokios –
aš nežinau iš kur jos atsirado –
aš nesuprantu jų kalbos –
bet vis tiek pasirenku būti –
skrodžiama –
jų išsiplėtusių vyzdžių.

samsara

ėjimas ratu –
pagal duotas instrukcijas –
lyg galvoje būtų –
spiegiantis choras –
lyg matytum –
dievybių šokį –
stebėtum kaip jos plastiškai juda –
kaip ritmingai kilnojasi kojos –
kaip pamažu jos nyksta –
kaip traukiasi oda –
ir jos virsta žiurkėmis –
kurias uostuose –
maži berniūkščiai –
žaisdami viens su kitu –
iš lėto sutraiško.

lqmka"mqpvcmvq"

mano kambarys –
primena ringą –
kuriame esu muhamadas ali –
boksuojuosi su numirėliais –
rėkiu ant gyvųjų –
kalbuosi su atvaizdais sienoje –
trypiu vietoje –
mėtau daiktus pro langą –
nes negaliu nurimti –
nes niekaip negaliu nurimti –
nes jau dvidešimt metų –
ir jokio kontakto –
tik stiprėjanti paranoja –
tik gyvenimas *incognito* –
tik žudančios metamorfozės –
nes jau dvidešimt metų –
ir tik kalbėjimasis su šešėliais.

heteronimai

1.

fernando pessoa –
kalbėdamasis su alvaro de campos –
prarijo žiurkę ir numirė.

2.

fernando pessoa –
žaidė pokerį –
dvokiančioj landynėj –
su savimi.

3.

fernando pessoa –
karo apkasuose –
kontempliavo mirtį –
tada jį pašovė –
ir jo kūnas sukniubo.

4.

fernando pessoa –
pateko į beprotumą –
tenais jį palaikė –
disociatyvia asmenybe –
jis užpyko –
ir įkando psichiatrui –
į ranką –
ir išsoko pro langą –
rėkdamas gydytojui –
„čia ne aš“.

5.

fernando pessoa –
gaudė musę –
ji buvo stora –
ir atsidavė –
pašvinkusia mėsa –
nu ir kas –
pagalvojo jis –
juk man tai –
nieko nereiškia.

Okinava. Apie tautą, noriną užmiršti savo tapatybę

Kasmet rugsėjo 18 dieną piečiausioje Japonijoje Okinavos prefektūroje ir pietinėje Kagošimos prefektūros dalyje minima Salų kalbų diena. Šią dieną prisimenamos kasmet vis silpstančios regioninės kalbos ir tarmės, puošiančios Riūkiū salyną. Pagrindinė išikilmė vyksta didžiausioje Riūkiū salyno saloje – Okinavoje. Kaip pirmasis, o gal ir išvis vienintelis lietuvis, bandęs prabilti okinaviškai salų kalbą šnekamosios kalbos konkurse, nusprendžiau turįs ką šia tema pasakyti.

2019 metais per patį Heloviną ugnyje paskendo ir iki pamatų sudegė Šiuri pilis. Ši pilis kadaise buvo pagrindinė suvienytos Riūkiū karalystės pilis, iš kurios nuo XV a. iki 1879 m. buvo karaliaus valdoma nežymiai už Vilniaus rajono savivaldybę plotu didesnė salų valstybė. Skamba sentimentaliai, tačiau UNESCO paveldą ryjančios liepsnos priminė ne tokį akivaizdų kitoniško žmonijos paveldo – Riūkiū kalbų – nykimą. Tik pilį tikrai atstatys, o kalboms išnykimas kalbininkų prognozuojamas jau už trisdešimties metų.

išnykimas, – valtyje ir, atrodo, plaukia užmaršties kryptimi.

Pirmąkart nuvykau į Okinavos sostinę Nahą prieš septynerius metus. Tuo metu tai buvo piečiausias mano lankytas taškas, tad, be egzotinės subtropinės gamtos, įspūdi paliko ir tai, kad net kovo naktimis buvo karšta. Lankydamasis Okinavoje pasijunti, tarytum būtum išvykęs iš Japonijos – kitoks klimatas, kitokia architektūra, visiškai kitokios maldyklos, kitoniškas maistas ir net mentalitetas. Okinavoje žmonės daug labiau atsipūtę nei kitur Japonijoje. Gal dėl to dar visai neseniai salyno gyventojai laikyti ilgą laiką žemesniais Japonijoje – mityba nėra labai sveika, bet gerokai mažiau kasdienio streso. Čia vietiniai tave dažniau užkalbina, vaikai nesidrovėdami domisi išvydę užsienietį. Tačiau jie nebe okinavai. Riūkiūjiečių

etnosui juos priskirti jau politiškai nekorektiška, jo kratosi dauguma vietinių, gal dėl to, kad dar ne taip seniai dėl kalbos akcento ir skirtingų papročių žemyninėje Japonijos dalyje būdavo diskriminuojami japonų ir net kitų tautinių mažumų, pavyzdžiui, korėjiečių. Įdomus ir liūdnas faktas, kad Riūkiū karalystę 1872 m. užkariavus Japonijai į Kiniją nepasitraukusio elito dalis gan entuziastingai ėmėsi japoninimo politikos. Tai lėmė sėkmingą asimiliaciją, skirtingai nei netrukus kolonizuotuose Tairane ir Korėjoje, kur gan ilgai toleruotas ar protarpiais net skatintas plataus masto vietinių kalbų vartojimas. Dėl to ne tik visada mažiau reikšmingomis laikytos regioninės kalbos, bet ir pati okinavų kalba ėmė nykti iš viešojo gyvenimo. Japonų vietininkas Maccuda Mičijukis paskelbė kalbas japonų tarmėmis. Dar 1907 m. riūkiūjiečių kalbomis uždrausta mokytis mokyklose, uoliausiose ilgainiui įvestos bausmės išgirdus ne japonišką šneką. Dar laimė, kad iki šių dienų kalbos išliko.

Antrą kartą į Okinavą nuvykau jau prieš dvejus metus ir tais metais buvau vienintelis riūkiūjiečių kraujo neturintis užsienietis, dalyvaujantis Salų kalbų dienos proga organizuojamame šnekamosios kalbos konkurse. Mano kalba apie tai, kaip reikia mylėti savo kalbą, buvo šiltai priimta auditorijos. Būtent antro vizito metu susidariau dar aiškesnį vaizdą apie okinavišką tapatybę. Pagrindinėje Okinavos saloje visose srityse įsigalėjusi japonų kalba, o okinaviškai gerai kalba tik aštuoniasdešimtmečiai ir vyresni. Į atmintį įsirėžė pokalbis su aštuoniasdešimt ketverių senjoru, kuriam okinavų dar buvo gimtoji kalba, tad ja kalbėjo laisvai. Jis labai džiaugėsi galėdamas ja su manimi pasišnekėti, nes su draugais besikalbąs japoniškai. Buvau įkyrus turistai, nes vis priekabiai klausinėjau žmonių – turguje ar restorane, – ar jie moką okinaviškai (o kur daugiau šią kalbą pavartosi?!). Dalis šypsodavosi ir girdavo mane, dalis purtydavo galvą ir sakydavo, kad ne, vieni apgailėstaudami, kiti mane laikydami lunatiku, o kai kurie teigė nesuprantą, ko klausiu. Tik nuvykęs į mažiau urbanizuotą šiaurinę dalį – Kunigamio apylinkes – pastebėjau, kad okinavų kalba šiek tiek pašnekėti ten moka net mano bendraamžiai. Kita vertus, įdomu tai, jog kadaise čia kalbėta kunigamiškai, bet tikrosios vietinės kalbos – kunigamių – niekas iš sutiktųjų nepaminė (net vietinio muziejaus darbuotoja), užtat buvo šiek tiek mokančių okinaviškai.

Vis dėlto klyščia teigdamas, kad Riūkiū salos, valdytos japonų, vėliau – ketvirtį amžiaus – amerikiečių, o nuo 1972 m. – vėl japonų, yra visiškai praradusios savo tapatybes. Šalia makdonaldų ir sušinių rasi ir okinaviško maisto (šis savo ruožtu paveiktas kinų ir Pietryčių Azijos šalių, su kuriomis Riūkiū prekydavosi), riūkiūjiečiai vis dar mieliau išpažįsta savo tikėjimą, kuriame pabrėžiama darna tarp gyvųjų ir mirusiųjų bei atliekamos šamaniškos apeigos, nei lenkiasi šintoizmo dievams, Budai ar meldžiasi bažnyčiose; kitokios spalvos čia namų stogai, neretas moka vietinių šokių ir bent vieną liaudies dainą, vartojamojoje japonų kalboje primaišyta prosenių kalbų žodžių

Maldykla netoli Šiuri pilies

Vartai į Šiuri pilį

Ko gero, daugeliui skaitytojų Japonija asocijuojasi su vienintele japonų tauta. Tokiu atveju nudžiugintumėte tenyškščius dešimtosios minties šalininkus ir tokio kirpimo politikus. Tačiau nors dabartinė Japonija gali pasirodyti itin etniškai gryna valstybė (japonai sudaro 98 % gyventojų), ainų čiabuvių gyvenama Hokaido sala ir Riūkiū salynas kadaise Japonijai net nepriklausė. Tad, atsivertę UNESCO sudarytą nykstančių kalbų atlasą, Japonijai priskirtas rastumėme net septynias nykstančias kalbas. Visos, išskyrus beveik išnykusią ainų, vartojamos pietinėse salose. Mane labiausiai sudomino okinavų kalba, stambiausia iš riūkiūjiečių kalbų, kadaise dominavusi Riūkiū karalystėje kaip *lingua franca*, ir tai kol kas vienintelė nykstanti kalba, kurios mokausi. Jeigu pateiktume drąsų palyginimą su Lietuvos istorija, tai tuomet Riūkiū karalystėje okinavų kalbos prestižas būtų nelyginant lenkų kalbos Abiejų Tautų Respublikoje, o kitų salų kalbos – kaip anuometės lietuvių, baltarusių. Okinaviškai kadaise kalbėjo karalystės grietinėlė, rašydavo *tk mc* (išskirtinai Riūkiū saloms būdingas trumposios poezijos žanras, dažniausiai pasižymintis 8–8–8–6 skiemenų struktūra), nors neretai mokydavosi ir puoselėdavo gretimai esančias kinų bei japonų kalbas. Kitos kalbos beveik išskirtinai vystėsi tik kaip šnekamosios. Dėl šios priežasties vienintelėje okinavų kalboje, kaip ir japonų, yra itin išplėtotas pagarbumo registras, vartojamas bendraujant su aukštesnio statuso ar vyresniu žmogumi. Deja, šiuo metu visos šešios kalbos atsідūrusios toje pačioje – kalbų, kurioms gresia

Šiuri pilies

ir konstrukcijų. Tačiau vietinės kalbos vis dar yra nuvertinamos, būdinga tai, kas vadinama kultūrinio nevisavertiskumo kompleksu (angl. *cultural cringe*). Tai man priminė pasakojimus, kaip Vincas Kudirka iki tautinio susipratimo gėdydavosi kalbėti lietuviškai arba kaip į mane lyg trolintoją žiūrėjo Plungės geležinkelio stoties darbuotoja, kai aš prabilau žemaitiškai. Okinavoje iš vienos pusės dėl turistinių priežasčių regiono išskirtinumą vis bandoma pabrėžti, iš kitos pusės – tai daroma atsargiai, neretai šlampuoti, o kartais ir neįtikėtinais atsainiais – trumpuose užrašuose pasitaiko įvairių klaidų, o traukinyje Nahoje apie kitą stotelę okinaviškai pranešama su labai grubia gramatine klaida. Galų gale prefektūros valdžia yra paskelbusi sieksianti kas metus didinti vietinių kalbų vartojamumą. Tačiau kaip tai padaryti, kai atsakingieji už švietimą nė girdėti nenori bent apie simbolišką vietinių kalbų įtraukimą į mokymo programas, – mįslė. Dar prieš penkiolika metų prefektūroje būta valdininkų, kurie teigė, kad Riūkiū kalbos yra bevertės, nes tai tesanti iškraipyta japonų kalba su išlaikytais archaizmais.

Kunigamio regione esanti į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą įrašyta Nakidžino pilis. Tiksliau, kas iš jos liko. Iki XV a. (nesuvienytos Riūkiū karalystės laikais) iš šios pilies buvo valdoma Hokuzano kunigaikštystė

Čia būta ir krislelio tiesos, nes būtent viena ar kita regioninė kalba tarimu, gramatika ar intonacijomis primena senovinę japonų kalbą. Be jų dabartinė japonų kalba paliktų našlaitė, nes būtent Riūkiū kalbų egzistavimas sudaro prielaidas japonų kalbai priklausyti japonų-riūkiūjiečių kalbų šeimai, o ne būti izoliuotai kalbai kaip baskų atveju.

Et, Okinava, taikingų žmonių ir karatė žeme, kaip tave įtikinti, kad save mylėtum!

Pabaigoje – keletas okinaviškų patarlių, aktualių bet kuriai tautai bet kuriais laikais:

k kctkdc" kqf g g – susitikome ir tapome broliais ir sesėmis (patarlė nusako vietinių atviraširdiškumą).

ktc"mccik"lcmc" kow"iwmwtw – draugiška širdis geriau už dailų veidelį

kw"wlc oggtw"fw"wlc ogg – gerbdamas kitus – save gerbi

Vwwk"lc"vcmtc – senoliai yra brangenybė.

Wlc"lw-k"mxc"lw-k – tėvai ir vaikai vienas kitą moko.

– AUDRIUS SABŪNAS –

Autoriaus nuotraukos

P s i o m i s p o P a r y ž i

► Atkelta iš p. 1

Nieko nėra liūdnesnio už šitą žodį. Bet žodis – pats tas. Jau vien tai, kad turi butą Kolenkūro ar Abačių gatvėje, jau vien tai, kad lankaisi „Ateljė“ teatre, kino teatruose *Gaumont-Palace* ir *Studio 4*; restorane *Marianne* ar alinėje *Graff*, daro tave menininku. Tokia yra šio kvartalo galia žmonėms ir jų titulams. Ar koks ministras gali gyventi Lepiko gatvėje? Ar kuris nors konsulas sutiktų įsikurti Danremono gatvėje? Abejotina. Monmartro istorijos ir legendų įtaka tokia stipri, taip lėtai nykstanti, kad netgi šio privileijuoto kvartalo prekybininkai turi savo šneką, kitokią sielą, maloniai paslaptinę ir kilnesnę žvilgsnį, skiriančius juos nuo kolegų iš Operos aikštės ar Eliziejaus Laukų žiedinės sankryžos. Nebeprišimenu, koks piešėjas vieną pavasario naktį, apimtas lyriškos nuotaikos ant suolo Tertro aikštėje, kur ketinome sulaukti ryto, pasakė:

– Šis kvartalas – ne tik gėlės žiedas ant Paryžiaus krūtinės, bet ir žmonijos pasididžiavimas!

Tai truputį primena gražiausią pono Priudomo⁵ gyvenimo dieną, kai jam buvo įteiktas kardas. Bet kaip po tiekios epitetų gali nesuprasti Monmartro gyventojų išdidumo, net jeigu šiandien jie yra totalizatoriaus punkto darbuotojai, šokėjai kongai, automobilių perpardavinėtojai ar elegantiškų barų šeimininkai?

Monmartro kavinės

Mano gyvenimas buvo toks, kad esu susipažinęs su visomis Monmartro kavinėmis, visomis tabako krautuvėlėmis, visomis alinėmis. Keturiasdešimt metų kelionių pėsčiomis po šią šalį, apribotą aštuonioliktosios ir devynioliktosios apygardų sienomis, suartinu mane su šiomis Monmartro – mžinos šventės – įstaigomis, nuo prastos knaipės be kėdžių, kur stovėdamas stačiomis akis į akį su šeimininku gali pasirinkti tik iš trijų butelių, iki moderno stiliaus giganto su tarp miestiniu telefonu, auksinėmis žuvelėmis, batų valytoju ir jūrų gėrybėmis, nuo kavinės-restorano *Le Nine*, pamėgto ministrų radikalų ir Paryžiaus marseliečių, nuo barų Duė gatvės autobusų zonoje iki Kliši bulvaro tabako krautuvėlių, kurių klientūra atsinaujina dešimt ar šimtą kartų per dieną.

Prišnerkštos kavinės, kavinės nusikalstamam pasauliui, kavinės belytėms būtybėms, vienišoms damoms, viešnamių savininkams, kavinės, dekoruotos Miuncheno stiliu, gelžbetonio ir spaudos agentūros *Havas* vergės, visos tos „Kuopelės“, „Pjero“, kavinės angliškais pavadinimais, Lepiko gatvės bistro, Kliši aikštės holai suteikia prieglobstį geriausiems klientams pasaulyje. Nes geriausias kavinės lankytojas pasaulyje tebėra prancūzas, kuris eina į kavinę tiesiog tam, kad eitų į kavinę, kad rengtų ten gėrimų mačius arba su draugais giedotų patriotinius himnus.

Vakarais Monmartroi gyvybės teikia tik kavinės, visa gyvenimo šviesa kvartale tvieskia vien iš jų. Išsidėsčiusios palei bulvaro upę nelyginant valty, jos beveik visos turi savo specifinę, apibrėžtą klientūrą. Bedarbių saksofonininkų kavinė, siuvėjų armėnų kavinė, kirpėjų ispanų kavinė, kavinė apsinuoginusioms moterims, šokėjoms, metrdoteliams, bukmekeriams, gavrošams – net menkiausia užėgėlė, regis, įsteigta girdyti tam tikrų profesijų atstovams ar tiems, kurie amžinai klajoja iš vienos į kitą. Vieną vakarą, kai lydėjau namo seną bičiulį, nusitašijęs įvairiuose Blanšo gatvės baruose, mus sustabdė „gidas“, palaikęs svetimšaliais, ir pasiūlė trumpą ekskursiją po „paryžietiškas“ vietas, pabrėždamas šitą žodį. Davėme suprasti, kad esame tikresni paryžiečiai už jį; paskui, nusileidę jo maldavimui, nusėkėme paskui jį į kavinę, kur po darbo renkasi padavėjai ir muzikantai. Jie čia jaučiasi savo aplinkoje, kaip namie, nes taip pat nori nueiti į kavinę kaip lankytojai. Mums patiekė „kas geriausia“. Kai anksti rytą traukėme dar apšviestomis gatvėmis, mano kompanionas, girtas it pėdas, pareiškė: „Monmartas – tai šimtabriaunis gatvės žibintas.“

Tiems, kurie eina gulti vidurnaktį, niekindami kabaretą, palikdami jį „palaidūnams“ arba užsieniečiams, tos iliuminacijos šedevras – *Wepleris*, virš kurio jau seniai iškilusi lentų siena, nuklota afišomis, ir jis atsidūręs lyg kokiam tunelyje. Mėgstu šią didelę užėgėlę, kur skamba muzika, solidžią it keleivinis laivas. Kliši aikštės *Wepleris* kupinas stebuklų kaip *Lépine*’o konkursas, kur demonstruojami išradimai. Pirmiausia ten galima išgerti ir pavalgyti. Ir visur pilna salių: atvirų, uždarytų, slaptų. Nuleidus bures, salės paruošiamos žaibiškai. Moterys pasiskirsto grupelėmis pagal savo pomėgius 1900-ųjų dekoru ir medžio apdailos fone. Vidury įsitaisęs konservatorijos konkursų laureatų orkestras groja jausmingą repertuarą, ištraukas iš „Samsono ir Dalilos“, „Linksmosios našlės“ arba „Fornarinos“, su įspūdingais solo, kurie kvartalo damoms padeda išmesti iš galvos namų ruošą ir kojinių adymą.

Šioji muzika, pertraukiama skersvėjų ir krintančių šakūčių žvangesio, gaivinamais srautais užlieja savo ypatingą klientūrą, svajojančią salėse: turtingas rentininkus, senbernius, viliojamus padraikiu, antraeilus maklerius, kolonijų funkcionierius, būrelius nuolatinį lankytojų, kurie susirenka pilstyti iš tuščio į kiaurą, vienišius, komivojažierius iš padorių firmų, saujelę žurnalistų ir saujelę tapytojų, atė-

jusią pavakarieniauti arba jau pavalgusių čia pat kvartale. Virtuoziškos orkestro trėlės skrieja palei molus, gožiamos biliardo rutulių dunksėjimo. Garsiosios *Weplerio* biliardo salės – didžiulės, išdėstytos kaip sodo vejų stačiakampiai. Šioje stiklinėje erdvėje beveik visur postus užima pamėgę *Ygrngt* nusikalstamo pasaulio atstovai. Bet jie mieliausiai buriasi aplink biliardo stalus, kur yra į ką pažiūrėti... Viena ypatinga, išskirtinė šių tipų padermė primena jų pirmtakus: *Dutheilį de l’Artigère’ą*, *Gonzalėsą*, *Calvet*, patenkintus, ap-tukusius, nešnekius vyriškius aksominiais skruostais, blizgančiais nuo pomados plaukais, sunkiais vokais. „Kekšių meilužiai – laimingi, guvūs ir sotūs“, – *dixit* Baudelaire’as.

Didžioji *Weplerio* biliardo salė gana panaši į biržą. Lankytojai, nepažįstantys vienas kito, spaudžia kits kitam ranką, bet jau daugelį metų jie ateina čia su savo damomis, lyg norėdami užbaigti aiškų naktinį reikalą. Tai kolegės, kaip kulsijs arba mandatarai. Tarp dešimtos ir vidurnakčio jų tarnybos vieta – Kliši aikštė, ir išgertos taurės galų gale tampa savotiškais kontoros reikmenimis. Avantiūristai, niekada nepaliekantys Paryžiaus, tarnautojai su tvarkingais kaklaraiščiais ir amerikoniškai pakeltais pečiais, biurokratai, kartais cituojantys ką nors lotyniškai seniems koležo draugams, vidurinės mokyklos mokytojai, nesusigundę jokiu menu, neurastenikai, kurie tik šiomis valandomis gali užsimiršti, nesigrauzti dėl savo gyvenimo, viengungystės ir žavesio stygiaus... *Wepleris* malonus visoms šioms sieloms; jis jas priglaudžia, globoja, popina...

Tuo metu, kai Jules’is Lemaître’as rašė žavingas pratarmes „Juodojo katino pasakoms“⁶, Monmartas buvo vadinamųjų garsiųjų kavinių, skirtų tik kai kuriems įšventintiesiems, tėvyne. Jose rinkosi menininkai, poetai ir dailininkai, kurie dalinosi idėjomis ir padėjo išlaikyti tai, kas buvo vadinama paryžietiška dvasia. Kavinėje būdavo dirbama, rimuojama, kuriama. Buvo leidžiami kabaretus puošiančios aukšto lygio tapybos reprodukcijų albumai. Šiandien toji tapyba keliauja į privačias kolekcijas, o sąmojus daugiausia laido Tautų Sąjunga... Tapybos dar liko alinėje *Graff* („Farg“, kaip man visada susižavėjęs sako vienas padavėjas, įpratęs skaityti iš kito galo...). Bet kokio tai tapyba! Tačiau ji atspindi mūsų laikų, detektyvų ir kinematografo, epochą, ir nuogų kabareto *Tabarin* šokėjų motinos, kurios laukdamas dukterų geria troškinamų raugintų kopūstų kvapą, žiūri į ją su jaudinančiu pasitenkinimu. Paskutinė literatū ir dailininkų kavinė, atlaikiusi vertybių perkainojimą po karo, buvo itališka, kur *Béraud* kiekvieną mielą vakarą sulaukdavo liaupsių iš būrelio žurnalistų, kurie tuo metu turėdavo lygiai tiek pinigų, kad galėtų užsisaityti lėkštę spagečių.

Bet tikroji Monmartro kavinė pasikeitė. Kartais ji tokia pat svetinga kaip kitados ir ten dar tvyro bohemiško gyvenimo atmosfera. Tačiau dekoras patyrė esminių permainų. Monmartro kavinė su savo paikomomis loterijomis, kur gali laimėti binoklį ar šveicarišką peiliuką, su dešimtuoju laimingu Nacionalinės loterijos biletu, su savo karamelėmis, sviestinėmis bandelėmis, fantų žaidimais, rusiškuoju biliardu, žiebtuvėliais tapo panaši į autoservisą ar turgų. Ten perkama tiek pat, kiek geriama, ir *Buburošas*⁷ toje aplinkoje nesijaustų laisvai.

Vieną vakarą paklausiau seno kortuotojo, be kita ko, mėgstančio skaityti laikraščius ir žinytus, stratego, politiko ir raguoto vyro, kodėl jis dabar leidžia dienas stoties bufetuose, užuot pasirinkęs, kaip darydavo jo pirmtakai, patikimą kavinę poetiška kempelyje. Šis nuolatinis kavinių lankytojas atsakė, kad bėda ir yra ta, jog nebėra patikimų kavinių, kur susivėlusios ir apsiseilėjusios namų šeimininkės ateidavo ieškoti savo vyrų, kaip vaizduojama *Courteline*’o apsakymuose. Pirmiausia, damos jau irgi lankosi kavinėse, nes pamėgo gerti arba nori pasiklausyti muzikos, statyti už žirgus, dalyvauti feministinėse diskusijose. Jos sudrumstė grynai vyrišką anų laikų kavinių atmosferą. Ir dar atsirado paauglių, kurie užsėda suolus, kad padiskutuotų apie sportą ar paloštų belote. Ir galų gale šeimininkai, nepaisydami tradicijų, įdiegė savo užėgose visokių naujovių: šiuolaikiškų amerikoniškų maišytų gėrimų, kurių skonis ir pavadinimai skaudžiai įžeidė tradicijas gerbiančius senuosius klientus.

Šiuolaikinis Monmartas dar nerado savo tikrojo dailininko, o kadaise turėjo tieką iliustruotojų. Turiu galvoje *Chasą Laborde’ą*, *Dignimont’ą*, *Utrillo*. Visi jie liko ankstyvajame pokaryje. Tuo metu kavinė dar atrodė skirta, bent jau Monmartre, menininkų ir Didžiųjų bulvarų elitui. Šiandien kavinių cinką, aksomą ir odą užvaldė visų prancūzų tautos sluoksnių atstovai, pradedami naujų mažųjų „Renault“ šeimininkų, kuriems vieną gražią dieną nusibodo būti neprileidžiamais prie pramogų. Negaliu paminėti nė vienos tikros Monmartro kavinės – dabar, 1938 metais, visos jos gyvuoja po knibždėlyno ir banalybės „ženklų“. Čia pamatysi išsipusčiusią mėsos gaminių pardavėjų šeimą su sūnumis abiturientais, autoserviso savininką su meiluže, apsvyniojusia sidabrinės lapės kailį, atostogaujantį legionierių, daug žadantį šansonjė, dainuojantį politinius kupletus, dviratininkų čempionų, didžiųjų dienraščių specialiųjų korespondentų, kurie tarp dviejų reportažų stumia laiką šiame kvartale, kelis žyds iš Saro krašto, po kokį vieną pedagogą, kerberį, klouną, boksinkerą, baltinių siuvėją, būsimąjį dramaturgą ir kelias apširusias teatro višteles, kurios nuobodžiauja, kad būtų panašios į buržuazijos atstoves. Kas atsistos ir raiškiai atliks liūdną dainą ar kelis kupletus, kurie jų autorių vėliau

padarys garsiu akademiku? Niekas. Į tą, kuris atsistotų, nebūtų žiūrima rimtai.

Toliau esantis tikras menininkų kvartalas su vaizdingomis kavinėmis, turintis turtingą istoriją, tas kvartalas, kurį sudaro Šv. Vincento, Šv. Rustiko arba Gluosnių, buvusio kaimo, gatvės, Lamarko ir Malūnų gatvės, irgi buvo „modernizuotas“ nutiesus Žiuno prospektą. Daragnėsas, vienas iš naujojo kelio valdovų, puikiai jaučia, kad monmartiškos aludės jau atgyveno, kad per čia perėjęs kitas karas atnešė cementą, džiazą ir garsiakalbius, ir ieškodamas įkvėpimo traukia į kitą Paryžiaus galą, į amžinąjį Kairijį krantą, į kavines *Lipp* arba *Les Deux Magots*.

Monmartro kavinės mirė. Jas pakeitė užkandinės, barai ir kepsnių restoranai. Ir vis dėlto aš žinau mažą bistro, vieną iš *Bois et Charbons*, kur dar suprantama, kas yra laimė ir grožis. Įstaigos savininkai overniečiai, perduodantys ją iš kartos į kartą, kadaise pažinojo nemažai įžymybių ir išsaugojo kliento atžvilgiu geraširdiškumą, kuriam nebėra vietos kitur, pas nepriklausomus šiuolaikinio miesto užėgų šeimininkus. Kaimiški kumpiai ten kabo ne kaip interjero puošmena. Ten randa prieglobstį kelios prostitutės, palikdamos už slenkščio savo amato vargus. Ten dar priimami teplioriai su šapokliakais, kuriems atrodo savaime suprantama, kad menas yra už dyka, o dailininkai – skurdžiai; žmonės be prietarų, kurių įtaikumas toks pat apsimestinis kaip vyrų kūrį Steinleno paveiksluose arba *Charles’io-Louis Philippe’o* romanuose. Pagaliau – nuostabi detalė – apie 1925 metus šeimininkas parašė skelbimą, kurio jis nebedrįsta rodyti, skelbimą, kuriame sakoma, kad gyvenimo džiaugsmas išgaravo kaip rasa, žavingą pranešimą, kurį ketino padėti vitrinėje tarp vazono su pelargonijomis ir šaškių, tekstą, kurį galėjo sau leisti tik monmartiškas orumas: „Šeimininkas lošia kortomis...“

Šiandien jis yra priverstas palaukti konfliktų sureguliuavimo prieš rizikuodamas papiktinti paniurusius, susirūpinusius ir šykščius praeivius...

Krantinėse (I)

" Vcku"ogvcku."mck"fct"fflki "-qmcw.
 " Icn lcw"uwukncwmw"xckmgnkq
 " Fcdct"lcw"pkgmq"pgdgoqmw
 " kt"vtcwmkwqul"lcw"pkgo"u"l"-mgnkq
 " Ocpkgtq"igtq"pgdgt rk
 " kt"pgdglcw"fkpc"tqo cp "ckwtqul
 " I{xwqm."V x{pg."kt"mckr"o tcu'd mk.
 " Q"o cp"xkpgcvx "dww"rwkmkcwukcu"xckvcuul

Nesukite galvos, kas parašė šitas eiles, kuriose triumfuoja nerūpestingumas ir svajonės. Jas parašė viena niekam nežinoma garsenybė pačia tauriausia šių žodžių prasme. Veltui mėginau prisistatyti šiam poetui, kuris, kaip atrodo iš jo eilėraščių kvapo, pusę gyvenimo praleidžia gatvėje. Jis linkęs išlaikyti anonimiškumą. Žinau tik tiek, kad šis nežinomas ir baikštus poetas yra žmogus iš krantinų, bukinistas, garsus tarp kolegų, bet taip besikratantis šlovės, kad nė nesako jiems savo vardo.

Vis dėlto nepaneigsi, kad krantinės, laimei, jam suteikė įkvėpimo, nes jis parašė du šimtus tokių įžulokų ir žavių eilėraščių, du šimtus eilėraščių, kuriuos geri lengvai kaip *Vuvrė* vyną – geltoną, tokį, kokio gausi tik toje vietoje...

Krantinės, poetas Paryžiaus šedevras, pakerėjo daugelį poetų, turistų, fotografų ir slimpinėtojų iš viso pasaulio. Tai unikali šalis, ištįsusi į ilgį, lyg koks vingiuojantis kaspinas, nerealus pusiasalis, sukurtas egzaltuoto žmogaus vaizduotės. Man taip gerai pažįstamas – sukoriau jį šimtą kartų – tas kelias, kuris liūliuoja einantįjį nuo Puen diu Žuro krantinės iki Karjerų krantinės Šarantono komunoje, arba tas, kuris mane, dar visai jauną, vedė nuo Ivri krantinės iki Isi le Mulino krantinės, kad dingojasi, jog leidžiuosi į solidžią kelionę aplink pasaulį. Jau vien pavadinimų: Orsė, Odininkų, Voltero, Malakė, Ževrų, Gėlių, Konti, Didžiųjų Augustinų, Laikrodžio, Auksakalių, Betiuno ir Maza aikštės, man pakanka kaip istorijos ir geografijos. Ar pastebėjote, kad „savo“ krantines žmonės pažįsta ne geriau kaip savo suprefektūras? Tikrą paryžietį visada atpažįstu uždavęs klausimą: kur baigiasi Malakė krantinė, kur prasideda Konti krantinė? Kur yra Ževrų krantinė? Klasifikuoju žmones pagal atsakymą. Šis žaidimėlis parodo, kad nedaug tėra tikrų paryžiečių, nedaug išsilavinusių taksi vairuotojų ir dar mažiau brangintų policininkų. Klausinėjami apie krantines, visi klysta.

O juk nėra nieko paryžietiškesnio už Senos krantinę, nėra nieko labiau savo vietoje, savo aplinkoje. *Léonas Daudet* knygoje „Tikras Paryžius“ paskiria daugiau kaip penkiasdešimt puslapių vien tikrai krantinėms, jų bukinistams ir senų knygų parduotuvėms. Tėtušio *Championo* knygyną jis

Nukelta į p. 11 ►

⁵ Karikatūristo Henry Monnier sukurtas personažas – kvailas, pasipūtęs gražbylys buržua.

⁶ Šių pasakų autorius – „Juodojo katino“ kabareto steigėjas *Rodolphe’as Salisas* (1851–1897).

⁷ *Georges’o Courteline’o* apsakymo (1892) ir pjesės (1893) veikėjas – naivus storulis, išnaudojamas draugų ir apgaulinėjamas meilužės.

Ruduo be bokštelio

Poezija, Druskininkai

„Žodis sargdina – žodis gydo“, – išgirdau kiek pavėlavusi į konferenciją. Buvo kalbama apie poeziją kaip terapiją, kai gydo pati kalba; norą mėgautis kalba. Taip pat iškeltas klausimas, ar poezija gali susargdinti. Genovaitė Petronienė atsakė, kad gali: ir gerai, nes tam, kad pasveiktum, turi susirgti – kuo labiau susirgsi, tuo labiau pasveiksi – išsivavimo procesas.

Tą girdėti buvo įdomu, manau, tekstas padeda tada, kai atitinka tavo situaciją – ji žaizdos pavidaļu iškyla į paviršių. Nebesitapatindama taip stipriai su ja, esančia viduje, bet dabar labiau matoma tekste, gali šiek tiek atsitraukti.

„Trauma dabar madinga, tik iš trauminės patirties kažką gali ištraukti – pats gyvenimas traumuoja, o rašytojas gydo si kurdamas“, – sakė Gytis Vaškėlis. Mano manymu, traumuoja realybė, pasireiškdamas formomis ir įvykiais, kurių nesitikėjome. Tada menininkas, imdamas ar tušinuką, ar teptuką, ar dar ką kitą, turi galimybę tą realybę šiek tiek „pataisyti“ – sukurdamas tam tikrą naują jos versiją arba tiesiog perteikdamas trauminę patirtį. Ji jau būna nebe mūsų viduje, o patenka į talpią žodžių substanciją ir tampa šiuo tuo atskiru.

„Kas yra tas skaitytojas, kas yra ta poezija“, – svarstė Aušra Kaziliūnaitė. Diskusijoje buvo paminėta, kad šiuo metu poeziją skaito labai nedidelis procentas žmonių, tačiau Aušra pirmiausia nori pažvelgti į tai, ką mes apskritai vadintume poezija. Jei poezijos esama religinėse knygose, kaip antai Giesmių giesmė, arba pasitaiko ir socialiniuose tinkluose (feisbuke, instagrame), tostuose, sveikinimuose ant atvirukų – būtų galima sakyti, kad visi vienaip ar kitaip turi sąlytį su poezija. Ar Richardo Brautigano eilėraštis „Ant stalo trys paprikos, dvi – geltonos“ aprobuotos kategorijos literatūrologų ratelyje būtų laikomas poezija?

Juk kas yra poezija, kokia ji turi būti, suformuojama mokykloje, kur tam tikra grupė žmonių yra nustačiusi, kas yra gera poezija ir kurio autoriaus šimtą eilėraščių reikės išmokti atmintinai (tikrai toks dalykas egzistavo, patvirtino Benediktas Januševičius).

Gytis Norvilas, komentuodamas faktą, kad poezijos knygos yra retai perkamos, klausė: „Ką mes rašome, gal vis dėlto stumiam dūrą? Ar autorius valdo kalbą? Ar ji su juo daro ką nori?“ Šiuolaikinių autorių tekstai neužkabina paprasto žmogaus ir yra suprantami tik siaurame specializuotame ratelyje. Kaip literatūros vadovėlių sudaranti nomenklatūra turi savo suvokimą, taip ir šiuolaikinius almanachus leidžianti, poezijos renginius organizuojanti bendruomenė gali užsidaryti ribotame mąstyme. Pavyzdžiui, kad rašyti apie jausmus jau yra prastos poezijos simptomai.

Kalbėjomės su druskininkiete Rita Makselyte, vienoje konferencijoje (ne PDR) ji nugirdo, kad „kai iš eilėraščio atimi kalbą, kai atimi emociją ir aplinkybes – tai, kas lieka, ir yra poezija“. Patiko ši mintis, nes kalbama tarsi apie ketvirtąjį matmenį. Juk žodžiai, emocijos gali būti proto ir intelekto dalis, tačiau kūryba galėtų perteikti žymiai subtilesnio realybės suvokimo formas, įprastiniais parametrais nenusakomas patirtis.

Labiausiai konferencijoje palietė Viktoro Rudžiansko paprasta, bet tiesi kalba. Jis bando įtikinti knygą norintį leisti poetą, kad leidimas tėra poezijos knygos paskandinimas – duodi knygynams knygas, bet po trijų, keturių ar penkių mėnesių parsiveži jas dėžėmis, kokius 90 procentų. Prieš norint tapti poetu, reikėtų susimąstyti, ar verta – pinigų iš to neuždirbsi, garbės nepelnysi. Neaišku, kam išvis tą daryti. Pats Viktoras vis dėlto yra atsidavęs toms paklydusioms knygelėms ir vykdo misiją – važiuoja, kaip sako, ne parduoti knygų, o ieškoti joms namų. Labai graži misija. Galbūt dar gražesnė nei rašyti.

Šeštadienio rytą vyko Ričardo Šileikos ir Dainiaus Gintalo vedami linksmieji skaitymai, į kuriuos muziejaus darbuotojos įleido lyg į kokį lėktuvą ar slaptą sambūrį – tik su kauke, tik po du ir tik užrašant ant lapo vardą, pavardę, telefoną. Dainius Gintalas sakė, kad planuoja mums visiems paskambinti. Sakiau, jei kas nors užsikrės poezija kaip virusu, tikrai turės paskambinti, nustatyti kaltininką. Žodžių eilutės, poezijos strofos plinta lyg nevaldoma liga, ir mes jau klausomės autorių, kurie skaito vieną savo, o kitą – mėgstamo autoriaus eilėraščių. Šitaip pradėdame po truputį sirgti.

Paliko įspūdį Benedikto Januševičiaus tekstas, tarytum vakar vykusios diskusijos paskutinių gaidų apie nesuprastą, nevertinamą poetą pratęsimas – tarsi to, ką kalbėjo Viktoras Rudžianskas, manifestacija: „penkiolikos paskelbė pirmuosius tekstus rajono laikraštyje / penkiolikos nusprendė, kad alkoholis ir kūryba – neatsiejami / keli poetai gyrė jo kūrinis, užtikrino, kad laukia graži ateitis / [...] rašo nenoromis, daug taisy, perrašinėja, žodžiu, vargsta, bet nepajėgia atsisakyti / [...] kolegos palankiai atsiliepia apie jo kūrybą, bet knygų neperka ir, žinoma, neskaity / kartą su reikalais užsukęs į spaustuovę, makulatūros konteinerį pastebėjo pažįstamų viršelių. Įsižiūrėjęs suprato, kad ten jo knygos. konteineriulyje apsigyveno beveik visos rinktinės tiražas.“

Esame kažkiek pastebimi (kiek mažiau, negu patys įsivaizduojame), gal net kokį šlovės krislelį gauname ar net kokią premiją – tačiau neaišku, kada visa tai gali pasibaigti. Mus pakeis kiti rašantieji, mūsų tekstai nebebus aktualūs. Tai parodo, kiek iliuzijos esama procese. Ypač jei rašome dėl motyvo būti įvertinti – pilnesnis tampa tada, kai esi pastebėtas. Ir vis dėlto saldumas, kai esame suprasti, įvertinti, pripažinti, – lyg stiprus narkotikas, kurį ego geria lyg neblėstantį nektarą. Net jei šlovės akimirka labai trumpa, rašytojas kartais skiria tam visą gyvenimą – sąmoningai ar nesąmoningai.

Nors sugebėjimas kurti yra Dievo dovana, kuria svarbu pasinaudoti, vis dėlto be skaitytojo tai sunkiai įvykdoma. Todėl nevalingai prisitaikysime. Jei norėsi būti suprstas „Poetiniame Druskininkų rudenyje“, greičiausiai rašysi modernų ar postmodernų, jausmų tiesiogiai nedeklaruojantį tekstą, o ne, pavyzdžiui, romantinę, eiliuotą, lyrinę poemą, nebent pristatytum ją lyg juoką.

Ričardo Šileikos fotografijų parodoje „Sigitos Gedos Veisiejų turgaus Didysis Ketvirtadienis“ – Andrius Mosiejus, nufotografuotas vis su kitais žmonėmis, sutiktais turguje. Tai turgus miestelyje, iš kurio kilęs Sigitas Geda. Juk atsitiktiniai susitikimai ir pokalbiai turguje – irgi poezija. Toks žemiškas įprotis, kaip galimybė parduoti ir pirkti, susijęs ir su bendravimo džiaugsmu, beveik nekaskiene čiauškimu palaime, metafiziniais daiktų ir formų susitikimais. Pirkėjo su pirkėju, pardavėjo su pirkėju, pardavėjo su pardavėju – poeto su poetu, poeto su skaitytoju ir skaitytojo su poetu, ir skaitytojo su skaitytoju.

Praeitą vasarą nutiko įdomus susitikimas. Su vyru nuvykome į Pervalką, į vyro draugo butą. Išėjome į mašiną pasiimti kelių daiktų, ir laiptinė jau buvo užsitrenkusi. Nebežinojome, kaip patekti į namus. Pirmame aukšte krebždėjo žmonės, tad pasibeldžiau į langą, norėdama paklausti, kaip įeiti į pastatą. Langą atidarė gražiai besišypsanti moteris, ir ji man sako: „O, tu gi Ieva Gudmonaitė, žinau tave!“ Pasirodė, tai buvo poetė Rima Juškūnė! Tik tada su ja ir susipažinau – labai draugiška ir miela, padovanavo savo knygą „Perikonas“.

Prisipažinsiu, kad, neturint teksto prieš akis, skaitomą poeziją nelengva koncentruotai girdėti. Tad prisiminimuose liko keletas nuotrupų iš patikusių Madaros Gruntmanės (Latvija), Sergejaus Timofejevo (Latvija), Antano A. Jonyno, Antano Šimkaus, Ievos Toleikytės, Aivaro Veiknio ir kitų autorių tekstų, taip pat patiko Manto Balakausko perskaitytas Kęstučio Navako, kuriam buvo skirtas minėjimas, eilėraštis, ir Kęstučio eilėraštis „Naktis“, kurį per baigiamąjį vakarą pati dainavau.

Rasti namai. Druskininkai. Autorės nuotrauka

Neregimi PDR vandenys

Poezijos renginiai pilni ne tik verlibro ir intelektualių kalbų, bet ir žaismingų juokelių – visi žinome, kad egzistuoja ta paralelinė „Poetinio Druskininkų rudens“ realybė, kurioje poetai, lenkdami taurelę ar butelaitį, pasineria į pašamonės (o gal – nesąmonės) gelmes. Jie kyla į viršų bokštelio liftu, kol, pasitaiko, atsibunda ne savo kambaryje arba pramušta galva, arba ne vieni...

Ir aš atsimenu, kaip kadaise PDR penktadienio rytą prasiždėdavo jau autobuse iš rankų į rankas perduodamu buteliu. Prie šio ritualo prisijungdavau ir aš – tad apie jokiais konferencijomis nebuvo nė kalbos, o visa ko kulminacija vykdavo bokštelyje, besisukančiame kartu su rudeniniais lapais

nakties danguje. Galvojau, kaip PDR matysiu dabar, kai nebevarčiau alkoholio? Juk savotiškai netgi nebeturiu prieigos, bilieto į bokštelį. Todėl šeštadienio rytą, pabėgijusi po lapais padengtą Druskininkų peizažą, pilna gyvybės siautulio ėjau susitikti su poetais ir pasiteirauti, ką jie atsimena iš nakties, juk gal tokiu būdu būsiu tarsi dalyvavusi rituale. „Nežinau, aš žiūrėjau televizorių“, – atsakė ryte per pusryčius sutikta Giedrė Kazlauskaitė. Atrodo, kad ir jai naktiniai skrydžiai ant butelio nebebuvo tokie aktualūs. Todėl ne ką galėjau ir išpešti, tačiau priminė, kaip kadaise mudvi šokome „Suokalbyje“ ant židinio. „Ką, ir tu ten šokai?“ – paklausiau, nes galvojau, kad šokom tik aš ir Nojus. Nojus irgi pats priminė, nes išties atsiminiau tik tai, kad šokau viena.

Įvairūs atsiminimai pabudo ir bendraujant su kitais klaidžiojimų po „poetinius rajonus“ draugais. Bandžiau atgauti miglotas klajones, bet daug kas jau išsityrė, tarsi praeito gyvenimo vaizdiniai. Man bandant atsiminti, Ieva Toleikytė net pyktelejo, kad užmiršau mūsų su Emiliu klaidžiojimus po apleistą kalėjimą ir kitus negyvenamus pastatus. Atsiminiau tik, kai viename tūse kažkas padovanojo elnio ragus, tada buvo persikelta į barą Žvėryne, kur tuos ragus palikau. Po kelių dienų į tą patį barą ėjome jų ieškoti – atrodo, taip prasidėjo ilgai trukę mudviejų su Nojum poetiniai klaidžiojimai. Ar ragus radau ir kokia paskui jų lemtis – nebeapamenu.

Įvyko daug įvairių nuotykių, bet jau po kurio laiko, kai ilgai nesimatėme ir nelabai bendravome, aš nuėjau pas odontologę į Karoliniškių polikliniką ir netyčia pamačiau sąrašą žmonių, kurie dar ateis pas tą pačią dantistę tą pačią dieną. Ten buvo įrašytas Nojus Saulytis. Parašiau jam raštelį su trumpu eilėraščiu, prašydama daktarės, kad perduotų. Perdavė.

O su Tomu Petruilu kovo 11-ąją sėdome į paskutinį autobusą, vežantį į Kauną, – važiuovome be tikslo, vien dėl to, kad moneta išmetė skaičių. Buvo šalta, dėl švenčių nedirbo jokios parduotuvės, kuriose būtų galėjęs patsišildyti ar nusipirkti šildančių skysčių. Visą naktį iki pirmųjų traukinių klajojom po žibintais apšviestas senamiesčio gatves. Snigo dideliais kąsniais. Taip, šį tą atsimenu. Tačiau labai daug kas išsityrė. Kaip ir tai, kas iš tikrųjų vykdavo tuose bokšteliuose per „Druskininkų rudens“.

„Tai gal papasakosit, kas ten vakar vyko?“ – paklausiau poetų. „Mano paltas buvo apvemtas, nors nei aš, nei kas nors kitas nevėmė.“ „Aš ieškojau Monikos ir norėjau, kad jau eitume miegoti. Radau ją sėdinčią su keliais draugais ant laiptų, ir kai tariau: „Eime miegoti“, jie atsakė: „Mes esame mirę.“ Kažkas buvo piktas, nes jam liepė „susirinkti savo draugą“ – tas draugas persigėręs nulūžo ir nukrito koridoriu. Niekas nenorėjo jo žadinti, nes jis neva prieš tai irgi buvo piktas.“

Kitą vakarą mano gamintų saldainių dalinimas užtruko keturias valandas. Prie „Širdelės“ būriavosi ir linksmynai jaunimas bei vyresni. Taip teko ir man panardyti tuose neoficialiuose PDR vandenyse, nes kai priedavau paduoti rutuliuko, dažniausiai užsimegzdavo pokalbis. Kai pirmą valandą slinkau per viešbučio kiemą pro fontaną – prisiminiau, kad prie „Širdelės“ palikau savo harmoniją – instrumentą, su kuriuo grojau ir dainavau per renginius.

Tada supratau, kad palikau ne šiaip sau. Kažkas dar buvo ne iki galo įvykę.

Bokštelis.

Šiek tiek jaudindamasi lipau laiptais į viršų, dar nebūdam tikra, ar čia tikrai tie laiptai. Šiek tiek bijojau patekti į tą atsiminimų sukurius talpinančią salą. Pirmiausia įėjau į koridorių, pilną išmėtytų butelių. Paskui pasukau į dešinę, tikėdamasi išvysti butelių turinį sugėrusią bendriją.

Bokštelio tamsoje sėdėjo vienui vienas poetas. Rudens naktis pro langus skleidė savo alsavimą.

Atsiminiau trumpą eilėraščiuką, dar prieš valandą mano užrašytą pirmame Šrilos Prabhupados knygos „Dharma“, padovanotos vienam poetui, puslapyje: „Išėjo jis / peleninės ieškoti - - - / praskriejo širdelę – / tiek „Dainavos“ – / tiek savo paties. / Praslinko viešbučio aukštus / kilo kosminio bokštelio liftu – / jis žinojo, kas paskutiniam aukšte jo laukia / jis žinojo, jog kažkada ji ateis. / Ta gili skaidruma. / Kartais dabar / vis dar primenantį peleninę. / Peleninė lyg saulės diskas / pakilo / trečią ryto širdelės lifte / kur visi buvo mirę - - -“

Ir vis dėlto, kad ir kiek kūrybiškų įvykių nutiko man, kai iki sąmonės dugno pramušdavo įvairiausi „linksmieji“ gėrimai, niekada neatsisakyčiau tos skaidrios būsenos, kurią gali pasiekti nevertodamas svaigalų, o pasitelkdamas medicaciją – patekti į kūrybinę būklę, kurios, bandydama pilti į save alkoholinius skysčius, anksčiau ieškodavau.

Tai gi negaila man palikto bokštelio. Ir šįkart spėjau paklajoti po geltonais lapais nuklotą kurortą su apleistomis ir neapleistomis sanatorijomis, šokančiais ir grojančiais fontanais, gydančiu upės vandeniu.

Meilės, meno ir istorijos pėdsakai Lenkijos kine

Kino filmo „Šaltasis karas“ kadras

Lenkijos kinas visuomet garsėjo ilgametėmis tradicijomis ir garsiais režisieriais bei kitais menininkais, kurie patenka į garbingus Europos bei pasaulio autorinio kino kūrėjų sąrašus. Lenkų kinas nuo pat Pirmojo pasaulinio karo buvo transnacionalinis, rodomas kitose Europos valstybėse ir taip užsitarnavo savo vardą. Vieną didžiausių įtakų šalies kino tradicijos formavimuisi padarė 1948 m. įkurta prestižinė Lodzės kino mokykla, joje, nors Lenkija buvo kontroliuojama Sovietų Sąjungos, išugdyti garsiausi šalies kūrėjai sulaukė tarptautinio pripažinimo: Andrzejus Wajda, Romanas Polanskis, Krzysztofą Zanussis, Krzysztofą Kieślowskis ir kiti. Ši aukštoji mokykla ir jos alumnai plėtojo Lenkijos nacionalinio kino idėją, tapatybės klausimus, nebijodami kalbėti ir apie realybę gyvenant socialistinėje santvarkoje – žinoma, tokius filmus buvo sunku išgelbėti nuo cenzūros kirčio. Vis dėlto paradoksalu, kad net pati valdžia prisidėjo prie Lenkijos kino tradicijos kūrimo: statyti komerciniai ir *art house* kino teatrai (vien Lodzėje 7-ajame dešimtmetyje veikė 36 kino teatrai), kuriuose rodyti filmai iš viso pasaulio, tarp jų prancūzų komedijos ir netgi kai kurie amerikiečių filmai. Galbūt būtent tai, kad Lenkija netgi komunistiniu laikotarpiu sugebėjo išlavuoti tarp paklusnumo valdžiai ir saugaus savo tautinio identiteto plėtojimo kine, padėjo iki šių dienų išlaikyti stabilią kino industriją ir ryškų jos veidą.

Daugumos šių metų Lenkų kino festivalio filmų epicentre – žymios, įvairiapusės lenkų tautos garsenybės, menininkai: tapytojas avangardistas Władysławas Strzemiński, džiazo virtuosas Mieczysławas Koszas, dailininkas Zdzisławas Beksiński. Biografinės, istorinės dramos pasakoja iškilų asmenybių neretai tragiškus gyvenimus ir parodo, kokią kainą jie turėjo sumokėti už ėjimą prieš sistemą, sudėtingą būdą, audringus santykių verpetus.

„Šaltasis karas“ (rež. Paweł Pawlikowski, 2018) – tai nacionalinis lenkų kinas, kuris atsiskleidžia visu grožiu, mat čia gausu tautinės muzikos, šokio, folkloro. Kaip teigia režisierius, muzika yra šio nespalvoto filmo spalvos. Veiksmas vyksta tarp 1949 ir 1964 metų, per tą laiką keičiasi politinės ideologijos, peržengiamos valstybių sienos, o šiame sūkurėje rutuliojasi muzikantų Viktoro ir Zulos meilės istorija. „Nuostabi nelaimė“ – taip režisierius apibūdina šią aistringą ir tragišką meilę, inspiruotą jo paties tėvų istorijos.

„Povaizdis“ (rež. Andrzej Wajda, 2016) – paskutinis legendinio lenkų režisieriaus filmas apie menininką, kuris dėl sovietinių represijų ir atsiskakymo tarnauti ideologijai praranda vis daugiau savo gyvenimo: pirmiausia – darbą universitete, kuriame yra mylimas studentų, vėliau – savo avangardinių darbų parodą Lodzės meno muziejuje. Tai nepalaužia tapytojo dvasios ir ryžtingo apsisprendimo nepasiduoti komunistų primetamai doktrinai, kad menas turi būti aiškus, skirtas masėms ir atstovauti socialistiniam realizmui. Tokiame politiniame klimato ryškiai išsiskiria Strzemiński paveikslų abstrakčios linijos, piešiniai, įkvėpti kubizmo, konstruktyvizmo ir kitų vėjų bei Povaizdžio teorija, nagrinėjanti žmogaus regėjimo lauką ir jo sąsają su daile. Tačiau, nepaisant to, ši iškilų asmenybė negali rasti darbo, nusipirkti piešimo priemonių ir gauti maisto talonų – žmogus, kuris neįtelpa į komunistinės ideologijos rėmus, atsiduria užribyje ir yra pasmerktas tragiškai lemčiai.

O štai debutiniame Jano P. Matuszyński filmo „Pasku-
vėp“ (2016) piešiamas visai kitoks žinomo tapytojo Zdzisławo Beksiński (vaidina Andrzejus Sewerynas) paveikslas. Čia nerisime kūrybinių kančių, gilių sielos ieškojimų ir meno analizės. Priešingai: lenkų dailininkas ir fotografas Beksiński šiame filme – švelnus, žemiškas šeimos žmogus, gyvenantis paprastos kasdienybės persmelk-tame pasaulėlyje Lenkijos daugiabučių komplekse kartu su žmona Zofia, neurotišku sūnumi Tomeku, savo motina ir uošve. Jo kūrybinis kelias nustumtas į antrą planą, o kuriami paveikslai yra daugiau namų dekoracijos – net tapantis Beksiński vaizduojamas paprastame kambaryje-studijoje, kur groja muzika ir kaskart susikaupimą nutraukia buitiniai rūpesčiai. Paprasta, brutali butis yra viso filmo pagrindas, parodantis nesuvaldintą, kartais absurdišką ir keistą šeimos gyvenimą. Kasdienybė fiksuojama juostine Beksiński kamera (jo nufilmuotų vaizdų galima pasižiūrėti internete) ir tai kuria nostalgiską 9–10 dešimtmečių atmosferą, kai buitiniai vaizdo įrašai su klasikinio detalės arba veido pri-
traukimu būdavo kone kiekvienos šeimos atributas. Tačiau

Beksiński yra ir ciniškas menininkas, kuris savo kamera fiksuoja ir makabriškus dalykus, pavyzdžiui, artimų žmonių mirtį, skausmą, netektį, pyktį. Beksiński šeima iš pažiūros galėtų priminti bet kurią kitą šeimą, gyvenančią tūkstančiuose kitų daugiabučių, – tai ir yra šio filmo žavesys. Mistifikuotas menininko įvaizdis subyra į šipulius, kai matome Beksiński besijaudinančią dėl nusizudyti norinčio sūnaus, valgančią mėsinį, kalbantį su žmona, netgi einantį į tualetą – toks poetizavimo nebuvimas nustebina ir sunku patikėti, jog šis paprastas pagyvenęs vyras yra distopinio siurrealizmo atstovas. Meistriškai sukurti trijų pagrindinių šeimos narių paveikslai įtraukia į kiekvieno asmeninę istoriją, tačiau vis dėlto svarbiausias elementas – šeima, kuri kartu eina per žemišką kasdienybę, gyvenimo rūpesčius ir džiaugsmus.

„Okno“ (rež. Maciej Pieprzyc, 2019) – filmas apie aklą džiazo pianistą Mieczysławą Koszą, kurio gyvenimo istorija tiek pat įkvepianti, kiek ir tragiška. Nepaisant to, filmas neįtikėtina šviesus, pripildytas ryškios Mieteko asmenybės (vaidina Dawidas Ogrodnikas) ir nuostabios džiazo muzikos, užliejančios žiūrovus nuo pat pirmų minučių.

„Saldus“ (rež. Jacek Borcuch, 2019) sušildo švelniais Toskanos saulėlydžio spinduliais, tačiau palieka kartų poskonį pažvelgus į pagrindinės veikėjos – Italijoje gyvenančios rašytojos Marijos Linde – istoriją (už šį vaidmenį Krystyna Janda Sandanso kino festivalyje pelnė geriausios aktorės apdovanojimą). Gražiai ir šiuolaikiškai piešiamas filmo peizažas: saulėtas Italijos kraštovaizdis, pusiau lenkiška šeima, diskusijos prancūziškai apie politiką ir kultūrą. Nepriklausoma, ryžtinga, kartais įžūli rašytoja visada yra ištikima sau, tačiau ką tik po Romoje įvykdyto teroristinio išpuolio pasakiusi kontroversišką kalbą išjudina vieną detalę, nuo kurios kaip domino krenta visa ilgai puoselėta gyvenimo idilė. „Saldi dienos pabaiga“, kaip teigia daugelis kritikų, išties labai europietiškas filmas, mat, be to, kad jame girdimos lenkų, italų, prancūzų kalbos, nagrinėjamos visam Senajam žemynui aktualios temos: imigrantai, pabėgėlių krizė, teroristiniai išpuoliai. Jautrios temos išskyla drąsos, laisvos moters gyvenime, ji nebijo pasakyti visiškai kitokią nuomonę ir nesutinka atsakyti už savo žodžius bei veiksmus. Paradoksalu, kad, visą filmą besielgusi laisvai ir sakiusi ką nori, rašytoja paskutinėje scenoje atsiduria narve ir yra priversta stebėti, kaip praeiviai abejingai žingsniuoja pro šalį. Tarsi paukštis, kuris per daug, per garsiai čiulbėjo ir kėlė sumaištį, būtų patupdytas į narvą.

Garsus lenkų kino ir teatro režisierius, profesorius Krzysztofą Zanussis filme „Gyvatė“ (2018) transformuoja amžinąją Fausto istoriją. XX a. pradžios carinėje Rusijoje ir Austrijos-Vengrijos imperijoje karo gydytojas, susižavėjęs eterio savybėmis, vykdo šaltakraujiškus ir pavojingus eksperimentus, malšina skausmą, numarina žmones ir pamažu pradeda jausti galią pacientams. Kaip paaiškėja, jis iškeičia sielą sandoryje su velniu, kad galėtų eksperimentuoti su gyvenimu ir mirtimi, pasitelkdamas eterį. Kiekvieną auką jis pateisina mokslo siekiais ir yra apsėstas savo mokslinės misijos, kad ir kokia amoralinė ji kartais būtų. Filme keliamas pagrindinis klausimas apie naudojimąsi mokslo galia manipuliuojant žmonėmis ir tokio pasirinkimo kainą. Šiame filme atsiskleidžia ir to meto mokslo ir religijos prieštarin-gas santykis, ypač Lenkijoje, kur katalikybė stipriai įsišaknijusi. Nors pats režisierius teigia, jog šiais laikais mokslas daug atviresnis nematerialaus pasaulio tikimybei, XIX ir

XX a. sandūroje tai buvo sunkiai įmanoma. Todėl religinių motyvų yra nemažai, vien pradžioje iš arti matomas Hanso Memlingo paveikslas „Paskutinis teismas“, vaizduojantis pragaro kančias, belaukiančias nusidėjėlių, sufleruoja, jog siužeto esmė bus blogio kilmė. Ši Lenkijos, Vengrijos, Lietuvos ir Ukrainos kino produkcija yra dar vienas aukšto lygio europietiškos istorinės dramos pavyzdys. Nors techniškai ir stilistiškai jis gana tradicinis, scenarijus įtraukia, o Zanussis, kurio tarptautinius apdovanojimus sunku suskaičiuoti, meistriškai kontroliuoja istoriją.

Religija gali įgauti ir šurpauš kulto formą ir tokios uždaro bendruomenės gyvenimą siaubo filme „Pėdsakai“ (2019) vaizduoja režisierė Małgorzata Szumowska, kurios kūrybai nesvetimos religinės temos, išraiškingi moterų paveikslai. Istorija sukasi aplink paauglę Selą, su dešimčia kitų moterų gyvenančią atokiame miške nuo pasaulio atsiskyrusioje bendruomenėje, kurią valdo vienintelis vyras Piemuo (arba Ganytojas). Bendruomenėje jis yra kaip dievas, kuriam besąlygiškai paklustama, tačiau po vieno incidento Sela ima sapnuoti košmarus ir matyti šurpius vaizdinius, kurie galiausiai ją verčia vis labiau abejoti savo ištikimybe Ganytojui. Filme gausu simbolinių kadru, kuriuose užfiksuota įspūdinga kvapą gniauzianti gamta ir kaustantis šaltis. Tam tikrais tematiniais elementais (archajiškas, gamtoje egzistuojantis kultas, vienodai aprenktos merginos) filmas gali priminti garsiai nuskambėjusį siaubo filmą „Saulės kultas“ („Midsommar“, 2019), tik yra vizualiai tamsesnis. O galbūt kultai dabar tiesiog populiarūs filmų tema? Szumowska teigia, kad kultuose neegzistuoja mirties baimė, nerimas, abejonė ir tai intrigavo ją sukurti istoriją „iš vidaus“, akimis jaunos merginos, kuri seka dieviška figūra, nežinodama kur ir kodėl. Režisierė siaubo žanras pažįstamas ir gerai įvaldytas – 2009-aisiais ji dirbo prie Larso von Triero „Antikristo“, o 75-ajame Venecijos kino festivalyje buvo viena komisijos narių šalia Guillermo del Toro, kito garsaus siaubo, mistinio žanro kūrėjo.

Na ir, žinoma, kalbant apie Lenkijos kiną neįmanoma nepaminėti Romano Polanskio. Naujausias jo filmas „Reta“ (2019) koncentruojasi į garsiąją Dreyfusą bylą ir jos padarinius visuomenei. Apie šį istorinį įvykį išties prikūrta nemažai, tačiau filmas kritikų buvo sutiktas ypač palankiai ir, be kitų apdovanojimų, Venecijos kino festivalyje pelnė „Sidabrinį liūtą“. Vis dėlto publika ir tokius įvertinimus reagavo nevienareikšmiškai, o dėl Polanskio ir kitų žinomų režisierių skandalų vis neblėsta diskusijos, ar kūryba turėtų būti vertinama atskirai nuo kūrėjo asmenybės.

Taigi Lenkijos kinas išlieka kaip niekad kokybiškas, rafinuotas ir spalvingas, tinkantis net išrankiausiems kino žiūrovams. Bendros produkcijos su kitomis Europos šalimis ir talentas leidžia šalies kino industrijai eiti savo keliu ir nepaisyti komercinių Holivudo tendencijų. Tokiu būdu lenkų filmai yra puikus tiltas tarp Rytų ir Vakarų Europos. „[...] mūsų talentai iš vienos pusės semiasi įkvėpimo iš turtingos Lenkijos istorijos, tačiau taip pat palieka individualų pėdsaką moderniu pasakojimu. Lenkų kūrėjai turi istorijų, kuriomis nori pasidalinti, ir jaučia didelį apetitą bendrauti su viso pasaulio auditorija“, – sako Lenkijos kino instituto direktorius Radosławas Śmigulskis.

– AGOTA GINTUTYTĖ –

Restauracija: „Vasara baigiasi ruden“, 1981

Gimimo metais, o ir dar ilgai po to, šis filmas buvo toks tyliai priešaušrinis, Sąjūdį tarsi nuspėjantis ir subtiliai puse lūpų apie laisvę kankliuojantis (kompozitorius Bronius Kutavičius)... Turbūt kaip ir visų lietuvių mylima Romualdo Granausko kūryba (pagal kurią filmas sukurtas), varstanti girgždančias duris į lietuvių namus, rūsčiai demaskuojanti jį, bet kartu ir apdainuojanti.

Praėjus tiek dešimtmečių, „Vasaros“ meninio atlikimo ažiūras tebedaro įspūdį, tačiau granauskiškas turinys įgijo papildomų, stipriai prasimušančių sentimentalų atspalvių. Melodrama užtemdo spygliuotą vielą ir traktorius.

Tėvas ir sūnus kasa melioracijos griovį. Pavargę atsėda ir uždainuoja tremtinių dainą apie mėlynas vosilkas. Dabar tyrinėjant abiejų vyrų istorijas į galvą šauna negraži mintis: jie gi nežino, kokia tai daina!

Tėvas (akt. Algimantas Masiulis) gėrė, trankėsi su bobom, susimušė ir sėdo į kalėjimą. Štai grįžo vilkėdamas margą *frajerio* švarką, ant mažojo piršto – geležies žiedas, jis tingi dirbti ir sako sūnui: „Ko tu taip plėšais?“, suėdęs žmonai sveikatą, svaičioja apie naują meilę jaunai moteriai, o prie alaus – apie kažkokią laisvę („Nesukišit manęs kaip visų į maišą!“). Tėvas – nusivalkiojusio artisto, o da-

bar laukų matininko Teofilio (jį vaidino irgi A. Masiulis) paveikslu variacija iš ankstesnio režisieriaus Gyčio Lukšo filmo Maskvos centrinei televizijai „Mano vaikystės ruduo“ (1977).

Sūnus (akt. Valentinas Masalskis) kasa griovį užsispyręs, jis įprato visur būti ir raustis vienas, slaugė motiną, laukia nesulaukia šaukimo į armiją, grįžęs iš jos lėks gal į Sachaliną, kad tik toliau nuo čia.

Meilės trikampio istorijoje sušmėzuos dar vienas – Mildos vyras, kuris, kaip sufleruojama, irgi gėrė, daužėsi su motociklu ir paliko jauną našlę su mažu vaiku.

Taigi, prasigėręs kolūkinis kaimas. Ir kokios čia dar tremtinių dainos – prisiminė kažką kažkur girdėto ir uždainavo! Amnezija, žinoma, ne mažesnė tragedija, bet herojų dvasinio skurdo tema neryškinama, jų tik gailimas.

G. Lukšas savąją niūrią melancholiją vykusiai permuša neprofesionaliais aktoriais (melioratoriai, brigadininkas, sugėrovas valgykloje), realios kolūkinės šventės ilgu epizodu su žaidimais, kaulių kojelėmis, šokiais, bernų pasistumdymais. Va, čia tikrai pamatai: šitie ištvermingi, gajūs žmonės išeis į Baltijos kelią!

Nukelta į p. 12 ►

KRISTINA TAMULEVI I T

Dantis

Pinavijų raudonis per trumpas, kad žleistų.
Iškaskim, pasakė ir lūpą prikando.

Ji protinga ir praktiška buvo.
Tik dančiui suskaudus prisėsdavo.
Tada sutinusi žandu rovė viską iš eilės.

Protinga ir praktiška ji buvo.

Ir sodas – ne sodas, o rojaus kampelis.
Kampelio kampely sumestos garšvos dūlojo.
Kompostas, sakė, bus žemė geresnė,
daugiau augalų suvešės.

Ir protinga, ir praktiška.
Tik skausmas ramybės neduodavo.
Ilgais tvankiais vakarais kurklių chore
rymodavo pasirėmusi į balkono turėklą,
garuodavo kava, nes gerdavo ją vėsią,
naktinių garsų chaose dažnai ją rasdavau vieną.

Neskaitydavau žvilgsnių.
Žinojau, kad skauda ir kad raus,
numes kampelio kampely ir paliks ten dūlėti,
kad žemė geresnė būtų, kad augalų daugiau vešėtų,
protinga ir praktiška ji buvo.

Beržai

Pamiškė yra baisi vieta,
sakai liedsdamas išpuvusį medį.
Nuo upės ateina drėgmė,
tarp beržų įsipynę jos mėlyni plaukai.

Tik tylą ir erkės.
Ir laumių dainos, jei ausyse nešlamėtų beržai.

Živilė Spūdytė-Žvėrūna. Man reikia pas odontologą. 2020

Dėlės

Kūne labiausiai skauda atmintį.
Įsigręžia, surakina, nuo ryto prabudus suriečia.

Ėjau pas žiniuonę miško pakrašty.
Trobelė dunksojo tarp beržų, drėgna ir aplipus gebenėm.
Kieme vištos garšvas kapstė,
miške upės vanduo juodavo.

Ne pas mane tau eiti, pasakė,
eiki pas upę, į vandenį briski,
sūkurys atvers tau reikiamus vartus.

Kažką dar apie meldus kalbėjo,
balsas jos tirpo beržų ošime.

Prisimenu salsvą miško vandens skonį.
Tyvuliavimą ir plaukus,
kažkas lyg šaukė, kažką murmėjo,
tolumoj pravažiavo traukinys.

Prabudau lovoj.
Rankos buvo mėlynos, nagai atsilaupę.

Sako, ant bėgių mane rado sušalusią.
Plaukuose žalsvi meldai, akys stiklinės.
Blogą kraują traukė dėlės.

Sodas

I.

Geriau manęs nieko neklausti.
Šį sodą raktažolėm užsėsiu,
kai pražys, maišysiu su rasa,
ta pačia, kurią basom kojom išvaikščiojai,
ir tavo keliai prie mano durų nusidrieks.

II.

Nieko nežinau apie šliužų naikinimą.
Negirdžiu jų žingsnių.
O jie, sako, buvusius gyvenimus pamena,
nuo lietaus išpampę į buvusius namus šliaužia.

Laimei, lyja ne kasdien.

Po eilinės tvankios nakties prabundi ir matai
pievą gličiais kryžiais išvagotą.

Rūsysis

Jo akyse šypsojosi tamsa.
Ta pati, kurios bijojau vaikystėje.
Verkdavau, kai mama virtuvėj šviesą gesindavo,
raudodavau kūdikio lovoj,
šunų lojimas irgi man buvo baisus.

O paskui viskas tapo sava.

Nusipirkome namą su dideliu rūsiu.
Knygas ten sudėjome, žvakes ir patefoną,
eukaliptų kvapus, egzotiškus instrumentus,
kavos garų nusinešėm, sofą, kad patogų sėdėti būtų,
tik draugų tenai nekviessdavom ir šviesos nedegdavom,
sėdėdavom tyloj, alsuodavom drėgme,
jo akyse šypsojosi tamsa.

Užsimerkus ją matydavau.

SIGITA TAMOŠAUSKAIT

nepaprastoji padėtis: santiago,
2020, balandis

ruduo atidėtas
prašome visų likti namuose
atidėti piknikai parkuose
gimtadieniai, sekmadienio pietūs
su įkyriomis tetomis, popieriniai bučiniai į skruostus
atidėti savaitgalio turgūs
avokadų prekeivių šūksniai
atidėtas lapų spardymas
atidėti apsilankymai bibliotekose
ir arabiškose kavinėse

atidėta žiema
už lango vis tiek įkyriai lis
o kordiljerų kalnuose
kris sniegas
tik visi kopimai į juos atidėti

iš anksto atidėtas pavasaris
šeštadienio *asados*, išvykos prie jūros
ir įsimylėjų pasivaikščiojimai parke

neatidedami įsimylėjimai
paukščių čiulbėjimas paryčiais
neatidedamas vitaminų trūkumas
plaukų slinkimas
neatidedama mirtis
neatidedamas morčius ir
pumpurų sproginimas

iki kito pranešimo

naktinė lempelė

naktinė lempelė atriekia
vakarą nuo sapno ir ima aušti
žiemos rytą yra išsigelbėjimas –
ją medituoji, kol sapnas nuslūgsta
ir lėtai išlipi į krantą

naktinė lempelė yra jūrų kriauklė
iš kurios sklinda vandenyno ošimas
naktinė lempelė yra tavo slaugė
vidury nakties pakirdus
nuo dilgčiojimo pirštuose
nerimo
skrandyje atsivėrusios juodosios skylės
ar pasiklydusios eilėraščio eilutės

naktinė lempelė yra mažesnė nei nonilijonoji smiltelės dalis
žiūrint iš kosmoso
naktinė lempelė yra tavo saulė
tavo žvaigždė, paukščių takas

vaikystėje naktinę lempelę išjungianti mama
yra baugus dievas kūrėjas
kai ji užges, mus visus
įsiurbs į visatos vidurius
prieš įžiebiant naktinę lempelę

minus begalybė

vienišesnė už salą
sausumos įkalinta šalis
seniai nesulaukė karvelių
čia nėra uosto ir žuvėdrų klykavimo
paaugliai negliaudo saulėgrąžų ant molo
tėčiai nemoko vaikų važinėti dviračiu
išasfaltuotoje aikštelėje, pro kurią
senukas neatveža savo žmonos ratukuose
pažiūrėti į jūrą
pažiūrėti, kiek dar liko

iki susmigs
ir liks tik švokštimas

su nuolaida

jūs surinkote 86 taškus
todėl kitą kelionę galite gauti
su 20 procentų nuolaida

tai kodėl neduoda taškų už kasdienį pieną
kodėl neduoda taškų už kioskelyje pirktą šatėnų numerį
kodėl neduoda taškų už nueitus kilometrus į priešingą pusę
kodėl neduoda taškų už mes jums paskambinsime
kodėl neduoda taškų už lietingus savaitgalius
kodėl neduoda taškų už maudimą krūtinėje
kodėl neduoda taškų už oro uoste prabudėtas valandas
kodėl neduoda taškų už priešaušrio miego minutes
kodėl neduoda taškų už krūptelėjimus grįžtant paryčiais

kad gaučiau pieno, kultūros, poilsio su nuolaida
darbą – iš nuolaidumo
o skalsų sapną be laidumo

kodėl neduoda taškų už kiekvieno tavo kūno milimetro
paglostymą
noriu, kad mylėtum mane visą gyvenimą

dykai

skaičiuotė: *unggrejgem*

vienas vienas vienas
du skalija vidurnaktį šunys
palikti diena
mašina pražvegia
visai šalia atrodo
vienas du
du du du
žemi tonai užspausti po langais
liejas kažkur vlynas
ir virteli sienos
kaip plaučiai įkvepia mane
vienas
iškvepia
du du
užmiegu

GEORG TRAKL

(1887–1914)

*Delirium**

Sutižęs juodas sniegas liejas nuo stogų;
Raudonas pirštas tau lėtai į kaktą sminga,
Tylom į tuščią menę žydras firmas sninga,
Tai mirę veidrodžiai po meilės pramogų.
Prisimena galva, sudužus lig druzgų,
Šešėlius veidrody, kur žydras firmas sninga,
Ir negyvos kekšaitės juoką abejingą.
Gvazdikuos vėjas kūkčioja balsu slogiu.

Varnai

Viršum tamsių kampų ir mūrų
Vidurdienį nukrankia varnų būriai.
Nuslysta jų šešėliai stirnom skubriai,
O kartais, būna, jie tupi niūrūs.

Ak, kaip jie rudą tylą suplėšo,
Kurioj alpėja lyguma drėgna
Lyg svaiginama nuojautų žmona,
O kartais pešas, pagauti pagiežos,

Dėl maitos, kurią iš tolo pajaučia,
Kol siūbteli į šiaurę jų govėda
Ir dingsta it procesija juoda
Ore, kuris iš laimės gaudžia.

Romansas nakčiai

Žvaigždėto skliauto gaubiamas, keliu
Žygiuoja tyliai vienišas žmogus.
Namuos pabunda vaikas pro miegus,
Nupilkęs nuo mėnulio spindulių.

Jauna kvailelė palaidais plaukais
Už lango grotų sėdi verkdamą.
Vilioja mylimuosius toluma
Klajot anapus tvenkinio laukais.

Žudikas blyškiai šypsos ties vynu.
Ligonius perlieja mirties banga.
Vienuolė meldžias nuplakta, kruvina
Tamsoj prie Kristaus kojų kruvinų.

Niūniuoja motina vos girdimai.
Ramiai išsiskleidžia taiki naktis,
Išplėtus tyras kūdikio akis.
Kekšyne girdis juokas ir šauksmai.

Numirėlis pabalusia ranka
Ant sienos piešia giliame rūsy
Tylos grimasą žvakės mirgesy.
Ir miegantysis šnabžda vis kažką.

-

Gitaros ir raudonas lapų dažas;
Kedena plaukus geltonkasei vėjas,
Ten, kur saulėgražos prie žiogrių šliejas;
Per debesis nurieda aukso važis.

Ilsėdamies šešėlių rudame pavėsy,
Apkvaišę seniai glaustosi susėdę.
Našlaičiai maloniai mišparams gieda.
Gelsvoj migloj dūzgena musės šviesios.

Velėja žlugtą moterys upely.
Banguoja vėjyje padžiautos drobės.
Ir vakarui pilkėjant apsigobus
Ateina man patinkanti mergelė.

Iš drungno skliauto į puvėsių skylę
Vis neria žvirbliai kaip į žalią kapą.
Nuo prieskonių aitrųjų ir duonos kvapo
Nusigrėžia ligonis nusivylęs.

Į vakarą mano širdis

Vakare girdėt gali šikšnosparnių cypsmus.
Du juodbėriai šokinėja pievoj.
Raudonas klevas šlama.
Keleivis išvysta mažą smuklę prie kelio.
Dieviško skonio jaunas vynas ir riešutai.
Dieviška: apsvaigusiam svyrinėti miško sutemoj.
Smelkias pro juodas šakas slegiantys varpų gausmai.
Ant veido lašuoja rasa.

Moterų palaiminimas

Tarp savųjų tu žengi liūdna,
Nesmagiai juokies su draugėm:
Tokios dienos tavo baugios.
Prie pinučių vysta aguona.

Aukso vynas noksta ant kalvos,
Tarsi tavo kūno vaisius.
Švyti tvenkinys lyg gaisas,
Aidi dalgių žvangesys javuos.

Ritas rasos per žolių kupstus,
Lapas leidžiasi raudonas,
Ir pasveikint savo žmoną
Eina mauras – rudas ir šurkštus.

*De profundis***

Tai ražiena, kur krenta juodas lietus.
Tai rudas medis, kur vienišas ten stovi.
Tai švarpliadantis vėjas, siaučiantis aplink tuščias pirkias.
Koks liūdnas šitas vakaras.

Pro sodžių eidama,
Romi našlaitė dar renka varpas menkas.
Jos apvalainos ir auksinos akys klajoja sutemoj,
O įščios laukia dangaus sužadėtinio.

Namo grįždami,
Rado piemenys saldųjį kūną,
Sudulėjusį erškėčiuos.

Šešėlis esu aš rūškanų sodžių toly.
Dievo tylą
Aš gėriau iš šulinio šile.

Mano kaktą paliečia šaltas metalas,
Vorai ieško mano širdies.
Tai šviesa, gęstanti mano burnoj.

Naktį aš sutikau dykroj,
Apskleistas šiukšlėm ir dulkėm žvaigždžių.
Lazdyno krūme
Vėl suskambo krištoliniai angelai.

Naktinė giesmė

Rymančiojo alsavimas. Žvėries veidas
Sustingęs nuo mėlio šventumo.
Galinga tylą akmeny;

Naktinio paukščio kaukė. Trys švelnūs trigarsiai
Susilieja į vieną. Elajau! Tavo kakta
Nebyliai palinksta virš melzgano vandens.

O tylusis veidrodį tiesos!
Ant vienišoj drambliakaulio smilkinio
Išryškėja puolusiojo angelo atspindys.

Hohenburgas

4/qlk"tgfcmeklc

Nieko nėra namie. Kambariuos ruduo;
Mėnesienos sonata
Ir pabudimas brėkštančioj pamiškėj.

Tu vis galvoji apie baltą veidą žmogaus,
Toli nuo laiko suirutės;
Virš sapnuojančio noriai palinksta žalia laja,

Kryžius ir vakaras;
Giedantį apkabina jo žvaigždė purpurinėm rankom,
Patekėjus apleistuos languos.
Taip krūpsi tamsoj svetimasis,
Tyliai pravėręs vokus virš žmogaus,
Kuris esti toli; sidabriniai vėjo balsai priemenėj.

Prie pelkės

5/kqlk"tgfcmeklc

Klajūnas juodame vėjy; tyliai šnabžda sausos nendrės
Pelkių tyloje. Pilkamė danguj
Tįsta laukinių paukščių grandinė;
Įkypas rėžis virš niūrių vandenų.

Sumaištis. Sutrešusioj pirkioj
Juodais sparnais vėsuoja kildami puvėšiai;
Suklypę beržai dūsauja vėjy.

Vakaras smuklėj apleistoj. Kelią namo uostinėja
Besiganančių bandų švelnus liūdesys;
Naktinis reginys: iš sidabrinų vandenų išropoja rupūžės.

Rudens siela

4/qlk"tgfcmeklc

Šunys, jėgerių šauksmai;
Už rudos kalvos ir kryžiaus
Blausiai spindi kūdros dryžis,
Šaižūs vanago klyksmai.

Gūžiasi tylą juoda
Virš takų ir plyno lauko;
Tarp šakų mėlynė plauko,
Alma tik versmė šalta.

Kaip žuvis, žvėris slidus.
Sielos žydruma ir kelias
Mus atskirt nuo meilės gali.
Keičia vakaras vaizdus.

Duonos, vyno duos teisiems,
O į tavo ranką deda
Dievas tamsų skausmo pradą,
Kraujo kaltę mums visiems.

Rožinio giesmės

Seseriai

Kur eini, nešiesi rudenį ir vakarą,
Žydrą žvėrį, kur po medžiais skamba,
Ir atokų tvenkinį prieš vakarą.

Tyliai paukščių skrydis skamba,
Sopulys akių tavųjų skliautuos,
Tavo siauras šypsnis skamba.

Vokuos, dievo išgaubtuos,
Didžiojo penktadienio vaike, žvaigždės ieško naktimis
Tavo išlenktos kaktos.

Mirties artuma

4/qlk"tgfcmeklc

O, vakaras, kuris leidžias ant rūškanų vaikystės sodybų.
Tvenkinys po gluosniais
Skldinas sielvarto užnuodytų atodūsių.

O, miškas, kuris lėtai nuleidžia rudas akis,
Kai iš kaulėtų vienišoj rankų
Jo svaigiųjų dienų purpuras išslysta.

O, mirties artuma. Pasimelskim.
Šią naktį atsileidžia ant vėsokų pagalvių
Pageltusios nuo smilkalų gležnos mylimųjų galūnės.

Amen

Trūnėšiai, slydinėjantys po sutrešusią pirkia;
Šešėliai ant gelsvų apmušalų; tamsiuos veidrodžiuos lenktai išnyra
Mūsų rankų drambliakaulis liūdesys.

Rudi perlai pro negyvus pirštus pabyra.
Tylumoj
Atmerkia angelas aguonų žydras akis.

Žydras ir vakaras;
Mūsų mirimo valanda, Azraelio šešėlis,
Užtemdantis rudą sodelį.

Xgtv "Ncpku"Dtgkuku

* Klidesys (*lot.*).

** Iš gelmių (*lot.*). Tai 130-osios psalmės, kuria šaukiamasi Viešpaties malonės, pavadinimas.

Kodėl globalizuotis? 1989-ieji Rytų Europoje ir istorijos politika

► Atkelta iš p. 3

formos patirtis po Vakarų Europos imperijų griūtis ir XX a. vidurio dekolonizacijos – palietusios Lotynų Ameriką, Afriką ir Tolimuosius Rytus – laikotarpiu užmezgti ryšiai su šalimis iš viso pasaulio leido svarstyti ir kitokius transformacijos modelius.

Kai kurie šių modelių devintajame dešimtmetyje atrodė itin patrauklūs. Pavyzdžiui, naujai besiformuojančios ekonomistų grupės Lenkijoje buvo itin susidomėjusios neoliberaliomis reformomis Čilėje ir svarstė, ar Lenkijos lyderis Jaruzelskis negalėtų būti jų generolas Pinochetas. Tuomet būtų galima įgyvendinti neoliberalias reformas, šalies ekonomiką atverti pasauliui, bet kartu likti vienpartine valstybe kaip Kinija⁷. Įdomu tai, kad kai kurie Vakarų stebėtojai buvo įsitikinę, jog būtent toks scenarijus ir buvo labiausiai tikėtinas. Pavyzdžiui, knygoje „1989: A Global History of Eastern Europe“ aptariamose 1982 m. TVF diskusijose matyti, kad Vakarų investuotojai ir Lenkijos bankai išvėlgė galimybių, susijusių su karo padėties įvedimu Lenkijoje. Viena vertus, prieš Lenkijos piliečius nukreiptas smurtas buvo siaubingas; kita vertus, jie anaipol neįsijautė simpatijų „Solidarumo“ judėjimui su jų nuomone, nepamatuotais ir nepraktiškais darbininkų demokratijos idealais. Jiems atrodė, kad griežtesnis autoritarinis, karo padėties komunizmas buvo būtenti tai, ko ir reikia, norint Lenkijoje įvesti neoliberalią tvarką. Platesnė neoliberalizmo dviiprasmiško santykio su demokratija istorija ir už Rytų Europos ribų tyrinėta plačiai – čia verta paminėti Quinno Slobodiano neseniai pasirodžiusią puikią knygą „Globalists“⁸.

Tad aštuntajame ir devintajame dešimtmetyje ėmė megzti štai tokie labai įdomūs hibridiniai santykiai. Kai kurie iš jų – tarp Rytų ir Vakarų, bet kartais ekspertai žvalgėsi ir į Pietus bei Rytus, ieškodami įkvėpimo. Taigi, Rytų Europos atsakas į politines, socialines ir moralines vėlyvojo komunizmo krizes galėjo pasukti bet kuria iš daugelio galimų kryptų. Šitai pamatysime žiūrėdami globaliai ir neapsiribodami atskirų valstybių ir tautų istorijomis.

„Uqekcnkwp u“-cnfu.“rcucm”l u.”lq”ucxw”inqdenk/ceklqu”mgnkw.”dgv”x nkcw”k-mknq”xkuc”crko cpvku”ogvcpctcv”xcu”crkg”inqdenk/cekl”mckr”Xcmct”nffgtfuvg”rctgov”rtqlgmw.”mwt”fcwignku”nckmq”pgk-xgpikc ow”ct”pcv tcnkw”tgg-mkpkw”rcrtcu-kcwukc”f n”vgejpqnikl”rn vtqu”ct”šncxqlq”rcucwnkqō”rgtici n u”kt”-cnk”gmppqokm”cvx tkoq”mcrkvcnk/owkō”Vc kcw”lcw”mwt”nckm”uvgdkog”pcwluw”igqrqkvpkpw”rquv okwu.”ikp-klcp kwu”LCX”pwq”rqmctkq”vwt v”jgigoqpkk.”mckr”Mkpkklqu”k-mknkoc u”ct”Rkgv”kt”Rkgvt”k”C”klqu”-cnfu”mckr”kpfklc.”Wfl-ucejctkq”Chtknqu”-cnfu.”mwtkcp kqu”pcwluw”jgigoqpkk”kp-vgtgu”ncwmwuō”Rtkg”vq”rtkf mkog”rqkvpk”uwktwv”-k”fkp”Nqvfp”Cogtkmqlg”dgg”xku”fct”uxctd”ō”kt.”mq”igtq.”pwxgt-vkpv”ō”Twuklqu”igqrqkvpk”uxqt”kt”uwrteukog.”mcf”xckfop-pfu”kt”vcmc”rcucwnlq”icnk”mkuvk”rcnf ikpvk”itgkveklō”Q”kt”rcvk”inqdenk/ceklqu”kf lc”pwqncv”ikp klcocō”

Mkgm.”tc-cpv”umktvki”kt”vetruwuxlq”mqpmwtwqlcp k”inqdenk/oq”hqto”kuvqtkl.”lwou”rcf lq”rcucwnk u”uqekcnk/oq”kuvqtklqu”k-o cp/oc uA”Ctiwogpwwqlcvg.”mcf”cdglqpk”f n”Xc-

mct”nffgtfuvg”rctgovqu”inqdenk/ceklqu”dwxq”xkucfc.”dgv”m”d vgpv”vwtkvq”qogpf”mcd fco cu”crkg”šugckcnkwpk”inqdenk/cekl”ō”kt”mwq”lk”umft uk”pwq”xcmctkvgk-mqkquA

– Pradėti reikėtų nuo to, kad pati globalizacijos sąvoka yra anachronišinė: nors ir vartota 1950–1980 m., bet labai retai ir tuo metu paprasčiausiai reiškusi visumą taisyklių, pagal kurias veikė pasaulinė sistema. Sąvoka plačiai paplito dešimtajame dešimtmetyje, ėmusi reikšti kapitalistų valdomos, finansinės ir neoliberalizmo principais grįstos globalizacijos formą. Visgi šią sąvoką, mano manymu, tikslinga vartoti ir toliau, nes literatūroje ji dominuoja. Jei norime ją ginčyti, turime prie jos prieiti – netgi teigdami, kad globalizmo formų yra daug. Būtent todėl ją nusprendėme vartoti knygoje „Alternative Globalizations: Eastern Europe and the Postcolonial World“. Prancūzakalbėje literatūroje paplitusi sąvoka *mondialisation* kiek priimtinesnė, nes palieka skirtingų pasaulėkūros būdų galimybę ir padeda kritiškai vertinti mums pažįstamą ir palyginti naują globalizacijos atmainą.

Socialistinės globalizacijos (ar *mondialisation*) suintensyvėjimas prasideda šeštojo dešimtmečio pabaigoje, nes žlungant Europos imperijoms atsiranda galimybių performuoti pasaulio ekonomiką. Tam tikros organizacijos, pavyzdžiui, Jungtinių Tautų prekybos ir plėtros konferencija, imasi kurti naujas, poimperines laisvosios prekybos formas, kurios skaldytų buvusių imperijų prekybos monopolius ir skatintų iki tol marginalizuotas buvusias šalis aktyviau veikti savo regionuose siekiant po truputį keisti imperinių jėgų paliktą pasaulio tvarką. Tačiau tokie veikėjai kaip Raūlis Prebischas, vienas iš kampanijų už progresyvią transformaciją lyderių, dažnai kritikavo Rytų Europos komunistus dėl jų koncentravimosi į dvišalius santykius, nesutikimo bendradarbiauti tarpusavyje regione labai ir nepakankamo pasiaukojimo bendram tikslui, kai tai jiems patiems nebuvo patogiu – ypač pasitaikius naujoms galimybėms Vakaruose. Šiuo požiūriu iš tikrųjų kalbame apie regioną „kažkur tarp“.

Laisvosios prekybos ir pasaulio ekonomikos performavimo idėjas skleidė visų pirma socialistai ir kitos nekaptalistinės jėgos. Septintajame dešimtmetyje taip pat iškilio tam tikra socialistinė teisių samprata – kolektyvinės teisės, teisė į ekonominį teisingumą po kolonializmo, teisė į rasinę lygybę, – diskutuota tarptautinių organizacijų lygmeniu ir kartais įgyvendinama Afrikos, Karibų jūros regiono ir Lotynų Amerikos valstybėse dėl jų ryšių su Rytų Europos socialistinėmis valstybėmis, pastarosioms tarpininkaujant.

Šie alternatyvūs saitai aštuntojo dešimtmečio viduryje ėmė silpnėti, nes pokolonijinis projektas išgyveno krizinį laikotarpį, bet po Šaltojo karo pabaigos daugelis iš jų atsinaujino. Susana Bayly savo darbuose kalba apie vis dar egzistuojančias socialistines vertybes, kuriomis paremta prekyba tarp socialistinių ar posocialistinių šalių⁹. Tokio palikimo pavyzdžių rastume ir daugiau. Nors ir praradę bet kokį socialistinį turinį, šie socialistinių laikų saitai dešiniųjų Rytų Europos populistų pastarąjį dešimtmetį buvo naudojami ieškant alternatyvų, galinčių papildyti jų dalyvavimą ES projekte.

1970–1990 m. susikuria labai stipri Vakarų lyderyste paremta kapitalizmo forma, reaguojant į dekolonizuotų šalių esą nepamatuotus norus – kokiais jie laikyti nuo Vašingtono iki Londono – turėti teisę performuoti pasaulio ekonomiką. Ko gero, rimčiausia šio iššūkio nusistovėjusiai pasaulio ekonomikos tvarkai išraiška tampa aštuntojo dešimtmečio viduryje pasigirdę raginimai nustatyti Naująją tarptautinės ekonomikos tvarką¹⁰. Ši alternatyvi globalizmo forma Vakarų – ypač Jungtinėse Valstijose, Jungtinėje Karalystėje ir Nyderlanduose – priimama kaip grėsmė, tad ją reaguojama atitinkamai: siekiama pasaulinę tvarką atkurti, ne Vakarų šalių siekius daryti įtaką pasaulinei sistemai palikti nuošalyje, o socialistų bandymus performuoti pasaulio ekonomiką delegitimizuoti. Būtent tada daugelis Rytų Europos komunistų elito narių ir ekspertų – išskyrus Rumunijos ir Jugoslavijos – ėmė pamažu atsiriboti nuo radikalių „trečiojo pasaulio šalių vertybes propaguojančio“ ekonominio projekto reikalavimų. Tai buvo istorinis momentas ir dar vienu atžvilgiu: Afrikos ir Azijos šalys, siekusios ekonominio persikirstymo pasauliniu mastu, ėmė vartoti sąvoką „Globali Šiaurė“, Rytų Europą laikydami jos neatsiejama dalimi šiai vis mažiau ir mažiau skiriantis nuo industrializuotos, kapitalistinės Baltųjų Europos bei Šiaurės Amerikos.

Tačiau šie sunkumai nereiškė, kad sąsajos tarp šalių, kada drauge siūliusių platesnę anticolonijinę ar socialistinę pasaulio viziją, neišvengiamai nutrūks. Vien pažvelgus į aštuntojo ir devintojo dešimtmečio Rytų Europos istoriją matyti, kad šio regiono santykiai su socialistinėmis ir progresyviomis valstybėmis iš viso pasaulio buvo ir toliau plėtojami. Tačiau taip pat pažymėtina, kad tai nutiko visai kitokios ideologijos sąlygomis, socialistinio turinio liko nedaug.

Nukelta į p. 13 ►

⁷ Žr.: Michnik, A. (1998): Towards a Civil Society: Hopes for Polish Democracy. Interview with Erica Blair (John Keane). In: Irena Grudzińska Gross (ed.): *Letters from Freedom: Post-Cold War Realities and Perspectives*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press. 96–116. Originalas: Times Literary Supplement, February 19–25, 1988.

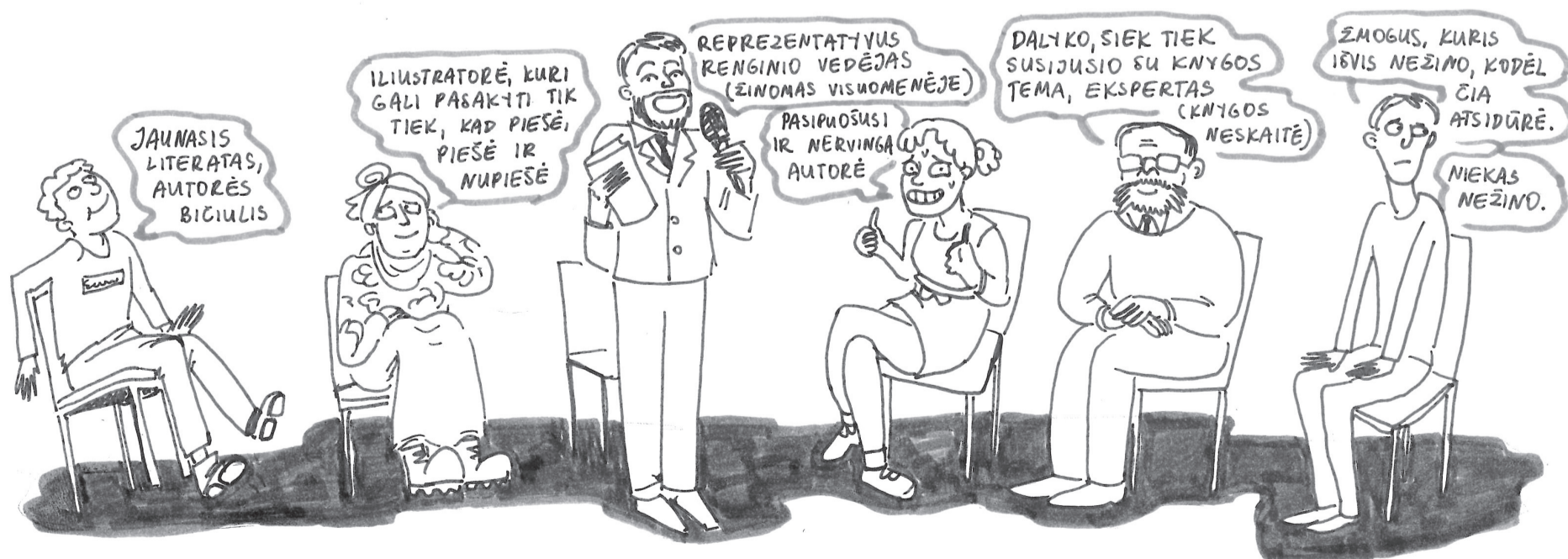
⁸ Slobodian, Q. (2018): *Globalists: The End of Empire and the Birth of neoliberalism*. Cambridge: Harvard University Press.

⁹ Bayly, S. (2008): Vietnamese Narratives of Tradition, Exchange and Friendships in the Worlds of the Global Socialist Ecumene. In: Harry G. West and Parvathi Raman (eds.): *Enduring Socialism: Explorations of Revolution and Transformation, Restoration and Continuation*. New York and Oxford: Berghahn Books. 125–147.

¹⁰ Žr.: Bockman, J. (2015): Socialist Globalization and Capitalist Neocolonialism: The Economic Ideas behind the New International Economic Order. *Humanity: An International Journal of Human Rights, Humanitarianism, and Development*, 6(1): 109–128.

TEKSTAI NE TEKSTAI

KNYGOS PRISTATYMO DALYVIAI

P s i o m i s p o P a r y ž i

► Atkelta iš p. 5

apibūdino taip, kad jo žodžiai ir šimtui metų praėjus žadins svajones paskutiniams bibliofilams: „Čia tvyrodavo erazmiška atmosfera, velniškas XVI amžius, iškilnus ir širdingas intelektualumas. Kai Championas matydavo, kad tave vilioja kokia nors knyga, patyliukais sakydavo: „Imkit ją... O ne, ne, užmokėsite kitąsyk...“

Iš šio peizažo, kuriame lyg akims paganyti išdygo patys gražiausi rūmai, kaip antai Valua Luvras, patys įspūdingiausi paminklai, stulbinantys kaip Eifelio bokštas, įtartini kaip Atstovų rūmai, šlovingi kaip Prancūzijos institutas, garsiausia ir lankomiausia yra centrinė dalis, o pirmą vietą *ex aequo*⁸ laimėtų, žinoma, Konti ir Malakė krantinės. Paklausa vargetų, aukščiausio lygio benamių, kodėl jie teikia pirmenybę šioms dviem, o ne kitoms krantinėms, ypač miegoti ant upės kranto, prisigėrusio šiaudų, absento ir batų kvapų, kuriuos palengvėle neša Sena: „Dėl to, – buvo atsakyta man, – kad čia mes jaučiamės laisviau ir kaip namie. Be to, čia ir sapnai ypatingesni.“ Labai įdomi mintis, primenanti vieną anekdotą. Man dažnai pasitaiko išgerti taurę baltojo vyno vienoje Halių užieigėle, kurią, beje, randu tik apgrai-bomis naktį. Čia sutinku naktibaldų, kurie dalinasi kokiomis nors abstrakčiomis idėjomis prieš eidami išsitiesti po vienu iš tiltų. Ir vis dėlto aš įsiterpiu į jų pokalbius. Labai kilniai paspaudžiame vienas kitam ranką. Kartą buvau pristatytas kažkokiai gyvai, barzdotai, išsilavinusiai ir labai oriai skar-malų krūvai, įsikūrusiai po Menų tiltu, kuri buvo pristatoma taip: ponas Hubert’as, Prancūzų akademijos narys. Vien tik Paryžius leidžia sau tokį nuostabų lakoniškumą.

Krantinėse nuolat trinasi dvių rūšių žmonės. Kalbu ne apie turistus, ne apie smalsuolius, ne apie tranzitinius keleivius, o apie būtybes, kurios gimsta, svajoja ir miršta Senos aplinkoje: apie upės krantų ir krantinių žmones tikrąja šių žodžių prasme, apie benamius ir bukinistus, tuos, kurie apačioje, ir tuos, kurie viršuje. Krantų gyventojai įsitaisę nuo Otejo iki Šarantono: kojos iškeltos aukštyn, veidą slepia katiliukas iš šiukšlyno, po ranka – nuorūka, kad iš ryto nereikėtų toli ieškoti pirmos cigaretės, kuri būna pati skaniausia. Kaip tik krantinėse, t. y. šiek tiek žemiau Paryžiaus paviršiaus, tamsioje ir gėdingoje tėvynėje (ta prasme, kokią šiems žodžiams teikė Šekspyras), galima susipažinti su paskutiniaisiais poetiškais amatais, kurie dar neseniai teikdavo įkvėpimo šansonjė, karikatūristams ir poetams: su šunų romytoju ir kačių gaudytoju, anglių rinkėju, visokių niekniekių, kaip antai panaudotų skustuvo peiliukų, alaus butelių kamščių, diržų sagčių, žiogelių, aukštųjų batų kablukų ir keraminių pypkių nuolaužų rankiotuju, kurį dienaį baigiantis matai traukiant nunarinta galva palei nutekamuosius griovius. Stebuklų dvaras⁹ su paplūdimiu, tie krantų žmonės, kurių nugarkauliai kietėja nuo sąlyčio su grindiniu, mėgaujasi bene didžiausia laime, pažįstama mūsų laikams: jie neturi supratimo, ką rašo dienraščiai. Kai kurie retkarčiais akimis permeta žirgų lenktynių laikraštėlius, pamirštus čia, be abejo, kokio savižudžio, bet žirgų lenktynių laikraštėliai irgi šiočia tokia legendos dalis. Surizikavęs vieną naktį praleisti su šiais ilgšiais žaliūkiais, tokiais tvirtais ir taip įžūliai barzdotais, kad mielai lyginčiau juos su urviniais žmonėmis, turėjau progą išgirsti, kaip staiga vienai šių šmėklų iš burnos ištrūko pačios svajonės balsas. Peržengęs keletą į kamuolį susirietusių kūnų ir savanoriškai atstatytų krūtinų, pats įsitaisiau ant kažkoko stulpelio, kad surūkyčiau cigaretę, leisdamas dūmą pasroviui. Kantrios didžiulės juodos barzos, panašios į žvėris, šliaužė gedulingos juodumos apgaubta upe. Man dingojosi, kad įsibroviau į sektą. Neapsigavau. Ūmai už nugaros nuskambėjo šūksnis: „Gal galėtum užsidaryti duris?!“ Matyt, susidūriau su Voltaire’o Vienaikiu Kabininku¹⁰.

Visai kas kita – pakraščių liaudis. Tai mokslinčiai. Bukinistus laikau pačiais nuostabiausiais žmonėmis, kokius tik gali sutikti, ir jie savo elegancija ir santūrumu prisideda prie pagarsėjusios inteligencijos, kuria puikuoja Paryžius. Senų knygų šalis irgi turi savo sienas. Ji driekiasi nuo Orsė krantinės iki Botanikos sodo dešiniame krante ir nuo vadinamosios Samaros¹¹ iki Šatlė kairiame krante. Dėžes ten iš esmės miesto valdžia skiria karo invalidams ir daugia-vaikiams tėtušiams, skaičiuodama po šešiasdešimt penkis frankus per metus už aštuonis metrus ilgio. Kai kuris nors bukinistas sulaukia garbaus septyniasdešimties metų amžiaus arba suserga, jis gali pernuomoti savo verslą kitam bukinistui, kad pavaduotų jį iki mirties. Bet negali užleisti savo posto kitam, kaip galėtų biržos makleris. Kai jis išleidžia paskutinį kvapą, įsikiša miesto valdžia. Bukinistų padermė – vienintelė, neturinti nei savo organizacijos, nei profsajungos, nekelianti nei balių, nei kasmetinių banketų. Ji gyvena intelektualiniais gaudais, idealų trūnėsiomis ir abejingumu. Tačiau dar visai neseniai turėjo seniūną, kurį nuoširdžiai gerbė šios profesijos atstovai, seniūną, kuris buvo ne kas kitas, o p. Dodemanas, Charles’is Dodemanas, gerai žinomas rašytojas. Prie Paryžiaus praeities šią padermę teberiša panelė Poulaillon, netoli Dailės mokyklos įsitaisiusi bukinistė, kuri su nostalgija prisimena laikus, kai knygų prekiautojai privalėdavo kas vakarą savo dėžes parsigabenti namo...

Bet per krantines, kaip ir visur kitur, praūžė naujųjų laikų viesulas. Šiandien esama jaunų, veiklių bukinistų, puikiai nutuokiančių apie rinkos svyravimus. Šiek tiek profesoriškas anų laikų susikaustymas dinga. Vasarą, kai labai karšta, bukinistės nedvejodamos maudosi Senoje. Neretai kai kas slampinėja krantine ne tik dėl knygų, bet ir norėdamas pamatyti iš vandens išnyrant varvančią undinę su maudymosi kostiumu. Tada jis šaukia: „Ei, panaite, kiek kainuoja Taine’as?“ Keliais grybšniais panaite pasiekia krantą, pasiima nuo žemės savo chatatėlį ir, šluostydami rankas į šlaunis, lipa prie knygų prekystalių, parduoda Taine’o, Flaubert’o ar Jeano Lorraino knygą klientui ir vėl puola į vėšų vandenį...

Paklausa vieno prekiautojo, kuris atrodė rimtas ir informuotas, ar knygų prekyba po atviru dangum yra pelninga, ir sužinojau, kad daugumai senųjų bukinistų gana lengvai pavyksta įsigyti šioki toki turtelį, penkių arklų galių Citroeną, kartais netgi namą. O labiausiai stebina tai, kad nė vienas iš jų neturi kito amato. Kur jie, beje, rastų laiko dirbti vairuotojais ar privačiais detektyvais? Bukinistui, turinčiam išmanyti šalies istoriją, žinoti knygų, kuriomis prekiauja, turinį, datas, leidėjus taip pat gerai kaip knygų parduotuvės savininkas ar net geriau už šį, ir visos dienos nėra per daug, kad gerai atliktų savo darbą.

Knygoms skirtos krantinės sudalintos kaip katalogas. Čia yra klasikos knygų parapetas ir užsienio knygų parapetas. Apskritai pasirinkimas dėžėse neblogas, ir jau banaliu laikytum klausimą, kur apsirūpina knygomis šie patyrę verslininkai. Senu papročiu bukinistas nedega noru pirkti, kas jam siūloma. Verčiau pats vyksta į Prekybos rūmus, derasi kiek patinka, apsilanko „rekomenduotų“ žmonių namuose arba keliauja po Prancūziją, į Perpinjaną, Piuji, Lilį, užtikrintas, kad visada grįš su geru laimikiu. Vis dėlto jo apsirūpinimo būdas, puikiai apgalvotas, lieka gana mįslingas. „Sutikit, visa paslaptis slypi čia!“ – sakė man vienas iš jų.

O kalbant grynai apie literatūrą, tai krantinė vaidina barometro vaidmenį ir visus sustato į savo vietas. Veltui vis skaitys ir skaitys literatūrinę spaudą, rakinėsi kritikos rubrikas, reklaminių straipsnių tiradas, imsi interviu iš visokių intelektualų ir ekspertų, – vis tiek reikės vėl eiti į krantines, kad sužinotum bent dalelę tiesos. Mat klausimas, kaip ir apie cukrų ar rūkomąjį popierių, tebėra tas pats: „Kas perkama, kas neperkama?“ Mįslė, kurią p. Robert’as Ganzas, krantinių bukinistas ir knygynas Mazareno gatvėje savininkas, atskleidžia tau išmaniai ir pasigėrėtina. Nedrįstu išvardinti savo kolegų, kurių knygelės neranda pirkėjo, nepaisant reklaminio triukšmo, snobiško švilpimo ar valdžios institucijų įtakos. Verčiau skelbiu savo bičiuliams Pauliui Valéry, Valery Larbaud, Claudeliui, Gide’ui šalia kitų, o per debesis ir šešėlius – brangiajam Proustui, kad jų knygos perkamos puikiai. Tegu šioji nuoroda padeda kai kuriems neperkamiems autoriams atpažinti save.

Reikia turėti seno ažuolo tvirtybę, kad pardavinėtum knygas krantinėse, nes ten neduoda ramybės ne viena rykštė: vėjas, karštis, speigas, triukšmas, derėtuvės su klientais, juk, suprantama, nė viena knyga nenuperkama nepasiderėjus. Štai kodėl aš žaviuosi bukinistų ištverme ir geru būdu, o be kita ko, nežinomo krantinių poeto, kuris dar įsigudrina rašyti eilėraščius, dieviška nuotaika...

Paryžietis

Prieš daugelį metų, pasakodamas apie garsųjį kabaretą „Juodasis katinas“ Viktoro Masė gatvėje, Jules’is Lemaître’as rašė: „Šis katinas, mokėjęs sutaikinti „Aukso legendą“ su kabaretu, šis socialistinis ir napoleoniškas katinas, mistinis ir frivoliškas, makabriškas ir linkęs į romantinius nuotykius, buvo *ncdck'rcf{flkgvk-mcu}* ir beveik nacionalinis katinas. Jis savaip išreiškė mielą sumaištį mūsų galvose. Jis padovanojo mums tikrai smagių vakarų.“

Bet ką reiškia *ncdck'rcf{flkgvk-mcu}* žmogus ar dalykas? Aki-vaizdu, jog reikia būti gimusiam Marselyje, kad girtumeisi esąs marselietis, ar Vienoje, kad apsisikelbtum vieniečiu. Bet nebūtinai reikia išvysti dienos šviesą Paryžiuje, kad būtum paryžietis. Nors taip būtų geriau, sakė Jarry, patikimiaus. Vis dėlto galima atvažiuoti čia iš Amjeno ar Vilersekselio. Šviesaus atminimo Alfredas Vallette’as kilstelėjo šios paslapties šydą, kartą man pareikšdamas, kad paryžietis – tai tiesiog prancūzas... Tada buvau dar visai jaunas ir nešiojau savo eiles žurnalui *Mercure de France*, nelabai įsivaizduodamas, kas manęs laukia ateityje. Bet atspėjau, kad puikusis šio žurnalo redaktorius ištare reikšmingus žodžius.

Jis buvo teisus. Paryžietis – tai pirmiausia prancūzas. Ir štai kodėl paryžiečiai negalima laikyti kai kurių įžymių švaistūnų svetimšalių, kurie čia ilgą laiką užėmė privilegijuotą padėtį. Parafrazuojant garsiąją patarlę, galima sakyti: *Vwtvkpicu'uxgvko-cnku' {tc'uxgvko-cnku'}* *Vwtvkpicu'rcf{flkgvk'}* *{tc'rcf{flkgvk'}.xcti-cu'rcf{flkgvk'o'n}{ick'vckr'rcv}*. Tai tarsi koks atspalvis, neatskiriamas nuo audinio kokybės.

Prieš kelis mėnesius stovėjau vienos stoties perone, glaudžiamė nekantrių keleivių pulke: laukėme traukinio į Paryžį, jis truputį vėlavo. Pirmoje eilėje mačiau du kareivius, lydimus kelių civilių, savo draugu. Traukinys atvažiavo, sustojo. Jis buvo beveik pilnas. Vienas kareivis puolė prie vagono laiptelių. Kitas švelniai jį sulaukė už palaidinės krašto ir be galo rimtai pasakė:

– Ei, ramiau, brolyti, čia aš paryžietis.

Paryžiečio titulas suteikia jį turinčiam laimingajam savotišką pirmenybę. Užtat aibės kilusiųjų iš Monso lygumos ar Italijos aikštės niekad gyvenime netaps paryžiečiais: jie neišmoko manierų. Puikiai jauti, kad Brunetiėre’as niekada nebuvo paryžietis, o Capus ir Donnay – paryžiečiai net savo sapnuose. Léonas Daudet – paryžietis, o Léonas Blumas – ne ir, be abejo, nė nenorėtų juo būti. Beje, reikia pažymėti, kad kai kurie romanistai ir dramaturgai – būkit ramūs, aš neminėsiu nė vieno vardo, – svetur laikomi pačiu Paryžiaus atspindžiu, jo personifikacija, nes išranda „ydas“, aprašo vestuves ir jaučia malonumą knaisiotis po svetimus baltinius, nė iš tolo nėra paryžiečiai. Vienas iš pirmųjų apibūdinimų piešiant paryžiečio portretą galėtų būti toks: paryžietis nėra paslaptina būtybė. Tai nei Borgia, nei koks anglų lordas, nei bojarinas, nei jankis, nei mandarinas, nei atsargos karininkas, nei Bažnyčios tarnas. Paryžietis – tai ponas, kuris lankosi restorane „Maxim’s“, moka pasakyti porą jausmingų frazių savajai tabako pardavėjai ir dažniausiai pasižymi lipšniu elgesiu su moterimis. Jis mėgsta knygas, mėgaujasi tapyba, žino, kurie restoranai yra verti šio vardo, neprisidaro per daug skolų arba visai jų neturi ir palieka istorijas su moterimis užglaistyti savo sūnams.

[...]

Paryžietis buvo žmogus, kurį malonu sutikti, kuris viską žinojo, kuris tau šypsodavosi net pavargęs, net susierzinęs, kad susidūrė su tavim, ir visą laiką kartodavo: „Kaip aš džiaugiuosi jus matydamas!“ O po pusvalandžio džiaugdavo iš tikrųjų!.. Kai kurie žmonės apdovanoti geranoriškumo, sąmojaus, meilumo lobiais, papipirintais žaviomis kandybėmis ir klasta; kantrybės ir vyliaus lobiais, mandagumo ir landumo mišiniu, kuris daro juos nepakeičiamus, ir ne tik Paryžiaus salonuose, bet ir kai kuriuose knygynuose, pavėžliu galerijose ir daugumoje generalinių repetacijų. Sakau „daugumoje“ dėl labai paprastos priežasties: paryžietišku pjėsiu tiesiog nebėra. Tėra sielos būsenų draiskalai, košmarai su kienu ir sodu, komiški knietuliai ir serijos apgavysčių – ir už tai reikia būti dėkingiems saujelei pienburnių, kurie, neturėdami nė šapelio kultūros, neišmanydami nė per nago juodymą gramatikos, kurpia romanus – ir jų knygos leidžiamos – ir kurpia dramas, sakė Jules’is Renard’as, kaip pasirašinėja čekius. Jie rašo, ir jų pjesės vaidinamos.

Neketinu čia nuodugnai nagrinėti jokių romanų ar pjesių nei parodyti, kad juose nėra turinio. Nesirošiu tvirtinti, kad vienas turi talentą, kitas meistriškumo, o trečias pilnas kišenės gudrių triukų. Bet Flers’o ir Caillavet¹² laikais, kai kokybė buvo kokybė, Paryžiaus šventė – Paryžiaus šventė, o žydas – žydas, viskas buvo kitaip. Turiu galvoje, viskas buvo paryžietiščiau, ir visi mano bendraamžiai mane supras.

Šiandien per daug žmonių „užsigėidė“ Paryžiaus, jo emėsi kinas, ir mes išvydome pulkus saracėnų šturmuojant tai, kas kitados buvo skirta nedaugeliui. Jų valia. Vis dėlto, kai kronikoje skaitau: „Ponia de Tokia ir tokia neseniai surengė labai paryžietišką vakarą savo rūmuose, kur grafas Toks ir toks pakvietė *mngtkwu* draugus sulošti bridžo“, mane ima juokas. Kaip pirštu į akį – ponios Tokios ir tokios, kaip ir ponai Tokie ir tokie, yra gyvi žmonės, švaistantys pinigus, bet jie priklauso tokiam pat dirbtiniam Paryžiui kaip kinematografo vaizdai. Tai fantomai.

Šiek tiek perdėta rašant, kad paryžietis neatsiejamas nuo teatro, laikraščio redakcijos, golfo. Kuo rimčiausių, kuo tikriausių paryžiečių esama pramonėje, inžinerijoje ir prekyboje, geležinkelyje ir parfumerijoje.

Šiek tiek perdėta ir kalbant, kad paryžietis – gana pasiturintis, o gal net slapta labai turtingas žmogus, egoistas kapitalistas, turintis biblioteką, miniatiūrų, tabakinių, vazų kolekciją, dvivietę karietą, liokajų, vyno rūši, pilį ir meilulę. Žavingų paryžiečių yra kiekviename visuomenės sluoksnyje. Esu iš tų, kurie mano, kad Menilmušas ir Šapuelė¹³, jei tarsime šiuos pavadinimus kaip pridėra, išorinių bulvarų gyventojams yra kažkas panašaus į Bulonės miško prospektą. O loto, kortos, išgertuvės, *Tour de France* šiems ponams ir ponioms be skatiko kišenėje neabejotinai atstoja Žokėjų klubą, žirgų lenktynes, labdaros balius ir Toscanini. Kai kuriose smuklėse esu matęs tiek pat „sensacijų“, kiek Operos teatre.

Nukelta į p. 13 ►

⁸ Lygiosiomis (*lot.*).

⁹ Viduramžių Paryžiaus vagių ir elgetų kvartalas, į kurį naktį grįždavo, it per stebuklą „išgiję“, tariamieji luošiai, dieną elgetaujantys mieste. Stebuklų dvaras įspūdingai aprašytas Victoro Hugo „Paryžiaus katedroje“.

¹⁰ Voltaire’o to paties pavadinimo filosofinės pasakos veikėjas – krovikas, savo viena akimi matantis tik gerąsias gyvenimo puses.

¹¹ *La Samaritaine* – garsi universalinė parduotuvė.

¹² Robert’as de Flers’as (1872–1927) ir Gastonas Armanas de Caillavet (1869–1915) – prancūzų dramaturgai, parašę bendrų pjesių, operėčių libretų ir komedijų, sulaukusių didelio pasisekimo.

¹³ Menilmontanas ir La Šapelė – Paryžiaus kvartalai.

Niekas negali būti taip domu kaip žmogus. Net žmogus knygoje

RIMA MALICKAITĖ CC – Nukryžiuotojo Kristaus seserų kongregacijos sesuo, humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvių katalikų mokslo akademijai priklausančios Mažosios akademijos kursų apie krikščionybę suaugusiesiems koordinatorė, knygos vaikams „Mėlynas apsiaustas“ (Katalikų pasaulio leidiniai, 2018) autorė. Kalbamės apie kūrybą, literatūrą, Mažąją akademiją ir ką jos gyvenime pakeitė užgriuvusi pandemija ir karantinas.

„Mckr"rcxcuct"rcumgndvcu"mctcpvkpcu"rcmgkv"vcxq"mcu-fkcp"twkpv"icn"rc-x uwclco"floqiwk"rcpc-cwu"rqd fflkq"pgnckogu"ngpi.xkcv"rcmgvka

– Prasiđėjus pandemijai, dalyvavau Vilniaus universiteto tyrime dėl psichologinės žmonių būsenos karantino metu. Man ir pačiai buvo įdomu matyti periodiškai pateikiamus savo atsakymus, iš jų ryškėjo, kad daugiau ar mažiau gyvenau įprasto gyvenimo ritmu – skirdavau laiko išeiti į lauką, netūnojau nuolat socialiniuose tinkluose, radau jėgų dirbti, palaikiau santykius su artimaisiais. Kaip pašvęstasis žmogus irgi negaliu pasakyti, kad galėjau daugiau laiko skirti malda. Karantinas nevirto ilgomis, užsitęsusiomis rekollekcijomis, kaip būtų galima pasvajoti. Bet manau, kad tikėjimas tikrai labai padėjo ir padeda išlaikyti stabilumą. Svarbu nepadaryti *coronos* savo gyvenimo centru, nepradėti gyventi baimėmis. Tikintis žmogus irgi patiria abejonių ir atkryčių, išbandymų ir nuodėmių. Bet galbūt mes turim praktikas, kaip susiorientuoti ir sugrįžti į tą tikrąjį centrą, o grįžus į jį viskas tampa ištvėriama. Ištvėriama su gyvenimo skoniu, kvapu – su tikruoju gyvenimu.

Manau, kad privalome laikytis visų prevencinių priemonių, kokios tik yra įmanomos. Bet viena yra įprasti nešioti kaukes, kita – išmokyti branginti santykį; taip, kaip karantino metu bendravom, galų gale kaip aš pati bendravau su savo artimaisiais, kiek dėmesio galėjau skirti savo mamai, tikrai gali būti kelrodis ir užduotis visam gyvenimui. Guosti, turėti kantrybės, džiaugtis, kad šitas žmogus yra gyvas, yra šalia, ir dėkoti už jį Viešpačiui.

„Uw"ugugtkok"cfng"mctcpvkpq"ogw"rtcf"lqv"mwtk"šEEflk-pkuo"vtwo"rwu"uocikwu"kt"qrvkok/oq"mxgrkcp"kwu"Enow-mwu"mwtkwqu"umgnd"vg"uqekcnkpcog"vkmngl"Rrcrucmqm."mckr"mknq"kt"twvwnkqluk"–k"kf"lc"

– Mintis kurti panašius siužetus buvo kilusi ir anksčiau, bet dėl laiko stokos apsiribodavom ištara: „Darom?“ – „Na, gal kada nors.“ Prasiđėjus karantinui mes ištiko netikėtos atostogos – su seserimis trumpam išvažiavom į kaimą. Tuo metu iš aplinkos jautėsi labai daug nerimo, nes trūko informacijos apie patį virusą ir jo padarinius. O mes vaikštinėjom po gražų pavasarišką mišką, džiaugėmės bundančia gamta ir tiesiog panorom pasiūsti bent kokios nors paguodos žmonėms ir kuo platesniam jų ratui – bendruomenei, artimiesiems ir tiems, kurių nepažįstame.

Karantino metu turėjau daug progų pamąstyti, kaip ir dėl kokių priežasčių atsiranda kūryba. „CCžinių“ atveju ji gimė dėl mūsų pačių tuometinės laimės būsenos ir noro bent jos kruopelyte pasidalinti su kitais. Iš pradžių trumpas laideles filmavom ir žiūrovams keldavom į feisbuką kiekvieną dieną, karantinui pasibaigus mus vėl pavijo darbai, todėl keliam po vieną epizodą šeštadienį ir sekmadienį. Nusprendėm – turi būti trumpa, linksma ir būtinai turi būti mintis! Kai filmuojam, būna bene smagiausias laikas per savaitę. Kuriame dviese, todėl pirminė idėja kūrybos procese gali radikaliai pasikeisti, – tai man ir džiugu, ir pamokoma, ir yra progos augti, kad kūrybos nesisavintume, vadinasi, įveiktume žmogišką valdingumą ir savininkiskumą.

„Ct"rcuvgdk."mcf"Enowmg"fcfpcw"vw"gu"vc"u n"fkp"pgu-ukrtcv n."kt"ct"urgekcnk"vckr"uwvct v."ct"vcu"rcukfcnkpkoc u" xfmq"pcv tcnkckA

– Tai tik vaidmuo, ne mano tapatybė. Iš tikrųjų mes su Adele dėl to vaidmens kartais net konkuruojam, kuri bus toji – juokinga ar kvailoka. Gal kada ir baisu buvo pasirodyti kvailelei, bet dabar jaučiu laisvę kurti bet kurį vaidmenį – gerietės ar blogietės, išmintingosios ar kvailelės. Su branda atėjo supratimas, kad tos baimės, rūpinimasis, kaip atrodo, – baisi nelaisvė.

„Guk"Ocfkukqu"cmcfogoklqu"mwvtu"mqqtfkpcvqt"0"mckr"lcw-vkuk."mck"rcumckvqou"xfmucpv"pwqvknkpkw"dfw"cwfkvqtklc."mwtkqlg"rcrtvcwck"xqu"vkarfcxq"xkuk"mccwuvqlck."fct"vw- kca"

– Auditorija tuščia, bet širdis tikrai ne. Mažoji akademija veikia jau dešimtus metus, todėl dalį klausytojų pažįstu labai artimai, ir tai man didžiulė Dievo dovana. Prieš stumdama į vienuolyną, turėjau nemažai draugų, su dažu paa-tviraudavom, kartais būdavau ta ausis, kuri išklauso. Labai džiaugdavausi kiekvienu tokiu santykiu, kuris yra atviras, kuris leidžia pamatyti žmogaus širdį. O dabar, kai esu sesuo, esu visų sesuo ir visų ausis. Galvoju, jog tai Dievo malonė, kad galiu tuos žmones pažinti, išklausti, nešioti savo širdy ir prisiminti maldose.

Šiais metais Mažajoje akademijoje didžioji dalis paskaitų vyksta nuotoliniu būdu. Į srautines paskaitas susirenka šimtas ar net daugiau klausytojų ir dėl saugumo reikalavimų būtų neįmanoma jų visų priimti. Taip, iš pradžių jaučiau gailestį, nes ne vien man svarbu susitikti žmogų, tai svarbu ir dėstytojams, ir patiems klausytojams, kurių dažnas ieško bendruomenės, santykio su bendraminčiais. Suprantame, kad gali nutikti taip, jog mūsų kursai bus sunkiau prieinami vyresnio amžiaus žmonėms, kuriems sudėtingiau įsidiegti programėlę ar prisijungti. Bet jie randa gražių išeičių. Viena aštuoniasdešimtmetė klausytoja, sužinojusi, kad kursai vyks nuotoliniu būdu, pasidžiaugė galėsianti paprašyti savo vaikaitės padėti.

Tik prasiđėjus registracijai, pirmiausia registravosi nuotoliniai Mažosios akademijos klausytojai, bet po to pradėjo registruotis kauniečiai, jonaviečiai, kretingiškiai, alytiškiai, anykštėnai – tie žmonės, kurie svajojo apie šiuos kursus, bet neturėjo nei laiko, nei resursų atvykti iš kitų miestų. Dar nuostabiau, kad pradėjo registruotis žmonės iš Vokietijos, Prancūzijos ir net iš JAV!

Dėstyti nuotoliniu būdu patogiu ir kai kuriems dėstytojams – jiems neįprastu gyvenimu Vilniuje. Taip, bendravimas per nuotolį turi minusų: per pertraukėlę negali prieiti ir pakalbinti dėstytojo, kažką patikslinti ar pasiklausti. Bet mokantis per „Zoom“ programėlę atsiranda kitų privalumų.

„Guk"jwoepkvtkpk"oqmun"fcmvct"epmu"kw"dwxcck"cv-ukfcxwuk"nkvgte"tqu"rcucwnkwb"mkgm"lq"nkm"vcxq"i"fxgpkog"kt" mkgm"–kwq"ogw"icnk"kt"pqtk"lc"o"umktvk"ucxq"nckmq"kt"ucx"uA"

– Disertaciją apsigyniau 2006 m. Daryti mokslinį tyrimą man buvo labai įdomu. Bet kai visa tai turėjau išrašyti būtent tam tikru stiliumi, tam tikru būdu, man visa tai pasirodė tolima, nesvarbu ir iš esmės tai padariau tik todėl, kad buvau įsipareigojusi – matyt, nugalėjo pareigos jausmas.

Sakoma, jeigu nori netekti hobia, padaryk jį savo profesija. Literatūrą padarydama profesija, netekau pomėgio, netgi džiaugsmo skaityti knygas, mėgautis poezija, iš dalies dėl to vėliau pakeičiau profesiją. Praėjus keleriems metams, kai disertaciją sėkmingai pamiršau, skaitydama poetą Algimantą Mackų, kurį labai mėgstu, suvokiau, kad iki šiol jo absoliučiai nesupratau, ir staiga pamačiau tokius klodus, tokį poezijos žmogų, apie kurį tikrai norėčiau parašyti. Iki šiol vis paskaitau ir su atjauta išgyvenu Mackaus poezijos žmo-

gaus tragediją. Tikėjimas ir santykis su Dievu labai pakeitė mano žvilgsnį į literatūrą ir į žmogų literatūroje. Galvoju, kada nors apie tai reikėtų parašyti dėl tiesos, mano pačios supratimo tiesos. Bet nesiiu vėl mokslo, mokslingo rašymo, nes turiu kitas pareigas – yra daug žmonių, prie kurių gyvenimo man duota ypatingai prisiliesti. Tai ypatinga malonė prisiliesti prie žmonių širdžių. Niekas negali būti taip įdomu kaip žmogus. Net žmogus knygoje. Tikras žmogus visada bus tai, kas netikėčiausia, tai, kas kūrybingiausia, tai, kas giliausia. Ir jei aš turiu rinktis, ar rašyti straipsnį apie Mackaus poeziją, ar kalbėtis su žmogumi apie jo tikėjimą ir netikėjimą, apie jo gyvenimą, aš visada pasirinksiu tikrą žmogų.

„Rrcrucmqm"crkg"ucxq"mpfi"šO"n"pcu"crucwuwcuo"0" Mckr"lk"cvukctcfq"kt"mqf"n"tc-gk'd"vgpv"xcckm"ouA"

– Yra labai įvairių priežasčių kūrybai gimti ir tos priežastys yra įvairiasluoksnės. Viename iš dviejų Biblijos pasakojimų apie sukūrimą pasakojama, kaip Dievas pasikviečia žmogų ir žmogus pavadina tai, ką sukūrė Dievas, ir tokiu būdu su juo bendradarbiauja. Nes tai, ką sukuria Dievas, tampa tuo, kaip žmogus pavadina. Dievas žmogų kūrė pagal panašumą, o kūrybingumas, mano supratimu, yra vienas iš aspektų, kuo esam panašūs į Dievą. Kūrybingumą turi visi, tik mūsų galimybės, ką mes galime sukurti, skiriasi.

Būna, kažkas viduje labai kirba, net nežiti pirštų galiukai. Akivaizdu, ką turi daryti – atsisėsti prie kompiuterio ir pradėti rašyti. Tai ir darau. Įsijungiu kompiuterį ir... dar užėinu į feisbuką. Viskas, kas iš to išeina, – trys eilutės impresijos. Bet jei būčiau tinkamai nukreipusi energiją, tai galėjo virsti puslapiu apsakymo ar romano. Taip išsklaidoma energija, kūrybinė jėga. Tad galima klausti, kokios psichologinės būsenos reikia, kad žmogus sutelktų savo kūrybingumą į tam tikrą konkrečią užduotį, kuri pakeliui pasirodys varginanti, kankinanti, išplėšianti širdį. Galbūt parodanti visą mūsų silpnumą, bejėgiškumą. Kas su manim turi nutikti, kad tapčiau rašytoju ar menininku? Juk pabaigti ir iki galo įgyvendinti idėja yra tikrai sudėtinga.

Todėl galvojau apie tas priežastis, kurios mus verčia įgauti tą kryptingumą. Motyvuoti save materialiniais dalykais? Išsivalyti širdį, kai labai skauda? Rašyti, nes nesinori dirbti kito darbo?

Vienu metu dirbau mūsų kongregacijos vaikų daržely. Su vaikais labai smagu, bet kai savo žinijai turi penkiolika vaikų, kurie vienu metu ir tave labai myli, ir nori eiti galvomis, yra sunku. Jaučiausi pavargusi, daug sirgau, nes darželyje normalu, kad pirmus metus auklėtoja perserga visomis vaikų ligomis. Jaučiausi išsekusi ir ieškojau būdo, kaip iš to persidirbimo, nuovargio išeiti į gyvenimą, džiaugsmą, kūrybą. Šios pastangos virto knygele vaikams. Po to vienas mano draugas skaitydamas komentavo, kad dialogai tikrai kaip iš vaikų darželio. Priemiau tai kaip komplimentą – vadinasi, jie tikroviški.

Ta istorija pasakoja apie mergaitę, kuri neturi tėčio, jaučiasi apleista mamos, bet atranda labai tikrus dalykus. Kad juos atrastumėm, turim įgyti tam tikros patirties, kuri neretai būna visokia. Man atrodo, kad vaikams negalima meluoti. Ir tą istoriją, nors ir metaforiškai, pasakoti norėjau tikrą, su viskuo, – kad yra sunkumų, kad yra juodų juodžiausioji pragramė, kad mes galim į ją nusiristi, bet galim iš jos ir pakilti. Kažkaip aš ta knygele vis pasidžiaugiu. Nes visaip gi galėjo būti – tiesiog galėjau parašyti keletą postų į feisbuką.

„Ct"–kwq"ogw"tc-ck"m"pqtuA

– Rašau, bet nežinau, kas iš to išeis.

Mend lqk"Gin"htcpm

Restauracija: „Vasara baigiasi ruden“, 1981

► Atkelta iš p. 7

Dokumėtiškai nufilmuota gyvybė, deja, užstumiamą kitokiu – literatūrinių retrospekčių – menu: mažas sūnus su knyga pro langą; mirusi motina, ateinanti per lauką; Mildos vyras ant motociklo ir su maža mergaite... Labiausiai nacionalinę literatūrą ekrane puoselėjantis režisierius elgiasi su ja itin pagarbiai.

Kai ekrane apsirėškia Milda (akt. Vaiva Mainelytė) su dukra, asmeninis konfliktas tarp tėvo ir sūnaus lėkštėja, trikampis nugesina ir „sodybų tuštėjimo metą“, ir traktorius-tankus, apie kuriuos vėliau pristatydami filmą nuolat porina autoriai. Na, nugriau, sulygins su žeme seną, Mildos menkai prižiūrimą namelį, išmės griovį, tai kas čia tokio? Tragiško epinio patoso natų, kurias kažkokiais būdais ra-

šytojas vis dėlto ištraukdavo, režisierius filme „neišgroja“ – sniege styro namo kaminas, ir tiek tos bėdos.

9 dešimtmečio vasaras gerai prisimenu ir manau, kad jos jau nebebuvo tokios minorinės – skyrėsi nuo tų 7–8 dešimtmečių vasarų, kurias pažino ir aprašė R. Granauskas, o vėliau įvaizdino G. Lukšas. Jauna kaimo moteris XX a. pabaigoje buvo jau kitokia, nebebranauskikiška – ne iš patriarchalinio vyro vaizduotės išplaukusi. Aktorė Mildą vaidina atsidavusi (tobula kelių akimirų scena mingant ir gėsinant lempą), tačiau režisierius – paskui rašytoja – ją traktuoja kaip kokią vergę Izaurą. Nuleistos ar nuogą krūtinę dengiančios rankos, madonos veido išraiška, nekaimiški liur-lenimai su mažamete dukra, kuriai skiriama pernelyg daug

dėmesio tarsi nežinant, ką daugiau įleisti į kadra. Intymios meilės scenos su vienu ir su kitu siužetinio trikampio vyru dekoratyvios, pavyzdinai perpieštos iš siuvinėto kaimiško paveikslėlio ant sienos (operatorius Rimantas Juodvalkis, dailininkas Galius Kličius). Iš tiesų niekas nieko čia nemylė, tiesiog tas žmogus tada po ranka pakliuvo. Autoriams buvo svarbu išreikšti užuominą, kad kažkas tyliai „baigiasi“. Kas gi? Keista, kaip metams bėgant keičiasi tavo paties vertinimas: jeigu baigiasi, tai ir tegul greičiau...

O tos lietuviškos vasaros vaizdai – dobilų pilnas kadras ar pievos be žmonių – iki šiol gyvi, kaip dabar iš akies traukti. Vasara iki šiol nesibaigia.

– JÜRATĖ VIŠOCKAITĖ –

Remia Lietuvos kino centras

Kod I globalizuotis? 1989- ieji Ryt Europoje ir istorijos politika

► Atkelta iš p. 10

I 1989-uosius galima žvelgti ir kaip į deglobalizaciją, nes daugelis Rytų Europos iki devintojo dešimtmečio plėtotų ryšių paprasčiausiai žlugo.

Neblogas pavyzdys būtų Vokietijos Demokratinės Respublikos saitai su Vietnamu. Vietnamas dabar daugiausia eksportuoja kavą, nes kavos pramonė devintajame dešimtmetyje ten sukurta didelėmis VDR investicijomis. Šie saitai 1989-aisiais nutrūksta, tačiau šio palikimo apraiškos matomos iki šiol. Kai kurie saitai nenutrūko ir po 1989-ųjų: Čekoslovakijos, Serbijos, taip pat ir Rusijos karinės pramonės įmonės eksporto į buvusius partnerių šalis Afrikoje ir Artimuosiuose Rytuose nenutraukė.

ÓRucm"l u "3; ; /kglk"Tv "Gwtqrqlg" {tc"pg"vkm"l-umktvkvku" nkpklkp u"fgo qmtcvk/cklqu"t"mcrkvcnk/ o q"rn vtqu"kuvqtklqu."k--ukxcfcxko q"l-"Uqxkgv "U lwpiku" o q o g pvcu."dgv"t"tgcmeklc" "rcucwnkq"vxcmtqu"rqm/ k wu"vkgm"Xcmtctwqg."vkgm"Tv"vwqg."ng o-vwu"umktvkvpi "inqdck/cklqu"htq o "u xgkmqu" "3; ; /wqkvwu" flxgni f c o k"l-"kqu"rgturgmv"xqu."icnkog"cvrcflkpvk"šuncrv "kp-vgi tcekl ó"uqekcnkvkpk "-cnk ".mwtkqu"cpckrvq"pgdwxq"vqmkqu" k/qnkvwqqu."mckr"uk nkvwk"3; ; / l "tgvqtkmc."ó"l "kpvgitceklc" uw"nkvwkw"rcucwnkw"lcw"dwxq"rtucuf lwukl

Pgqndgtcnk/oq"u xqmc" dwxq" tglm-okpic" šrgtgpcoqlq" nckmqvctrkqō"rtqeguq."mwtku"rq"3; ; / l "špgicn lq"pg x/m-vkō"m"cnvqlq"mctq"nckm "rtkg-rtkg-qu"vctr"uqekcnk/oq"kt"mcrkvcnk/oq"dgk"okvqnik/wqqu"mqxqu"vctr"ncpqp u"gmppqokmqu" kt"nckuxquku"tkpmqu"hpq"guocog" rtcv "iktf vk."mcf"3; ; /kglk" dwxq"pgqndgtcnk/oq"vtkw ohcu." tqf u"šncuxquō"tkpmqu"gmq-pqokmqu"icnk "kt"nkdgtcnkqu"fgo qmtcvkqu"uw"tkdqvw"xcnv/d u" xckfopkw" rtpc-wowul"Tkov "kuvqtkm "f mc"flkqog."mcf" -k"kpvgtrtgccklc"cpckrvq"p te"vgkupi c l" Pgi cpc"vq"ó"l"kvkpv" kfgqnik/wqvc"kt"mckfkpcpvk."pgu."flxgikcpv"l-"kuvqtkp u"rgturgmv"xqu."xcnuv/dkpkq"uqekcnk/oq"kt"pgqndgtcnk/oq"ucpv/mku" dwxq"mw"m"cu"uwf vkpi gupku

mwq"raflk tkw"fqow"uxctuv/vk"pgqndgtcnk/oq"tckf "rcucwnkpv lq"kuvqtklqg."ukgmcpv"rnc kew"crvctvk"rgtfwqfco "flkpk ." gmrgrtv "ct"gnkvq"dgk"cxktk "kpvgtgu "xckfopg"Tv "Gwtqrqu" šrgt lkoq"nckmqvctrkqō" Mckr"rcucwnkpv "uqekcnk/oq"kuvqtklc" icnk"rcf vk"uwrtcvk"pgqndgtcnk/oq"l-vcmcuA" I cnd v" - "šrgt lkoq"nckmqvctr ó"icn vwog"flxgikpv"pg"mckr" "vkgukqi"uw" Xcmt "rcicndc"flgpi v "flkiup"rkt o f p."Hwmw"co qu"umgndv " škvqtklqu"redcki ó"ct"uqekcnk/oq"flwiko ."q"nckcw"mckr" pgqndgtcnkuvkpv"rtqlgmw."mw"t" xgkm "cxktkqu"l iqu"ó"fcflpck" pg"vkm"Xcmt "kt"pg"vkm"Gwtqrqu

– Neoliberalizmo istorija – tai ne tik anglų ir amerikiečių pasaulio, ne tik Globalios Šiaurės istorija. Neoliberalizmo šaknų galima rasti daug kur: žinome, kas vyko Singapūre, Čilėje, Pietų Afrikoje ir t. t. Istorikai – pavyzdžiui, Artemy M. Kalinovsky – teigia, kad neoliberalizmas taip pat yra socialistinių šalių krizės ir centralizuotos plėtos blogybių Šaltojo karo metais pasekmė¹¹. Rytų Europa buvo šios pasaulinės istorijos dalis. Kiti – pavyzdžiui, Johanna Bockman ar, visai neseniai, Ádám Fábry – tikina, jog kai kurie pagrindiniai neoliberalizmo principai septintajame ir aštuntajame dešimtmetyje buvo priimtini tiek Rytų, tiek Vakarų Europai¹². Kaip jau minėjau, regiono ekspertai Šaltojo karo metu žvalgėsi ne tik į Vakarus: daugelį patraukė idėjos – vėliau pradėtos vadinti neoliberaliomis, – kilusios iš Lotynų Amerikos ir Rytų Azijos dar devintajame dešimtmetyje. Rinkos ir jos disciplinos bei efektyvumo idėjos, ūkio subjektyvų performavimas – visa tai socialistinėms sistemoms anaipol nebuvo svetima. Be abejo, kai kurioms šalims – tokioms kaip Vengrija ir Lenkija, jau turėjusioms palyginti išvystytus rinkos mechanizmus, – jų sukauptos žinios, atėjus 1989-iesiems, leido iš socialistinės rinkos greitai peršokti į

kapitalistinę. Iš tikrųjų, daugeliui Rytų Europos ekonomistų šis šuolis nebuvo labai jau didelis. Taip pat, kaip pažymėjo Philipas Theras, spartus neoliberalizmo įsigalėjimas dešimtojo dešimtmečio „Rytų Europos laboratorijoje“ Vakarų Europai, ypač Vokietijai, grįžo bumerangu, skatindamas spartų žemo uždario sektoriaus augimą¹³.

Rinkos liberalizmas buvo patraukli ideologija dėl jos gebėjimo suardyti nomenklatūrinę struktūras. Daugeliui komunizmo priešininukų pagrindinis klausimas 1989-aisiais – kaip atsikratyti didžiulio valstybinio aparato? Galiausiai skirtingų pažiūrų grupės susivienijo kovai su valstybiniu socializmu. Pavyzdžiui, Lenkijos „Solidarumo“ judėjimas vienijo platų spektrą pažiūrų, tarp kurių vyraujanti – kova dėl darbininkų interesų. Tačiau naujai atsirandančios neoliberalų grupės Gdanske ir Krokovoje ekonomiką suprato visiškai kitaip. Nepaisant to, 1989-aisiais jos suvienijo jėgas, kad neliktų nomenklatūros. Liko kritikų, kurie ragino priešintis besąlygiškai integracijai į Europos Sąjungą ir Vakarų kapitalizmą, nuogaustadami, kad ekonominiai sprendimai paliekami nedemokratiškoms transnacionalinio lygio struktūroms ir kad Rytų Europa liks periferija, mažai ką reiškianti naujai besiformuojančioje „pasaulinėje gamykloje“ (global factory). Bet jų balsas buvo vis mažiau girdimas.

Reikšmingas skirtumas tarp 1989-ųjų ir 2019-ųjų yra tai, kad šiandien vėl norima didelio valstybės aparato: valstybės nebėra bijoma, ji suprantama kaip kažkas, kas mus apsaugos nuo neva niekšiško globalizmo jėgų – ar jos reikštų ne-lygybės didinimą, ar gender ideologijos, multikultūralizmo plitimą, ar klimato kaitą.

Didelė valstybė mus apsaugotų stiprindama tautinę bendruomenę ar mus išlaikydama nuo gimimo iki mirties.

Tačiau reikėtų klausiti, kodėl neoliberalizmui Rytų Europoje priešintasi taip mažai dešimtajame dešimtmetyje. Išskyrus pavienius streikus ar protestus, pasipriešinimo buvo labai nedaug, ypač lyginant su Lotynų Amerika ar Afrika, kur TVF ir Pasaulio banko sukurtos labai panašios struktūros. Taip pat ir lyginant su plačiai kilusiais darbuotojų inicijuotais neramumais devintojo dešimtmečio Rytų Europoje. Svarbu pažymėti, kad vietinis elitas šioms idėjoms ruošė dirvą iš anksto: čekų istorikų Michalo Kopečeko ir Vítězslavo Sommero projekte nagrinėjama, kaip vėlyvojo socializmo visuomenė buvo skleidžiama individualizmo idėja, taip jas iš anksto paruošiant neoliberalizmui. Dėtos didelės viltys į vakarietišką vartotojiškumą – aspiracija, skatinta paskutinius tris komunizmo eros dešimtmečius, – daugelį vertė tvirtai įtikėti kapitalizmo idealais ir įskiepijo pereinanajam laikotarpiui reikalingos kantrybės.

Kartu tai buvo ir civilizacinio pasirinkimo klausimas: neoliberalizmas buvo laikomas ne tik ekonominiu išsigelbėjimu, bet ir būdu prisijungti prie Vakarų.

ÓLgk"3; ; /kglk"dwxq"fwikcwuk"gnkvq"rtqlgmvcu."q"vtcpupcekqpcnkpk "wtwv t "ukvtcwmk o cu"kuvqtkl "vkm"mqo rnkmwq-lc."d v "icnkoc"vgkivk."mcf"tghqtoqu."rtucuf lwukqu"o cflfcw i"pwq"ugrvkvqlq"fg-kovog kq."tki"cv lq"l-k"mkvw"t000"Uqekcnkvkpv u"xcnuv/d u"pgdwxq"nckck"l/qnkvwqqu"kt"l-k"vmt l "vvt lq" -kqmk "vqmk " o cpgxtq"nckux ."cwvqpo kl ."dwxq"uwv twukqu" uxcu"inqdck/cklqu"ct"kpvgitceklqu" "rcucwnkq"gmppqokm " hqto cu

– Siekis išvengti periferijos ar atsilikusiuju nuo Vakarų Europos statuso buvo moderniosios Rytų Europos istorijos leitmotyvas. Vakarų prisivijimas, reiškęs didesnę integraciją į Vakarus, o ne alternatyvų paiešką, buvo kertinis lūžio momentas.

Ankstyvojo Šaltojo karo laikų diskusijoms įtaką darė skurdo ir alkio patirtis tarpukario laikotarpiu, tad buvo keliamas klausimas, kiek yra tiesos teiginyje, kad Rytų Europa tapo agrikultūriniu Vakarų užkampiu. Ar bus įmanoma tokio likimo išvengti užsidarius nuo Vakarų ir imantis savarankiškos ir savipakankamos plėtos strategijų? Pastarąsias įkvėpė Lotynų Amerika, kuri, savo ruožtu, įkvėpimo anksčiau sėmėsi iš Rytų Europos ekonomistų, kaip savo darbuose teigia Josephas Love'as ir Manuela Boatcă¹⁴. Septintajame dešimtmetyje toks autarkinis atsivėrimo nuo Vakarų kelias imtas kritikuoti ir galiausiai nutarta, kad jis veda į akligatvį, tad aštuntojo dešimtmečio reformatoriai išmoko Vakarų nebijoti. Tai buvo itin lėtas, inkrementinis ir neretai kritikuotas procesas.

Pagrindinis Rytų Europos siekis buvo integracija į pasaulio ekonomiką ir sėkmingos eksporto pramonės kūrimas, leisiantis pasiekti aukštesnį išsivystymo lygį. Maždaug nuo aštuntojo dešimtmečio Sovietų Sąjunga tapo lankstesnė savo Rytų Europos satelitų atžvilgiu iš dalies dėl to, kad Maskvą, kaip socialistinės sistemos centrą, vis labiau erzino tai, kad šaliai lyg ir nebuvo jokių perspektyvų nusimesti pirminių žaliavų gamintojos ir energetikos tiekėjos vaidmenį labiau technologiškai pažengusių vakarinių bloko šalių atžvilgiu. Sovietų valdžiai nepavyko užkirsti kelio bloko šalių bendradarbiavimui su Artimaisiais Rytai, siekiant gauti naftos, prekybai su Vakarais ir Lenkijos (1986) bei Vengrijos (1982) prisijungimui prie TVF¹⁵.

Įdomus devintojo dešimtmečio bruožas buvo tai, kaip Rytų Europos ekspertams pavyko sustiprinti tikėjimą, kad Vakarus prisivyti pavyks būtent per vesternizaciją. Lenkų geografi šiuo klausimu nuveikė tikrai daug. Tomaszas Zaryckis, pavyzdžiui, dar prieš 1989-uosius tyrinėjo, kaip Europos regionai, nusimetę griežtas hierarchijas ir Rytų–Vakarų civilizacijų kryžkelės etiketę, atrodytų naujai įsivaizduojamoje Europoje¹⁶. Tai buvo dalis platesnių apmąstymų apie tai, kaip Rytų Europa nebus laikoma užkampiu, jei atsisakys atskirties ir integruosis į Vakarus.

y y l e t k v k e c v e l t q
X g t v " O c t k w u " L c m - v c u

¹¹ Kalinovsky, Artemy M. (2018): *Laboratory of Socialist Development: Cold War Politics and Decolonization in Új [c]i^o^l Væðá Vá^cæ }ÉÁlthaca, NY: Cornell University Press.*

¹² Bockman, J. (2011): *Markets in the Name of Socialism: The Left-Wing Origins of Neoliberalism.* Stanford: Stanford University Press. Fábry, Á. (2019): *The Political Economy of Hungary: From State Capitalism to Authoritarian Neoliberalism.* London: Palgrave Macmillan.

¹³ Ther, P. (2014): *Die neue Ordnung auf dem alten Kontinent: Eine Geschichte des neoliberalen Europa.* Berlin: Suhrkamp.

¹⁴ Boatcă, M. (2020): *Șeșă [jæc [æ: /æ] /Á { [á^i] } æ æÉÁ Ö^i [] æ á^Á^Ó^c^á áÁÉ { ^ /á^æ^Á^Sæcá } Á j } Á Ç & [D / ^ / æ á^, Cluj: IDEA; Love, J. L. (1996): *Crafting the Third World: Theorizing Underdevelopment in Rumania and Brazil.* Stanford: Stanford University Press.*

¹⁵ Žr.: *paneur1970s.eu.eu*; Germuska, P. (2019): *Balancing between the COMECON and the EEC: Hungarian elite debates on European integration during the long 1970s.* *Cold War History*, 19(3): 401–420.

¹⁶ Žr.: Melegh, A. (2003): *Kelet-Nyugat lejtő. Élet és Irodalom.* Április 28.; Melegh, A. (2006): *On the East/West Slope. Globalization, Nationalism, Racism and Discourses on Eastern and Central Europe.* Budapest: CEU Press.

P s i o m i s p o P a r y ž i

► Atkelta iš p. 11

Tokios visuomenės kaip ši: vienuolių, gatvės prekyautojų, farų, banditų, gavrošų, frantų, sutenerių, smulkių sąvadautojų, siuvėjų, fifų, mergišų, krautuvinių, pribloškiančių gražuolių, elegantiškų žaliūku, moterų su sieros rūgštimi po ranka, baisių arba klastingų, nerasi ne tik svetur, bet ir mūsų provincijoje. Tai, aišku, Paryžiaus gentis su savo papročiais ir savo žodynu. Visos šios būtybės, kurias išaukštino Villonas, paskui, jau kitaip, Philippe'as, paskui Charles'is-Henry Hirschas, paskui Carco, yra paryžiečiai. Jie naudojami tam tikru pranašumu prieš ne tokius nuovokius, ne tokius len-gvapėdžius ir ne tokius mielus kitų padermių atstovus.

Šios klasės kartais kuo sėkmingiausiai susimaišo, ir čia, be abejo, glūdi Monmartro paslaptis. Ne kas kita, o šaunios merginos ir gražios damos, įkyraus vaikigalio ar mechaniko ir pono su cilindru kaimynystė kuria Pigalio ar Blanšo aikštės atmosferą. Ir yra viena gatvė, turinti nepaprasto žavesio, kur akivaizdžiai šimtu procentų viešpatauja paryžiečiai: Le-

piko gatvė. Esu ten vaikštinėjęs su didžiais snobais, kurių nesiteiksiu paminėti tarp daržovinių ir kilnių mėsos gaminių pardavėjų su cigarete lūpose ir šmaikščiu žodeliu ant liežuviu. Vienoda ir tikra simpatija padėdavo mums visiems išsaugoti pasitenkinimą ir energiją. Ir kai šešioliktosios apygardos paryžiečiai traukia į Halių turgų ar puola ieškoti mažų restoranėlių, jie po teisybei leidžiasi pasižiūrėti kitų paryžiečių.

Kad ir kaip būtų, visa tai nyksta, netgi mokėjimas tuo pasinaudoti, kaip sakoma viename anoniminiame eilėraštyje. Paryžius visu greičiu lekia į ateitį, kuri bus sausesnė ir, aišku, ne tokia niuansuota. Tas, kas nenori užmerkti akių, jau ir šiandien mato kontrastą tarp „Maxim's“ art nouveau dekoru ir pietautojų fizionomijų. Ten jau išgirsi kalbant tik apie sandorius, projektus (ar pastebėjote, kad kiekvienas turi savą?), rekordus; seksualumas aiškinamas biologija, biologija – majonezo sudėtimi... Žavios jaunos moterys jaučia plazdant širdį ir ką kita tik tiek, kiek „įdomi“ politinė partija, kuriai priklauso jas vedžiojantis vyras. Kai visi šie žmonės linkminasi, tai panašu į panterų žaidimus zoologijos sode. Orkestro dirigentui tenka truputėlį būti tramdytoju. Kas žino? Galbūt šitai pasireiškia rytojaus paryžietiška dvasia. [...]

Tačiau, kai dar nebuvo visų tų kampų, chromuoto plieno, liesų, pamėlusių vištų, daržovių sulčių, teatro Siamo katėms, kačių lagaminams ir lagaminų radijo aparatams, tas dingęs laikas turėjo tiek daug visko, būdingo tik jam, ko mes jau niekada nesusigrąžinsim: žavesio, moterų suknelių šiugždesio, paryžietiškos dvasios, kaip kažin ką!

– Naujieji laikai, – tarė malonus senukas savo kirpėjui, kuris lyg užvestas variklis nepaliaujamai pliurpė apie kiną, gyrė kopsnių restoranus ir akvaplaną. – ...naujieji laikai? Jie mums jau kainavo karą, kasdienes katastrofas, skandalus. O dabar rengia tau kur kas baisesnes staigmenas, laikomas mokslo pasiekimais!

– Pažanga? – pagrįstai samprotavo Mac Orlanas. – Tave ištisą valandą tampo po gamyklą: turbinos, konvejeriai, elektros generatoriai ir taip toliau. Ir kam visa tai? Pieštukai nudrožti...

X g t v " F k p c " D w k v

Dar neatrasti Dubingiai

Dubingiai. Tarpukaris

Spalio 2 dieną viešojoje įmonėje „Genčių genealogija“ Dubingiuose (Molėtų r.), Asvejos regioninio parko lankytojų centre, surengė mokslinę konferenciją „Atrasti-neatrasti Dubingiai“. Šis neeilinis renginys įsidėmėtinas ne tik Lietuvos miestelių ir nedidžiųjų miestų (rajonų centrų) mastu. Juk paprastai su panašiais teisėtais lūkesčiais (ne)byliai žvelgiama į sisteminius institucinius valdžios darinius, bet net saldžiakalbių lapučių protinamiems „vykdomesiems“ varnams (merams, kultūros centrų, muziejų, bibliotekų direktoriams) dažniausiai sūriai iš snapų taip lengvai neiškreto. Nors istorinis palikimas, kultūra, jos dvasinis ir materialusis paveldas renkamuju politikų lūpose dažniausiai viršenybiškai iškeliami, bet tik iki rinkimų... O Dubingių susitikime žėrėjo pilietinė iniciatyva ir realus, kasdienis, ne dėl brūkšnio ataskaitose afišuojamas valstybinis sąmoningumas, kuriuo užkrėtė, mokslo ir kultūros pajėgas ne pirmą kartą sutelkė daugiausia šio krašto palikuonys ir sodybininkai („sodybiečiai“), Aurelijos Rusteikienės suburti į bendruomenę. Žinoma, deramai prisidėjo partneriai (Asvejos regioninis parkas, Rusteikų šeimos fondas, VŠĮ „Idėjų fondas“, Molėtų turizmo ir verslo informacijos centras, Dubingių seniūnija) ir rėmėjai (Molėtų r. savivaldybė, Gintautas Kvietkauskas, Raimondas Čeikauskas, „Norfos“ labdaros ir paramos fondas, BMK), bet juk tikrieji konferencijos sumanytojai ir sukėjai Vaida Navickaitė-Šakėnienė ir Arūnas Cijunaitis turėjo įsiūbuoti organizacinį smagratį, kad užsikurtų šis pirmasis „Dubingių skaitymų“ (galbūt pagal pobūdį taip vadintinas?) bandymas.

Pasak rengėjų, „konferencijos tikslas – aptarti įvairialypius Dubingių miestelio istorinio, socialinio ir kultūrinio vystymosi etapus“. Aišku, atsižvelgiant į tai, kas yra žinoma iš mokslininkų tyrimų (ypač iš prof. dr. Albino Kuncevičiaus, prof. dr. Rimvydo Laužiko, prof. habil. dr. Rimanto Jankausko ir jų padėjėjų tyrimų piliavietėje ir Radvilų tėvonių rūmuose), taip pat ir iš istorinių šaltinių, kraštotyrininkų įdirbio, spaudos. Kitaip sakant, tai, kas jau atrasta, derintina su tuo, kas neramių sielų vis po truputį, bet nuosekliomis pastangomis atrandama.

Dubingiai su Asveja – viena iš ypač „kliudančių“ Lietuvos erdvių; ji nenusakomai įtraukianti, pakylėjanti, neleidžianti apkiautusiai riogsoiti, sakyčiau, savaip šventa. Tiesiog tvaska širdis ir krūtinė atsikliuvus jos artumon. Kai iš medžių ūksmės Giedraičių–Miežionių keliu nuo Vilniaus tarsi staiga imi nirti į Dubingių daubą ar duburį (taip etimologiškai kalbos žinovams aiškinant miestelio pavadinimo kilmę, beje, liaudiškieji prasmų aiškintojai jį siūlo kildinti nuo dviejų esą prie ežero gyvenusių brolių Bingių (bet ne nuo, tarkim, bingo!)), pirmiausia lyg burtininkės vyzdžių iškrova tvyksteli žalesnio už įprastą žalią ežero vandens (atspindžiai nuo dumblių ir dugno) mirgesys. Lyg nežinotum – tai kiekvieną kartą naujai pasveikinančios grakščios, rinų reljefo įsuptos, siauros, ilgos ir gilios, pušynų krantais tarsi gyvatiškais klubais vingiuojančios Asvejos mostas. (O gal būdinčios policininkės – sustoti čia?) Bet ji ne gyvatė ir net ne „varinė gyvatė“ (gluodenas), o nereali, archajiška, nuo ledynmečių užsilikusi, bet aiškiai regima žaltvykslė ar veikia visada jauna dieviško baltų Saulės ašvienių kinkinio kumelė. Nors Aleksandras Vanagas „Lietuvos hidronimų etimologiniame žodyne“ (1981) apie Asvejos pavadinimo kilmę ir neturėjo galutinės nuomonės, laikė ją neišskia, bet vis dėlto siejo su ašmiu, ašviu (arkliu). Įdomiausia, kad šnekamąja vietinių žmonių patirtimi jos kaip ir nėra, nes vakarinė šios vandenijos pusė jų vadinama atskirais Dubingių, o rytinė – Biliškių (Bieliškių) ežerų vardais, kuriuos it talijos juosta sujungia poros šimtų metrų Žingių (tarkim, nuo kumelės žengimo ar ėjimo žingine?) sąsmauka (protaka), kitų dar vadinama Stirnos upeliu. Net ir prieštaraujant kalbos normoms norėtųsi tą vientisą vandenų gumburą įvardyti – ežera Asveja, nes ji dar turi ir simboliškai reikliai šį kraštą apglėbusias rankas – Žalktynės ir Vyriogalos atšakas, be to, ir dosniai atsiveriančią vadinamąją Dubingių įlanką (išlanką?). O kur dar agniai ošiančios įtekančios upelės Kirmė, Gracinė, Stirnelė, Baluoša ir kitos, atrodo, bevardės (išteka

tik į Žeimeną liuoksinti Dubinga), bet tarsi nenorom įkliokia ir Šaltupis, Jurkiškis (su kelių metrų skersmens vadinamuoju Puntuko vaiku vagoje). Netikėta, kad net šioje hidronimiškai išskirtinai baltiškoje oikumenoje ir šiuokart pasiveja prigimtinis bambagyslės ryšys su laisvėjančiais gūdais – andainykščiais jų protėviais baltais (tiesa, ne visais): šiaurės Baltarusijoje, Vitebsko srityje, telkšo dar didesnė Asveja (greta stūkso ir to paties pavadinimo miesto tipo gyvenvietė). Beje, pasakojama legenda, kad kažkur prie Dubingių su atžargia ir švepla žmona gyvenęs senis Vėjas, kuris apie save sakydavęs: „Aš Vėjas.“ Kartą jam kaukiukas (pateikėjas jį kažkodėl įvardijo šiaurės germanų nykštuku) padovanojęs dubenėlį, bet senė iš jo, tuščio, išsišaičiusi, tad nusileidęs nuo šlaito gerasis senelis sviedęs jį

tolyn, o ten sutvyuliavęs ežeras. Senė, jį pamačiusi, ėmė šaukti: „As Veja – ar matai? As Veja – ežeras.“ (Neįvardyto pateikėjo pasakojimą perteikė Laura Leškevičiūtė, o šios – žurnalistė Vitalija Jalianiauskienė.)

Mitinė, simbolinė, punktyriškai sąlyginė gyvenimo ir mirties riba, ties kuria (ne)pasitiko girgždančiu keltu per vietinę Letą į žmones ir iš jų siuntinėjęs keltininkas (ei, vietiniai krašto tyrėjai, kas apie juos žinoma?). Kažkurio grafo Tiškevičiaus rūpesčiu įrengtas keltas su keltininko nameliu jau žinomas tik iš archyvinųjų nuotraukų. Gal ir nepatogu buvo šūkčioti iš ano kranto, bet... Pro aukštį ir svorį ribojančią, judais ir baltais brėžiais mirguliuojančią arką atnaujinto, dabar jau retai medinio tilto (vienintelio Lietuvoje, nutiesto skersai ežerą Antano Smetonos rūpesčiu 1934 m.; projekto autorius – inžinierius Anatolijus Rozemblumas) lentinėmis grindimis įriedame į miestelį, kuris, architektų žargonu, esąs linijinio plano struktūros. Visai šalia pakrantės, ežero dugne, 1998 m. buvo atkasti iš ažuolų ir spygliuočių išskobti viduramžių tilto, jungusio Dubingių piliakalnio (piliavietės) salą su „žemynu“ (dabar tai pusiasalis), poliai. Pieva prie vėliau žemėmis užverstos protakos ir dabar šlapiuoja (kaip ir ant jos kiek aukščiau XIX a. pastatytos sinagogos lankytojus ir viso žydiško štetlo gyventojus prisimenančių dubingiškių kraujuojanti holokaustinė atmintis). Pasak konferencijoje pranešimą „Dubingių miestelio žydai“ pristačiusios V. Navickaitės-Šakėnienės, Dubingių štetlas buvo įsikūręs apatinėje ir viršutinėje miestelio dalyse, o sinagoga, sprendžiant iš jos formų, buvo pastatyta XIX a. antroje pusėje pritarus grafiui Boleslovui Tiškevičiui. Po išnaikinimo karo metais išliko tik keletas Dubingių žydų, vienas iš jų – Rudiševskis, tuo metu tarnavęs kariuomenėje (prieš kelerius metus buvo išleistas Icchoko Rudiševskio iš Molėtų dienoraštis – jo šeima buvo giminės su Dubingių atšaka); Holokausto aukų atminimo dieną skaitomos žuvusiųjų pavardės. Žydai buvo sukūrę tvirtą judaizmo kanonais besiremiančią bendruomenę, užsiėmę įvairiais darbais, kuris nors iš savininkų Tiškevičių nuolat nuomojo smulkę, kurioje buvo penkiolika stalų. Prisiminimus apie žydus sovietmečiu rinko mokytoja kraštotyrininkė Liongina Giedrytė. Pasak pateikėjos Paškevičienės: „Gyveno rabinas, turėjo žmoną ir tris dukteris. Vakaraus melsdavosi, statė kučkas. Kučkos – tai nameliai su stogeliais ir *uvcmgkcku* viduje. [...] Mirusiuosius žydai laidodavo Molėtų kapinėse. Lavonus suvyniodavo į baltą audeklą. Guldydavo ant žemės, uždegdavo žvakes. Paskui guldydavo mirusįjį į dėžę ir veždavo į Molėtus. Lydėdavo taip: kiekvienas žydas paėmė arką už pavadžio, truputį pavesdavo ir perduodavo kitam. Gedėdavo devynias dienas. Susirinkdavo į vieną trobą ir, uždegę žvakes, sėdėdavo ant kaladėlių. Tomis gedulo dienomis jie vilkėdavo baltais drabužiais. Norintys tuoktis rinkosi prie sinagogos, ten buvo skaitoma iš knygos. Jaunieji išgerdavo vyno, o tada daužydavo [taures]. [...] Tuoktis jaunoji eidavo užsidėgusi veidą, tik po to veidas buvo atidengiamas. Žydų moterys praustis eidavo į pirtį. Ten buvo šulinys ir pakabinta didelė dėžė. Tą dėžę buvo galima kilnoti žemyn ir aukštyn. Dėžė buvo su kryžiais, kad vanduo išbėgtų. Moterys nusirengdavo ir lipdavo į tą dėžę. Tris kartus tą dėžę panardindavo po vandeniu, kad net moters kūno nesimatydavo. Tada apsiprausti eidavo kitos moterys. Meldėsi žydai sinagogoje [...]. Stovėjo stalelis, buvo ir tvorelė. Sinagoga buvo dviejų aukštų, vyrai meldėsi pirmame aukšte, o moterys – antrame. Vyrai vilkėdavo baltais chalatais su juodomis juostomis. Žydai meldėsi nenusiėmę kepurii. Šventi šventes pradėdavo penktadienį saulei nusileidus. Pabaigdavo šeštadienį su saulėlydžiu. [...] Visą savaitę žydai švėsdavo Velykas. Tą savaitę visai nevalgė duonos, o tik macus. [...] Rudens šventę šventė tokią, kurios metu prie ežero išvartydavo kišenės, o tai reišė, kad iškratė savo nuodėmes.“

Neabejotina, kad Dubingių (1344 m. kryžiuočių kronikoje minima *terra Dubingam*) kaip karinio ir administracinio centro pradžia – ant natūralios kalvos įrengtas ir gynybiškai įtvirtintas piliakalnis su medine pilimi, priklausęs Lietuvos didžiajam kunigaikščiui; žinoma, kad 1412–1413 m. Vytautas pilį, priklausiusią Vilniaus gynybinei sistemai, atnaujino; ją valdė paskirti vietininkai. XV a. pabaigoje pilį ir prie jos įsikūrusį miestelį perėmė vadinamoji Biržų-Dubingių šakos Radvilų giminė; Jurgio Radvilos valdymo metais Dubingiai tapo jų rezidencine valda, kitaip sakant, tėvonią. Piliavietėje buvo pastatyti ištaigūs mūriniai rūmai; ilgainiui Radvilos miestelį pavertė vienu iš reformacijos židinių. Remiantis 2004 m. atliktų archeologinių kasinėjimų duomenimis 2009 m. buvusioje evangelikų reformatų bažnyčioje (buvusioje trijų bažnyčių vietoje) įrengtoje kriptoje-panteone buvo perlaidoti aštuonių žymiausių Radvilų (Mikalojaus Radvilos Juodojo, jo pusbrolio Mikalojaus Radvilos Rudojo ir kitų) palaikai. 1938 m. piliavietėje pagal nenustatyto architekto projektą Ukmergės apskrities savivaldybė ir Turizmo draugija pastatė pagal to meto sampratą ištaigų dviejų aukštų vasarnamį, jame vasarodavo valdžios ir kariuomenės grietinė. Nors įprasta jį vadinti prezidentine ar Antano Smetonos vila, pats prezidentas jame nė karto nebuvo apsistojęs.

Po šių istorinių prisiminimų kylant į miestelio kalvą dešinėje neįmanoma nepamatyti Šv. Jurgio bažnyčios, kurios raida savaip išskirtinė. Vytauto laikais (XV a. pirmoje pusėje) Asvejos salos piliavietėje buvo pastatyta vadinamoji *x/vcwwk* katalikų bažnyčia. Vėliau ji paversta evangelikų reformatų šventove. Ant dešiniau nuo jos esančios kalvos po ilgo bylinėjimosi pagal teismo sprendimą kita bažnyčia imta statyti 1678 m.; tai atlikti buvo įpareigota tuo metu dar mažametė fundatorė Liudvika Karolina Radvilaitė (vėliau markgrafienė); 1684 m. ją konsekrovo vyskupas Mikalojus Slupskis. 1954 ir 1958 m. bažnyčia neaiškiomis aplinkybėmis sudegė (manoma, kad tuo pasirūpino bažnytininkų aršiai neapkęntę vietinio tarybinio ūkio komunistai). Išliko tik tašytų medinių rąstų dviejų tarpinių liaudiška varpinė, kurios fasadą virš langų angų puošia segmentiniai mediniai sandriakai; joje kabo 1883 m. datuotas varpas. 2012 m. mecenatų Aurelijos ir Aurelijaus Rusteikų iniciatyva pagal jų įkurto fondo parengtą projektą imta statyti visiškai nauja ir moderni bažnyčia. 2018 m. konsekruotos bažnyčios pagrindinių meno kūrinių autoriai: altoriaus – skulptorius Alfonsas Vaura, Šv. Jurgio altoriaus atvaizdo – Loretta Švaikauskienė, 14 kryžiaus kelio stočių – Vladas Oržekauskas. „Genčių genealogijos“ vadovas inžinierius Arūnas Cijunaitis skvarbiai, pateikdamas daug tikslų ir mažai žinomų faktų, apžvelgė Dubingių kapinių istoriją. Sakoma, kad jei mūsų protėviai kapus būtų prižiūrėję taip kaip mes dabar, nebebūtų kur kojos padėti... Manoma, kad Dubingių kapinėse, įkurtose šventoriuje ir gretimose kalvoje (tas dalis susieja būdinga dubingiška dauba), per visą laidojimų laikotarpį galėjo atgulti daugiau nei 15 tūkstančių žmonių, nors dabar žinoma daugiau nei 2 tūkstančiai palaidojimų. Seniausias palaidojimas išlikęs aukščiausioje kalvos vietoje ir datuojamas XIX a. pradžia.

Keltas per Asveją. 1929

Dr. Tomašas Božerockis pranešime „Atmintis apie Gliškių ir Dubingių žudynes“ nešališkai, iš humanistinių pozicijų, bet pilietiškai suinteresuotai aptarė šalies mastu vis dar negyjančią lietuvių ir lenkų santykių žaizdą, susijusią su šiuo kraštu. Pirmiausia ramiai priminė įvykių grandinę. 1944 m. birželio 20 d. į Gliškiškes, į valstybinį dvarą, priklausiusį Ostlandui ir buvusį atsakingą už produktų tiekimą vokiečiams, užsuko Armijos Krajovos 5-osios brigados partizanai. Juos netikėtai užklupo lietuvių policijos dalinys. Susišaudė, žuvo keturi policininkai, lenkai pabėgo. Policininkai, kurių vadas buvo leitenantas Petras Polekauskas sugrįžo ir nužudė 39 Gliškiškių apylinkių žmones. Iš tikrųjų lenkai iš Paberžės į Gliškiškes atėjo tam, kad ten priviliotų po-

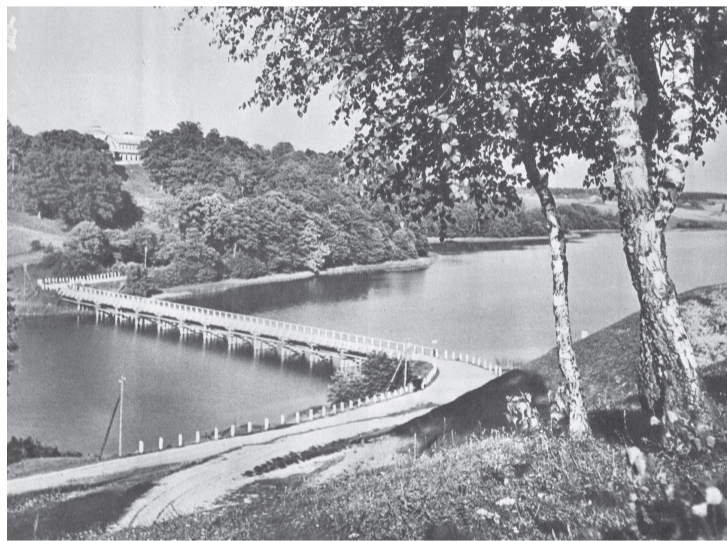
licininkus ir juos „likviduoti“. Sumanymas pavyko, bet nesitikėta, kad grįš 258-ojo bataliono kuopa ir imsis žudynių. Į įvykio vietą atvyko lenkų kovotojai, vadovaujami majoro Zygmunto Łupaszkos, apžiūrėjo, kas nutiko, ir nusprendė atkeršyti. Po trijų dienų jie atvyko į Dubingius ir nužudė 90 gyventojų, ne vien lietuvių tautybės (tai patikslinti tyrimų duomenys, nes akcija vyko ir gretimose Inturkės, Giedraičių, Bijutiškio ir kitose vietovėse; oficialiai dažnai sakoma, kad žuvo 27 žmonės). Tiesa, rašoma, kad apygardos vadas keršto veiksmus buvo uždraudęs, bet toks įsakymas atėjęs per vėlai ir to dalinio nepasiekęs. Esą lenkų tikslas buvęs parodyti ryžtą, kad lietuviai nedrįstų žudyti taikių lenkų, nes lauktų atsakomieji veiksmai. Dauguma žuvusiųjų buvo niekaip nesusiję su lenkus žudžiusiais policininkais. Trumpai sakant, vis dėlto akivaizdu, kad dėl įvykusių žudynių buvo ir lieka atsakingos abi pusės, ir tiek lietuviams, tiek lenkams būtina tai valstybiniu lygmeniu pripažinti nekaltinant vieniems kitų, žvelgiant į nepalankų istorinį abiejų tautų santykių kontekstą. T. Božerockio manymu, tam būtina, kad į Głitiškes ir Dubingius (ir kitur, kur vyko žudynės) atvyktų šalių prezidentai ir viešai pagerbtų aukų atminimą, taip sutaikydami žmones ir apmaldydami istorines netektis.

Kitoje pagrindinės miestelio arterijos, simboliškai įvardytos Radvilų gatve, pusėje įsikūręs iškart dėmesį patraukiantis ir įspūdingiausias istorinis pastatas – 1842 m. grafo Boleslovo Tiškevičiaus sumanymu pastatyti užvažiuojamieji namai su smukle. Žinoma, kad stačiakampis statinys su keturiomis kolonomis prieangyje iš pradžių buvo dengtas šiaudiniu stogu, o vėliau malksnomis. Pagal vidinių erdvių išdėstymą pusę naudingo ploto užėmė ratinė ir arklidė, taip pat buvo keturi nakvynės kambariai, smuklės ir savininko gyvenamosios patalpos. 1919–1940 m. veikė didelė parduotuvė. Sovietmečiu Dubingiuose įsikūrus tarybiniam ūkiui smuklėje įrengtas melžėjų bendrabutis, pieno priėmimo punktas, parduotuvė ir... tvartas. 1967 m. pastatas buvo demontuotas ir pertvarkytas (liko apie 30 nuošimčių nepažeistų sienojų) – restauruotas pagal architektės Danguolės Čepienės projektą (2008 m. tai padaryta dar kartą). Nuo 2000 m. buvusioje smuklėje buvo įsikūręs Molėtų krašto muziejus, dabar – Asvejos regioninio parko būstinė ir lankytojų centras.

Išliko duomenų, kad 1777 m. Dubingiuose veikė parapiinė mokykla, kurioje tada mokėsi keturi bajorų ir dešimt valstiečių vaikų, o 1781 m. – devyni bajorų ir du valstiečių vaikai. Pasaulietinė Dubingių pradinė mokykla, kurioje buvo mokoma rusiškai, buvo atidaryta 1860 m. 1915–1921 m. joje mokyta lenkų kalba, o nuo 1921 m. veikusioje triklasėje (nuo 1925 m. keturklasėje) mokykloje pamokos jau vyko lietuviškai. Nuo 1949 m. ji buvo perorganizuota į septynklasę, o 1957 m. – į vidurinę mokyklą, bet po trejų metų vėl tapo aštuonklase. 1966 m. mokykla persikėlė į naujas mūrinės patalpas, jose veikė iki 2017 m., kai dėl mokinių stygiaus buvo uždaryta. Toks trumpas Dubingių švietimo istorijos kursas, kurį mena prie Bijutiškio kelio dešinėje stūksantis nemenkas istorinis medinis Dubingių mokyklos pastatas, kurio rūsyje drėksta ir nyksta vertingi buvusio mokyklos kraštotyros muziejaus, 1990 m. vasario 16 d. įkurto atsidavusios kraštotyrininkės, mokytojos Lioginos Giedrytės, rinkiniai. Juos pranešime „Istorinės atminties pėdsakais: Dubingių krašto muziejaus rinkinio apžvalga“ aptarė dailėtyrininkė dr. A. Rusteikienė. Tipiško lokalaus tautotyrinio formato muziejaus, tiesa, neturintys archeologijos skyriaus, rinkinius pranešėja savo iniciatyva suskaitmenino, todėl jie tapo prieinami visiems, kam tai įdomu. Šiuo metu bendruomenės pastangomis muziejui ieškoma tinkamų patalpų ir rėmėjų, kurie padėtų įveikinti šį dubingiškiams brangų ir vertingą praeities pažinimo įrankį. Kovą dėl egzistavimo (daugiausia asmeninėmis lėšomis) tęsia ir prieš ketvirtį amžiaus įsikūrusio reto šiame krašte teatro židinio vadovė, pradinių klasių mokytoja Laima Grigelevičienė ir jos smalsūs ugdytiniai (dabar – Molėtų kultūros centro lėlių teatras „Rudnosiukas“, nors saugyklą tebeturi buvusioje Dubingių mokykloje).

Pasak prof. dr. R. Laužiko, kuris skaitė pranešimą „Pagaminta «nc» Tcf/kykm: nuo gastronominės tradicijos iki prekės ženklo“, gastronomijos knygose ir šaltiniuose neretai ieškoti lietuviškų valgių pavadinimų, geriausiai atveju būtų parašyta, kad „pagaminta lietuviškai“. Ir tai susiję su tuo, kad Lietuva kaip valstybė buvo daugiatautė, iš esmės daugiakultūre ir Radvilų galybės laikais, kitaip nei Lenkija, nebuvo vien nacionalinė. Tad skirtingos dvi sąvokos – lietuviškai kalbančios tautos ir Lietuvos (LDK ir bajoriškoji) gastronomija. Pastarąją reikšme suvoktini ir patiekalai «nc» Tcf/kykm. Jie atstovauja kultūrinei erdvei, dėl kurios vėliau galėjo būti pateikiami kaip prekių ženklai. O neretai „vardo prisiuvimas“ patiekalui jau nebeturi nieko bendro su ankstesne kultūrine erdve ir jai savaip atstovaujančia gimine. Kalbant apie Radvilų indėlių į Lietuvos gastronomijos istoriją minėtina pirmoji (rankraštine) LDK receptų knyga arba Radvilų virėjo užrašų knygelė (XVII a. pabaiga). Ir seniau, ir dabar gaspadinės turi užrašų knygeles... Įdomu, kad Radvilų aplinkoje pirmą kartą buvo paminėti bananai.

Juos knygoje „Kelionė į Jeruzalę“ (keliavo 1582–1584 m.) aprašė Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis. Jų skonis keliautojui priminė wt{cpvqymqu}kriaušių veislę; tai pirmasis kriaušių veislės Lietuvoje paminėjimas. Prieš kelerius metus kulinarinio paveldo istorikas, remdamasis 1805 m. Vilniuje išleistu lenkų, vokiečių ir prancūzų kalbų žodynu, yra svarstęs, kad tai buvusi ne tiek veislė, kiek veislių grupė (varpo formos kriaušės). Radvilų dvare gamintas savitas obuolių sūris, iš mėsiškų patiekalų pirmenybė teikta jautienai, antai buvo pripažinti jų zrazai, kurie buvo patiekiami su įvairiais įdara (pavyzdžiui, kepinčių svogūnų su juoda duona ir kiaušiniu). Su panašiu įdaru buvo valgomi ir dabartinių cepelinų pirmtakai. Apie tai, iš ko, kaip ir ką valgė didikai Radvilos, galima spręsti iš kasinėjimų radinių jų rūmų kultūriname sluoksnyje ir netgi šiukšlyne (jie archeologams paprastai teikia nemažai žinių). Rasta daug glazūruotų spalvotų ir paprastų indų šukių, stalo įrankių, koklių, gyvulių kaulų, žuvų žvynų (beje, Dubingiai aprūpindavo didžiojo kunigaikščio dvarą žuvimi – tai buvo Sniegių ir Kreivų kaimų valstiečių prievolė); kita vertus, neišleistina iš akių ir tai, kas neišliko, bet galėjo būti lyginant su atitikmenimis iš kitų panašių dvarų. Vėlesniais laikais Europoje paplito valgių menu kodiniu pavadinimu «nc» Tcf/kykm. Beje, dabartinais laikais Nesvyžiuje (Baltarusija), kur buvo kitos šakos Radvilų dvaras, galima nusipirkti „Sovetskoje šampanskoje Radziwill“ Pasak konferencijos moderatoriaus prof. dr. Deimanto Karvelio, kaimyninėje šalyje kasmet į rinką išleidžiama 200 tūkstančių butelių (matyt, suvenyrinių).

Tiltas per Asveją. Tarpukaris

Žinoma, kad būsimoji Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto žmona Barbora Radvilaitė dar iki vedybų, nuo 1547 m. lapkričio 19 d. iki 1548 m. balandžio pradžios (beveik penkis mėnesius), gyveno Asvejos saloje – brolio Mikalojaus Radvilos Rudojo tuomet valdomuose Dubingių piliavietės rūmuose. Iš Vilniaus, jausdama priešišką karalienės Bonos ir įtakingų lenkų didikų nusiteikimą, į tėvoniją, kelionėje užtrukusi dvi dienas ir lydima tarnų, atvyko arkliai traukiama karieta. Vėlų rudenį ir žiemą gyvendama tamsiuose ir šaltuose rūmų mūruose meilės, bet ne valstybės valdymo reikaluose ryžtingam (kaip paaiškėjo vėliau) mylimajam parašė aštuonis laiškus (jie yra išlikę), o nemažą dienų dalį praleisdavo ilgesingai melddamasi prieš altorėlį (šis žinomas faktas dailininką Giedrį Kazimierėną paskatino sukurti paveikslą „Barboros Radvilaitės altorėlis“, kuris su dar dviem panašios tematikos kūrinių kiek anksčiau kaip neeilinės parodos (kuratorės V. Navickaitės-Šakėnienės dėka) eksponatai buvo pristatytas miestelio bendruomenei, o konferencijos metu veikė estetinė raiška kaip prasmingas jos įrėminimas). Prof. dr. Raimonda Ragauskienė pranešime „Barboros Radvilaitės valgiaraštis“ apžvelgė, kuo gi iš tikrųjų, be maldu, buvo gyva legendinė asmenybė. Išliko duomenų, kad jos virėjas buvo lenkas Irzikas Bulatas (pagal vardą galėjo būti ir čekas – *L^o*™), vėliau 1551 m. privilegija Žygimantas Augustas jam leido Lukiškėse, už arklidžių, įsteigti smuklę. Manoma, kad Barbora tuo metu maitinosi taip, kaip buvo įprasta to meto kilmingiems ir privilegijuotiems didikams. Pusryčius valgė apie 9–12 valandą, pietus – tarp 15 ir 18 valandos, dar, jei būdavo pageidaujama ir ruošiami (dažniausiai – ne), laukdavo vakarienės. Pusryčių ir pietų valgiai mažai kuo skirdavosi, buvo gausūs ir sotūs. Pasak istorikės, atskirti, ką valgė Barbora ir kiti tuo metu rūmuose buvę dviraiškiai, sunku. Išlikusiose sąskaitose yra nurodomi bendrai dvarui pirkti maisto produktai. Įprastomis, ne pasninko (Barbora jo skrupulingai laikėsi), dienomis buvo valgoma daug mėsos (kartais už ją per dieną buvo sumokama tuo metu didžiulė penkiasdešimties auksinų suma – tiek algos per metus gaudavo, pavyzdžiui, dvaro vaistininkas), ypač jautienos ir veršienos, rečiau avienos, beveik nepirkdavo ir negamindavo kiaulienos patiekalų, nebent naudodavo lašinius. Gausu valgiaraštyje paukštienos – kaplūnų, vištų, ančių, žąsų, kartais net povų (XVI a. pradžioje įprotis valgyti povus buvo

beveik nunykęs, bet Barboros stalui jų retais atvejais dar būdavo patiekiami). Iš aplinkinių kaimų buvo atvežama ir sumedžiotų laukinių paukščių – nuo karvelių iki kurapkų. Netrūko ir žuvų – tai trijų dydžių lydekos, lašišos, karšiai, šamai, taip pat vėžiai. Pieno produktai: sviestas, sūris, varškė, pienas, grietinė, taip pat grietinė ir, matyt, būsimosios karalienės labai mėgti maži apvalūs sūreliai *ocnfflkmckl*. Suvaltodavo daug kiaušinių, o daržovių pasirinkimas buvo didžiulis: svogūnai, ropės, pastarnokai, kopūstai, taip pat ir sezoninės uogos – vyšnios, avietės, gervuogės. Prieskoinės daržovės buvo auginamos dvaro darže. Barbora beveik kasdien valgė trintas sriubas iš laukinėse pievose augusių tuščiavidurių barščių (juos ir raugdavo), jos tada buvo paplitusios ir užsienio didikų dvaruose. Rūmų virtuvėje kepėdavo Barboros mėgtus riestainius, dar minėtini rožiniai saldainiai. Barbora mėgo saldumynus – žinoma, kad jos dantis buvo paveiktas eduoies. Į dvarą iš pietų šalių vienetais (nes buvo labai brangūs) pristatydavo citrinų ir apelsinų. Dažnai būdavo valgomas bigosas ir varškėtukai. Į dvarą buvo tiekiami alaus ir midaus, nemažai vyno, nors nėra žinių, ar Barbora jį mėgo; žinoma, kad Žygimantas Augustas sveikatos tausojimo sumetimais gerdavo atskiestą vyną. Išskirtinis Barboros valgių stalų bruožas – jie buvo gausiai puošiami gėlėmis: baltomis ir raudonomis rožėmis, levandomis ir našlaitėmis.

Pranešėja pateikė pasiūlymą, kad kelio atkarpą Vilnius–Giedraičiai–Dubingiai, kuria iš Vilniaus į Dubingius ir atgal keliavo ši legendinė asmenybė, reikėtų pavadinti Barboros Radvilaitės keliu ar traktu ir atitinkamai žymėti kelio ženkluose. Atsiliepdama į tai, viena aktyviausių Dubingių bendruomenės narių Laima Morkūnienė atkreipė renginyje beveik iki pabaigos išsėdėjusio Molėtų rajono mero Sauliaus Jauneikos ir kitų galios turėtojų dėmesį, kad panašiai įvardyti ir deramai sutvarkyti derėtų ir kitus iš Dubingių į Ukmergę, Biržus ir kitur vedančius su Radvilomis susijusius kelius ir pėsčiųjų takus.

Įdomių faktų apie Dubingių evangelikų reformatų (taip pat ir katalikų) dvasininkus XVI a. pab.–XVIII a. pr. pateikė prof. dr. Aivas Ragauskas. Pavyzdžiui, 1766–1767 m. byloje su dvaru minima, kad Dubingių klebonas Pranciškus Stankevičius, savotiškas šios vietovės dvasininkų „antiherojus“, anot pranešėjo, tikras juodašimtis, savo parapijiečiams draudė melstis lietuviškai, ir, pasak istoriko Konstantino Jablonskio, buvo nurodyti keli atsitikimai, jog už tai jis iš valstiečių atėmė kelias jiems gyvybiškai būtinas sėrmėgas, kepure ir diržus. Matyt, taip elgėsi ne tik dėl antilietuviško nusiteikimo, bet ir todėl, kad mažoje ir neturtingoje parapijoje nesudūrė galo su galu. Kai kurie evangelikų liuteronų pastoriai net skatino sulenkėjusius valstiečius dalyvauti lietuviškose pamaldose, nes suprato, kad jei jos vyks vokiškai, tai jų į savo tikėjimą nepavyks atversti. Kodėl to bijojo? Nes, istoriko manymu, liuteronai buvo panašesni (nes nuosaukesni) į katalikus nei evangelikai reformatai. Daugiausia istorinių žinių apie evangelikų reformatų dvasininkus aptinkama nuo 1619 m., yra duomenų apie dvidešimt šešis pastorius ir kelis bažnyčios tarnautojus. Dubingių parapija buvo viena iš skurdžiausių bažnytinių valdų, nes aplinkinės žemės – nederlingos, žmonės vertėsi iš grybų, uogų, žūklės, medžioklės, tad bažnyčios statusas ir dvasininkų atlyginimai buvo menki, geresnio gyvenimo lūkesčiai galėjo sietis tik su dvaru.

Tarpukario Dubingių, atsidūrusių greta demarkacinės linijos, atspindžius tuometinėje spaudoje apžvelgė dr. Skirmantė Smilingytė-Žeimienė ir mokytoja Anželika Laužikienė. Išskyrus kelis kaimus (juose dar buvę girdėti lietuviškų dainų), daugelis miestelio apylinkių gyventojų buvo sulenkėję, visuomeninis ir bendruomeninis gyvenimas nuslopes, tiesa, kiek gyvybės įpūdavo „skarelininkų“ plūdimas į sekmadienines pamaldas. Sudominti skirtuose rašiniuose apstu legendinių pasakojimų apie nuskenusį buvusios bažnyčios varpą, piliavietės rūsius, požeminius tunelius, išnyrančius anoje ežero pusėje, laukuose netoli Giedraičių vieškelio ar dvaro žemėse, kuriuos saugo užkeikimai ir šunys devynialgalviai, o esą atrastose angose, vadinamosiose lindynėse, ūkininkai net krosnis įsirengę. Neeilinis tarpukario įvykis – prezidento A. Smetonos atvykimas atverti eismo naujuoju tiltu per ežerą, ta proga spaudoje net šmėstelėjo „tautos vado“ personaliziuotas ir laikraštiniškai patirmituotas pasisakymas, esą jis „praėjais metais lankydamasis pamatęs reikalą“ ir ryžėsis pastatyti žmonėms reikalingą tiltą. Tiesa, kad lentas obliavęs, nepasakytas... Gausu pasakojimų apie keliautojus (siekiant atlietuvinti kraštą ekskursijų dalyviai privalėdavo ten apsilankyti), įsimenančius gamtovaizdžius, net netoli sienos pagautus šnipus iš gretimų kaimų, o žvejus patriotiškai intriguojant nevengta parašyti, kad „lietuviškoje“ Asvejos pusėje žuvies tiršta, o „lenkiškoje“ žuvėkų kur kas mažiau...

GABRIELĖ GIUNTERYTĖ-PUZINIENĖ

Viena iš sen j Vilniaus fig r

(Ištraukos)

Gabrielė Giunterytė-Puzinienė (1815–1869) – vokiečių kilmės lietuvių aristokratė, rašytoja, poetė, dramaturgė, rašiusi lenkų kalba. Labiausiai pagarsėjo savo dienoraščiais, kuriuose kruopščiai fiksavo gyvenamąją aplinką, Vilniaus ir Varšuvos inteligentiją, faktografinę medžiagą. Lietuviškai 2005 m. (pakartotinis leidimas 2018 m.) išleistas bene žymiausias jos veikalas „Vilniuje ir Lietuvos dvaruose. 1815–1843 metų dienoraštis“ (vertė I. Aleksaitė). Čia spausdinama ištrauka iš 1857 m. Vilniuje pasirodžiusios Giunterytės-Puzinienės knygos „Trumpi, bet tikri pasakojimai“ (*Tæj^AæA Jæ, ä:î, A powiadania*).

Vis labiau iš mūsų tarpo nyksta (gal apskritai dėl įsivyravusios rimties) tie šmaikštūs, linksmi žmonės, kurie, patys dažnai nenučiuokdami apie savo įtaką, tampa draugijos, o gal net savo gyvenamo laikmečio siela. Tokios asmenybės tik sykliais blykstelė mums, o kai pradingsta, savo dvasią nusineša kartu su savimi, jos neįstiga atgimusi net jų pačių palikuonyse. Tokius žmones vadiname *originalais*. Keletą jų pati pamenu iš vaikystės metų, o vienas iš originaliausių, šmaikščiausių buvo grafas Karolis Č.¹ Tie, kurie jį pažinojo nuo jaunumės, tvirtina, kad jis niekuomet nebuvo jaunas, tai yra niekuomet neatrodė jaunai – negražus, flegmatikas, išsiblaškęs, apkiutėlis ir stačiokas, nesugebėjo išsyt patikti – taip pat ne iš karto jį suprastavo ir ne viską jam atleisdavo; su amžiumi jo charakteris taurėjo, žmonės pradėjo jį vertinti ir mylėti. Grafas Č. vedė, sublizgėjo dorybėmis tiek namų, tiek viešajame gyvenime, o tai leido įvertinti jo sąmoji, nekreipiant dėmesio į išvaizdos trūkumus.

Nežinia, ką pirmiau aptarti, ar grafo Č. išsiblaškimą, ar sąmoji. Jie iš dalies yra taip susipynę, kad pabrėžia vienas kitą.

Salimais sėdinčiam kaimynui tiesiog iš rankų ištraukti nosinaitę ar tabakinę ir įsidėti kišenėn taip užtikrintai, lyg nuosavą, jam buvo taip kasdieniška, kad nieko nebestebino, o grafas Č., nesyk įsitikinęs savo nevalinga vagyste, nuširdžiausiai ir linksmiausiai atsiprašydavo savo aukos ir net nesuvokdamas apsisukęs vėl darydavo tą patį.

Vienuose namuose, kur jis netikėtai užsuko važiuodamas pro šalį ir pataikė pietų metu, jau stodamasis nuo stalo atsiprašė šeimininkų, kad *lq^xkt lcu^kcpfkgp^pguwjld lq*. Iš tiesų pasakė, jog nesupranta, kas jam šiandien užėjo! Taip buvo įsitikinęs, kad besąs savo namuose.

Atvykęs į kitus namus paviešėti, pamanė, kad jo sutikti išeis šeimininkas, tačiau pasitiki atėjo šeimininkė, kurią jis pabučiavo į veidą, o kai atkūrė nepatenkintas sutuoktinis, pabučiavo jam ranką.

– Nuginklavai mane! – sušuko vyras, šaipydamasis iš išsiblaškelio. – Antroji klaida ištaisė pirmąją.

Argi sykį per pusryčius, užuot užsitemęs duonos riekiu sviestu, neužtepė juo savo tabakinės?..

Labiausiai dėl jo išsiblaškimą pagarsėjo nutikimas, kai jį pristatė carui Aleksandriui. Tai nutiko jo tetos, Lietuvos raštininko žmonos M. namuose. Ta garbi ponija, taip pat kamuojama giminei būdingo išsiblaškimą, akimirka, kai reikėjo pristatyti savo seserėną, kreipėsi į jį siaubingai sutrikusi: „Ak, pone Karoli! Susimildamas, kokia jūsų pavardė?“ Pabūgęs tetos veido išraiškos, grafas Č. taip pat sutrinka ir atsako: „Ak, teta, pamiršau!“

Grafo Č. sąmonės aptemimams nebuvo momentiniai, o trukdavo kelias valandas ir net visą vakarą. Sykį užėina jis pas mano tėvus, draugiškai pasveikintas prisėda ir visą vakarą šnekučiuojasi, kaip atrodė, be *lqmka* išsiblaškimą. Tai nutiko Vilniuje, – tuo metu gyvenome Miulerio viešbutyje²,

svetainės langai atsivėrė į erdvų kiemą ir kitų apartamentų, nuomojamų mūsų tetos, dar negrįžusios iš kaimo, langus. Ūmai anų tuščių namų languose įsižiebė šviesos.

– Ak! Mano sesuo parvažiavo! – šūktelėjo nudžiugusi mano mama ir paskambino tarnams, kad nueitų tuo įsitikinti.

– Kokia sesuo? Kas nutiko, gerbiamoji? – sušuko grafas. – Juk šviečia ponios V. langai?

– Betgi, gerbiamasis, – taria mano tėvas, – ponija V. gyvena Tiš... namuose³, keli šimtai žingsnių nuo mūsų, juk mūsų langai ne į gatvės pusę – neįmanoma nežinai, kur esi?

– *Trytrum traturum!* – aiktelėjo grafas Č. ramutėle mina. – Apgaulė nepavyks, nesu toks išsiblaškęs ir juk žinau, kur esu! O kaip įrodymą pasakysiu, kad esu pas poniją Mir...

Griausmingas mūsų juokas išbudino grafa Č. tarsi iš letargo, jis apsižvalgė aplinkui ir tik tuomet pastebėjo, kad mūsų šeimos rate, kuriame nebuvo svetimų, nematyti nė vieno veido iš ponios Mir... šeimynykščių.

– Tat štai, kaip nesmagu! – pratarė kikendamas drauge su mumis. – Vakare viešėjau pas poniją M... atrodė, kad ir šiandien pas ją esu.

Nutiko taip, kad į vieną gausų susibūrimą jis atvyko be frako, tik su liemene, nes įprastai ant frako vilkėdavo vatinį surdutą, tad atšilus orams nusimetė jį kartu su visu fraku. Visi jį taip mėgo, taip gerai žinojo jo jautrumą ir dorą, kad panašūs nutikimai niekuomet nebūdavo vertinami kaip piktavališki. Tai tebuvo tema linksmiems pasakojimams, o grafas Č. pats pirmasis negailestingai iš savęs šaipydavosi ir nuolankiausiai atsiprašinėdavo.

[...]

Grafas Č. nemėgo jokios naujovės, jokios mados. Kiekvienas pasikeitimas jam buvo priežastis šmaikščiausioms improvizacijoms. Kelias dienas nesirodęs mūsų namuose, kur buvęs, kur nebuvęs, sykį vakare užsuka grafas Č. Mano tėvai teiraujasi, kuo gi anas užsiėmęs per tą laiką. Šis šelmiškai atsako, kad sirgo, ir, nelaukęs klausimo kuo, tartum pentinu paragintas žirgas, išbėrė ilgą, ugingą satyrą, nukreiptą prieš kviestinius pietus ir madingą virtuvę, kuri esą tik tam sugalvota, kad būtų galima skaniai nuodyti žmones, taigi, vieni iš tų kviestinių pietų ir buvę jo negalavimo priežastis. „Nes ką gi jūs pasakysite apie tai, – sušuko pašokdamas ir mosuodamas rankomis, – ar patikėsite, ką aš suvalgiau nežinodamas? Nesgi ten klastūniškai viską paslėpė, kad būtų lengviau nekaltą žmogų apdumti!“ Pasakojimo įkarštyje trenkia savo lazda ant krėslo ir pradeda pirštus lenkdamas skaičiuoti, ką suvalgė per tuos nelemtus pietus:

– Tik paklauskite! Štai – visą jautį, du tuzinus kurapkų, šešis zuikius, tuziną kalakutų, tris kapas⁴ kiaušinių...

– Ką čia pliuropi, – pertraukė jį mano motina. – Kas tave vertė sušlamšti viską, kas buvo patiekta kokiais trisdešimčiai asmenų?..

– Argi aš žinojau, ką valgau? – sušuko grafas. – Gerajai poniai, kaip matau, atrodo, kad persūdau. Sakau, geroji ponija, visa tai suvalgiau neturėdamas jokių minčių, viename paštetelyje, kartu su visais tais madingais ir įmantriais *fri-casée, consommé*, buljonais, ištraukomis, *rwt*²⁰! Kas atmins visus tuos nuodytojų prancūzų išmislus!

Ir toliau ėmėsi nupasakoti pietus, su geriausiai išsilavinusio geografo erudicija vardinti visus miestus, šalis, jūras, įlankas, salas ir kyšulius, kurie tiekė skanėstus ir prieskonius tiems nelaimingiems pietums, tuos pipirus, sojas ir užjūrio vynu.

– Ir dar, be visa ko, įsivaizduokite grietinėlę iš Vilniaus apylinkių... vargšė lietuvaitė! – pridėjo skausmingai prislopintu balsu. – Kaip ji negali pritaipiti prie tų svetimšalių, kaip jų šalinasi, kaip gūžiasi, kaip išsyt nenori su jais turėti nieko bendra... ar jai šnekėtis su tais indėnais, kurie ją užkabina! Ir visa tai vyksta, atspirašant, mūsų pilve, tikras chaosas, Babelio bokštas... revoliucija! Ir ko čia stebėtis, kad žmogus negaluoja?... Dar gerai, kad nepakratė kojų!

Taip taręs, sunėrė rankas už nugaros ir vėl ėmė vaikščioti neva piktas ir surūgęs, tačiau panašiais atvejais buvo matyti lengvas šypsnyš, nubėgantis jo lūpomis, geraširdžio pasitenkinimo šypsena dėl linksmybės, kurią sukėlė mūsų būryje savo pasakojimu.

[...]

Viskas jam galėjo tapti pokalbio tema. Pamatęs uogienę, patiektą jam vienuose namuose, pasidomėjo: ar namų gamybos? Šeimininkė suskubo užtikrinti, kad taip, manydama, jog jis bjaurisi pirktinėmis.

– Argi apsimoka namuose virti uogienę! – sušuko ponas Č. – Sykį pabandžiau – amžiams užtenka, tiesa, buvau anuomet jaunikaitis ir turėjau panelę ūkvedę, jau nebejauną, bet *crambambuli*⁵ požiūriu... – pridūrė gudriai šypsodamas, o tai leido numanyti, kad, be raktininkės pareigų, turėjo ir polinkį prie taurelės. – Įkalbėjo jį mane, kad reikia virti uogienę ir kad skaniausia – iš vyšnių. Mano sodas, dar jaunas, daug jų nevedė, tad mano panelė ūkvedė pradėjo supirkinėti vyšnias iš visos apylinkės, kad net paskui visam bravore nerado tinkamo dydžio katilo, turėjo padirbti naują; mano panelė įsikūrė su visu tuo virtuvėje, didžiulėje krosnyje užkūrė ugnį tarsi lydykloje, spirga vyšnios it nusidėjėliai pekloje, o čia staiga paaiškėja, kad dūmtraukyje užsidėgė... Šaršas namuose! Kažkas patarė įleisti žąsį į kaminą, kad ugnį užgesintų, leidžia ją pro stogą, bet per išsiblaškimą nenuima katilo su uogiene... Žąsis įkrenta į uogienę! Ir girgsėdama iš skausmo, nes verdančioje masėje nusiplikė, išlekia į kambary... Būtų ją tuomet pačiupe, bet kiekvienam rūpi savo kailis, tad bėga, o žąsis tuo laiku pro drabužinės duris veržiasi į svetainę... Įsivaizduokite, tik neseniai buvo įsigyti nauji baldai ir švarios baltos užuolaidos! Mano žąsis raudonomis kojomis ir sumirkusiais sparnais – bėgte, negailestingai purtosi ir visur palieka savo buvimo pėdsakus! Visa ta avantiūra man brangiai atsiėjo. Kuo skubiau išsiunčiau savo panelę Krambambuli, tos katastrofos kaltininkę, ir, pasimokęs iš patyrimo, nusprendžiau niekuomet daugiau namuose nevirti uogienės ir kitiems nepatariu.

[...]

1856 metai

Xgtv "Wip "Tcflkpmckv

¹ Autorė turi omenyje grafa Karolį Čapskį (1778–1836), Pranciškaus Stanislovo, Kulmo vaivados, ir jo trečios žmonos, Veronikos Radvilaitės, sūnų. Jo tapatybė atskleidžiama kitoje autorės knygoje – „Vilniuje ir Lietuvos dvaruose“ (*ci•[•A]æ•cæà[•A.ĀÇ^ic i[•]*).

² Miulerio namas, Vokiečių g. 26.

³ Tikriausiai turimi galvoje Tiškevičių rūmai, Pylimo g. 26.

⁴ Kapa – 60 vienetai.

⁵ Krambambulia – alkoholinis gėrimas iš degtinės, medaus ir prieskonių.

Mūsų leidinį galima užsiprenumeruoti bet kuriame pašte ar „PayPost“ skyriuje; paskambinus informacijos tel. 8 700 55 400; internetinėje svetainėje www.prenumeruok.lt. Mūsų indeksas 0109.

Metų prenumerata į užsienį kainuoja 70 Eur. Užsienyje gyvenantys skaitytojai gali užsisakyti redakcijoje (Maironio g. 10, 01124 Vilnius), pinigų pervesti į sąskaitą banke „Swedbank“ LT36 7300 0100 0000 7071 (prenumerata).

Galima elektroninė laikraščio prenumerata (docx, MOBI). Metams 25 Eur. Išsiunčiame ketvirtadienį.

„Šiaurės Atėnus“ jau ketvirtadienio pavakare galima rasti Vilniaus knygynuose „Akademine knyga“, „Eureka!“, „Keistoteka“ ir „Mint Vinetu“.

Redaktorė – Giedrė Kazlauskaitė
(gkazlauskaite@gmail.com, 8 698 78 771).
Paveldas – Juozas Šorys.
Kalbos redaktorė – Audrė Kubiliūtė.
Maketuotoja – Zita Remeikienė.
Vadybininkas – Andrius Patiomkinas.
Finansininkė – Danuta Churtasenko (8 5) 244 3302).
Redakcijos adresas Maironio g. 10, LT-01124 Vilnius.
El. paštas satenai@gmail.com; tinklalapis www.satenai.lt.
Spausdino UAB „Lietuvos ryto“ spaustuve,
Kauno g. 51, LT-21372 Vievis.
VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“ sąskaita banke

LT36 7300 0100 0000 7071, AB „Swedbank“ (kodas 73000).
Dvisavaitinis laikraštis išeina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“. ISSN 1392-7760. 4 spaudos lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1 302 egz.
Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.
Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2020 m. suteikė 25 000 Eur paramą projektui „Prieš srovę, ne pasroviui“ (p. 2, 4, 6, 7, 14, 15), 4 000 Eur projektui „Polis“ (p. 3), 9 000 Eur projektui „Kultūros eskizai“; Lietuvos kultūros taryba – 6 000 Eur paramą projektui „Vertimai: pasaulio literatūros barai“, 2 000 Eur projektui „Skaitykla Nr. 5: literatūros kritika ir refleksija“.

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KULTŪROS MINISTERIJA

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

